

નૂતન જીવ શાસ્ત્ર

ભાગ ૩ મે.

The Secince of a New life

Part III.

અમેરિકાના ડૉક્ટર કવને ખનાવેલ

THE SECINCE OF A NEW LIFE

નામના અંગ્રેજી ગ્રંથને આધારે લખીને

પ્રકટ કરનાર,

મણીશંકર ગોકળજી હાથી. એચ. એ.

કચ્છ-જામના શેઠ પાંચારીઆ વીરદાસના દવાખા-

નાના ડૉક્ટર નૂતન જીવ શાસ્ત્ર ભાગ ૧ તથા,

૨, મરણોત્તર પરીક્ષા, સ્ત્રી પુરુષમાં નપું-

સકપણું અને ન્યાય વેદકના ખનાવનાર.

મ. સ. ૧૯૨૨

૧૯૦૦

મૈત્ર ૧૯૦૬

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાભિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૯૯૩૦ વર્ગાક

પુસ્તકનું નામ રૂઢાણ નવ શાસ્ત્ર-૩

વિષય ૬૫:૫૭

નૂતન જીવ શાસ્ત્ર

ભાગ ૩ જે.

The Science of a New life
Part III.

અમેરિકાના ડૉક્ટર કૉવને બનાવેલ

THE SCIENCE OF A NEW LIFE

નામના અંગ્રેજી ગ્રંથને આધારે લખીને

પ્રકટ કરનાર,

મણીશંકર ગોકળજી હાથી. એચ. એ.

કુચ્છ-જામૈના શેઠ પાંચારીઆ વીરદાસના દવાખાનાના ડૉક્ટર

નૂતન જીવ શાસ્ત્ર ભાગ ૧ તથા ૨, મરજોતર પરીક્ષા,

સી પુરૂષમાં નપુંસકપણ અને ન્યાય વૈદ્યકતા બનાવનાર.

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
શ્રી રાત્રી કૉપીરાઇટ-સંગ્રહ
૮૫૩૦
૪૪૫૭

અમદાવાદ

શ્રી અમદાવાદ "યુનિયન" પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ કંપની લીમીટેડમાં
શા. મોહનલાલ ચીમનલાલે આપ્યું.

પ્રસ્તાવના.

મારા તરફથી નૂતન જીવ શાસ્ત્ર ભાગ ૧ થી સંવત્ ૧૯૪૬ માં અને ભાગ ૨ જે સંવત્ ૧૯૬૪ માં બહાર પડેલ છે. પેટેલા ભાગમાં બળવાન, રૂપાળાં, બુદ્ધિમાન તથા સદ્ગુણી ફરજદ કેમ થાય તે લખવામાં આવેલ છે. બીજામાં ગર્ભધાન ક્યારે અને કયું કસ્ટુમાં કરવું, સગર્ભાવસ્થા-કાળમાં માવિત્રના ગુણ તથા સ્વભાવની અસર ફરજદ પર કેવી રીતે થાય છે, અને સ્તનપાનકાળમાં તે કેવી રીતે સંપૂર્ણ થાય છે, એ આપેલ છે.

આ ત્રીજા ભાગમાં પતિ સ્ત્રીને વિષે તેની મરજી વગર ગર્ભધાન કરે છે તેથી સ્ત્રી ગર્ભપાત કરે છે તે વિષે, વ્યભિચારથી સ્ત્રી તથા પુરુષને ટાંકી તથા પ્રમેહ ઇલાદિ રોગ થાય છે તે વિષે, વિષય વાસનાના ખરા ઉપયોગના જ્ઞાનની ખામીને લીધે ઉછરતી વયનાં બાળકો હાથથી મૈથુન (Masturbation) કરે છે તે વિષે, સ્ત્રીને તથા પુરુષને નપુંસકપણું થાય છે તે વિષે, પુરુષ તથા સ્ત્રીને પ્રજા થતી નથી તે વિષે, સ્ત્રી કયાં કામ કરી શકે તથા તેના હક્ક શા છે તે વિષે, તથા આ પુસ્તક વાંચવા પેટેલાં જોમનાં લગ્ન થઈ ગયેલ હોય તેમના સ્વભાવ મળતા ન હોય તો કેમ વતવાથી મળતા આવે તે વિષે લખવામાં આવેલ છે.

કહણ શબ્દનો કોષ પુસ્તકના અંતમાં આપેલ છે.

ક્રમ—જા.૧.

૧૧—૧—૨૨

}

મણીશંકર ગોકળજી હાથી.

અનુક્રમણિકા.

પ્રકરણ	વિષય	પાનું.
૧ હું.	સંદોષ ગર્ભપાત. ...	૧
૨ જી.	સ્ત્રીને થતા ખાસ રોગ. ...	૬
૩ જી.	પુરુષોને થતા ખાસ રોગ. ...	૨૨
૪ થું.	હસ્ત મેથુન ...	૪૪
૫ મું.	વંધ્યાવસ્થા તથા નામદર્શિ ...	૪૯
૬ ફું.	સ્ત્રીના હઠ તથા સ્ત્રીનું કામ ...	૫૫
૭ મું.	પરણેલી જીંદગી-કેમ સુખરૂપ થાય. ...	૫૭

નૂતન જીવ શાસ્ત્ર.

ભાગ ૩ જે.

પ્રકરણ ૧ લું.

સદોષ ગર્ભપાત.

ગર્ભાશયમાંના ગર્ભનેા ઇરાદા પૂર્વક પાત કરવો તેનું નામ સદોષ ગર્ભપાત. ઓસડથી કે યાંત્રિક ઇલાજથી ગર્ભ ફગાવવામાં આવે તો તે ગુન્દાહિત કૃત્ય ગણાય.

ગર્ભ અંધાય છે ત્યારથીજ તે સજીવ હોય છે. પુરૂષના વીર્યજંતુમાં તથા સ્ત્રીના ધીજમાં જીવ હોય છે. આ બેનું જોડાણ થાય છે તેજ વેળા જીવતાં તત્ત્વોનું પ્રાણી થાય છે. નવા જીવનો અને શરીરનો સંયોગ તે વખતથી જ થાય છે. ગર્ભાશયમાંના ગર્ભને બહાર કાઢી નાંખવો એ ખૂન ગણાય છે, અને એ કૃત્ય કરનાર ખૂની કહેવાય છે.

સદોષ ગર્ભપાત કરનારી સ્ત્રીના ૩ વ્રણ વર્ગ છે:—

૧. કુંવારીનો ગર્ભપાત—કેટલાક પુરૂષો કુંવારી સ્ત્રીને પરણવાનું વચન આપી તેની સાથે સંભોગ કરે છે, પછી પરણુતા નથી. ગર્ભ રહી ગયો હોય તો તેને ગર્ભપાત કરવો પડે છે.

૨. વિધવાનો ગર્ભપાત—વિધવા સ્ત્રી હરામી હમેલને ફગાવી નાંખે છે.

૩. સધવાનો ગર્ભપાત—પતિ ગર્ભાધાન કરે, તેને ધારણ કરવાની માંગણી કે ગરીબાઈ સમયે જે સ્ત્રીની ઇચ્છા ન હોય તે ગર્ભપાત કરે છે.

ધરાદા પૂર્વક ગભપાત કરવામાં કુંવારી સ્ત્રી આગળ પડતો ભાગ ભજવે છે. વ્યભિચારી પુરુષનાં મીઠા ભાષણથી લોભાઇ શીયળ ભંગ કરાવે ને ગર્ભ રહી જાય તો ક્રમાવવાની તજનીજ ન કરતાં પૂરે દિવસે પ્રસવ થવા દેવો એ કૃતમ રસ્તો છે. એથી શરીરને તુકશાન નહીં થાય, તથા ખૂન કરવાથી થતો માનસિક પશ્ચાતાપ ભોગવવો નહીં પડે. ખરી રીત તો એ છે કે, કાયદેસર લગ્ન થતાં લગી તેણે કોઇ પણ પુરુષના વચનપર વિશ્વાસ કરવો ન જોઇએ.

ખીજા વર્ગની સ્ત્રીને હરામી હમેલ રહી જવા સખખ ગર્ભપાત કરવો પડે છે. તેણે મંચમાં થવું જોઇએ.

ત્રીજો વર્ગ બધાથી મોટો છે. આમાં પતિ ગુન્હેગાર હોય છે. સ્ત્રીની ઇચ્છા ન હોય છતાં ગર્ભધાન કરે છે. પરિણામ એ થાય છે કે સ્ત્રી તેનું પતન કરે છે.

સ્ત્રીની ઇચ્છા વગર ગર્ભધાન કર્યાનો એક દાખલો નીચે આપું છું:—

“મેહેરબાન હેની સી. રાઇટ.”

“અમે પરણ્યાં તેની અગાઉ મેં મારા પતિને છોકરાં થવાનો ભય બતાવ્યો હતો, મેં તેને કહ્યું કે માતાપણુની જવાબદારી તથા દુઃખ સહન કરવા જેટલું મારામાં બળ નથી. અમુક સુદૃઢલગી સંભોગ ન કરવાનું તેણે વચન આપ્યું એટલે હું પરણી પરણ્યા બાદ આપેલું વચન પાળ્યું નહીં. પરણવાની શતેજ લગ્નના હમ્મની માગણી કરી. મેં કાલાવાલા કર્યા, પણ તે કામ ન આવ્યા. સંગ થયો ને તેજ રાતે ગર્ભ રહ્યો.”

“મારા પતિની તંદુરસ્તી સારી ન હતી, મારી પણ સારી ન હતી. બંનેનાં મન નાઉમેદ હતાં. મોટો જંતુ રોપાયો, ને ગર્ભ રહ્યો. અમે ગરીબ હતાં. અમારા માટે તેમજ થનાર બચ્ચા માટે ‘ભરણપોષણનું’ કોઇ સાધન ન હતું. ઈ. સ. ૧૮૭૮ માં અમે—આવ્યાં અને નવા દેશમાં વસ્યાં. માર્ચ મહિને છોકરું જનમ્યું. ત્રણ મહિના ક્રેડે મારો તેના પર પ્રેમ બંધાયો, પણ ગર્ભાશયમાં હતું ત્યાં લગી. અને તેની ઇચ્છા ન હતી. તેના છાપ તેના બદનપર હતી.”

“એક વરસમાં યરી ગર્ભધાન કરવામાં આવ્યું. અને નવું ભય થયો

૧. જર્મનીમાં લગ્ન કરતા પેઢિલાં કુટુંબનું પોપણ કરવાની શક્તિ પૂરવાર કરવી પડે છે. તે વિના માછરૂંટ પરવાનગી આપતો નથી.—મ. ગો. દાથી

મારું આગલું બાળક મારું હતું. ઝારી સંભાળ તથા પોષણની જરૂર રહેતી. મારો પતિ જંગલમાંથી બળતણ વીણી ભારે બાંધી લાવતો. તેના વેચાણના પૈસામાંથી અમારું ગુજરાન ચાલતું.—ગરીબાવસ્થામાં બાળક પેદા કરવામાં કેટલો અન્યાય છે એ હું તે વેળા સમજતી હતી. હું નાકમેદ હતી. આવા સંયોગોમાં માતા થવા કરતાં મરણ વધારે પ્રિય હતું. મારા ગર્ભાશયમાંના બાળકનું ખૂન કરવા મેં નિશ્ચય કર્યો. એક મિત્રની સલાહથી કામ પાર પાડ્યું—ગર્ભ ફગાવ્યો.”

“ એક વરસમાં પૂરી સગર્ભા થઈ. આ વેળા પણ અમે ગરીબ હતાં. આ વેળા મારા પતિને ગર્ભાધાન ન કરવા બહુ વિનવ્યો, પણ તેણે ગણકાર્યું નહીં. મેં એક ડોક્ટરની સલાહ લીધી. તેણે ગર્ભપાત કરવાનાં સાધન આપ્યાં તથા કેમ ઉપયોગ કરવો એ સમજાવ્યું. મેં તે પ્રમાણે ઉપયોગ કરીશો તે પાંચ માસનો ગર્ભ ફગાવ્યો.”

“ થોડા મહીના પછી પાછી સગર્ભા થઈ. આ વેળા પણ મેં ગર્ભનો નાશ કરવા નક્કી કર્યું. પણ તેની તજવીજ કરતાં હિંમત હારી ગઈ. મારી જીંદગી તથા તંદુરસ્તીનો ભય લાગ્યો. મારા બચ્ચાની ખાતર મેં જીવવું પસંદ કર્યું. મારાથી બન્યું તે મેં મારા વગર જન્મેલા બાળકની ખાતર કર્યું. મારા તનની તથા મનની છાયા અવતરનાર બાળક પર થશે એ મેં જાણ્યું. હું નશીબને આધીન થઈ, તથા સમયાનુસાર પોતાને સુખી માની લીધી. મેં ધાર્યું હતું તેવું જ બાળક જન્મ્યું.

“ આનો જન્મ થવા બાદ, થોડે મહિને, મારા પતિએ સંભાળ માટે હટ કરીશો; અને “મારી મરણ વગર” મારા પર માતાપણનો બોલો મૂક્યો—ગર્ભાધાન કર્યું. આ વેળા મેં ગર્ભપાત ન કર્યો. તે મને ઘાતકી, જનવરી, અસ્વાભાવિક, તથા અપ્રિય જણાયો. મારા બાળકની ખાતર મારાથી બન્યું તે મેં કર્યું. તે જન્મે એ મને પશંદ તો નહતું, તોપણ તેને જીવવું રાખવા મેં ઇચ્છ્યું.”

આનો જન્મ થવા પછી મને લાગ્યું કે, અમારી ગરીબાઈમાં ભાગ પડાવનાર કોઈ ન જન્મે તો ઠીક. માતા થવાથી તથા બાળક જાણવાથી છુટી જવા ખાતર મેં મરણ ઇચ્છ્યું. મારા પતિએ કુટુંબની સંભાળનો બોલો મારા પર નાંખી દીધો. બચ્ચાંની સંભાળ લેવા એકાદ કલાક માંડ મળતો. (બધો વખત ઘરકામમાં જતો). આવી મારી દુઃખી હાલત હતી છતાં પતિએ સંભાળ કરવા હટ કરીશો. હું ગુલામી હતી. જીંદગીનો મોહ

જતો રહ્યો હતો. ક્યારે મારા આરામનું સ્થળ હતું, અને મરણ મારે છેલ્લો મિત્ર હતો. આવી મારી હાલત હોવાની મારા પતિને માહિતિ હોવા છતાં ફરી ગર્ભધાન કરવામાં આવ્યું. ગર્ભપાત કરવા માટે મેં ડોક્ટરને બોલાવ્યો. તેની મદદથી ગર્ભપાત કર્યો. પણ તે દિવસથી ગર્ભધારણ શક્તિને નાશ થઈ ગયો. સ્ત્રીપણનો સદૃશી ચળકતો હીરો મારી કનેથી લૂટાઈ ગયો. મેં તનમનની કડવી પીણ વેઠી.

“મારા પતિને એક પલવારનો આનંદ ભોગવવા દેવા માટે મેં આ બધું સહન કર્યું. પરણવાથી માફે બદલ મારા પતિની મિલકત થઈ એ હું સમજી. એ મિલકતનો એ એની મરણ પ્રમાણે ઉપયોગ કરી શકે એ પણ હું સમજી. મારા મિત્રોએ મને સલાહ દીધી કે પતિને મના ન થાય. એની મરણ થાય ત્યારે એ સંભોગ કરી શકે.

મારું પેટેલું બાળક ત્રણ માસનું થયું ત્યારે મેં મારા બદલ પરના મારા હક્ક વિષે મારા પતિ સાથે તકરાર ઉઠાવી હતી. “ક્યારે અને કેવા સંયોગોમાં સગર્ભા થવું એ હક્ક મારો છે” એમ મેં વાંધો ઉઠાવ્યો. તે ગુસ્સે થયો અને મારો માલેક હોવાનો દાવો કીધો. બધી બાબતોમાં એની મરણ પ્રમાણે મારે ચાલવું જોઈએ એમ એણે કહ્યું. મારો તથા મારા બાળકનો ત્યાગ કરી દેવાની મને ધમકી દીધી. ઠેઠ પશ્ચિમમાં મિત્ર વિનાની હતી તેથી તથા મારું અને મારા બાળકનું પોષણ કેમ થશે એની ચિંતા થવાથી મેં બધું દુઃખ સહન કર્યું.

એક છોકરું ધાવણું હોય છતાં બીજાની મા થવાનો ભય રહેતો, અને તેમ થવાથી એકને ધાવણુ છોડાવવાનો વખત ન થયો હોય છતાં તેને તે છોડાવવાનો અને તેને બદલે બીજાને ધવરાવવાનો મને ભય રહેતો. આ દુઃખમાંથી છૂટવા હું હંમેશાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરતી.

મારા પતિ પર મને પ્રેમ હતો. પણ પતિ આવો ગેરહનસાફ કરે તે તરફ ધિક્કાર હતો. સ્ત્રીની ઇચ્છા ન હોય છતાં ગર્ભધાન કરવું એ ગેર હનસાફ કહેવાય.”

“ તમારી

“ ————— ”

ઉપલો દાખલા The unwelcome child નામના ગ્રંથમાંથી લીધો છે.

હવે આપણે ગર્ભપાતથી માતાને તથા તેના શરીરને શું નુકશાન થાય છે તેનો વિચાર કરીએ.

સગર્ભાવસ્થામાં, કોઈ પણ વેળા, ગર્ભપાત કીધાથી, માતાને પોતાનો જન ખોવાની ધાસ્તી રહે છે. લોહી પડવાથી અગર ગર્ભાશયના દાહથી મરણ થાય છે. ઘણી સ્ત્રીઓ આવા કારણથી મરી જાય છે. જો લોહી પડે તો તરતજ મોત થાય છે. પણ ગર્ભાશયમાં કે આંતરડામાં ઘાટ પડી હોય તો કેટલાક કલાક પછી મરણ થાય છે. ‘પેરિમિટ્રાઇટિસ’—ઉદર રસત્વચ્ચાનો વરમ—થાય તો આઠ દિવસે મરણ થાય. ઘણી વેળા મૂર્ખાથી, ઘણી વેદનાથી, તથા રક્ષકથી મોત થાય છે.

વીશ સુવાવડથી જેટલું નુકશાન ન થાય તેટલું નુકશાન એક ટુંકુ-વાવડથી થાય છે.

સારે નશીમે સ્ત્રી મોતથી બચી જાય તોપણ એવા રોગો થાય છે જે જોવાથી ખીજ સ્ત્રીને કમકમાટી છુટે. અસાધ્ય (મટે નહીં તેવા) રોગો થાય છે. મૂત્રાશય ને ગર્ભાશયનાં ભગંદર (fistula), કમળ (os) તથા યોનિમાર્ગ (Vagina)નું જોડાણ, ઇત્યાદિ રોગો થાય છે. ગર્ભાશય સ્થળાંતર—Displacement—તથા તેથી થતાં ખીજનું દુઃખો થાય છે. અંતે વાંઝીઆપણું થાય છે. છોકરાની ઇચ્છા થાય છે સારે તે થતાં નથી. વખતે ગર્ભ રહે તો બાળક ઈંગણું—dwarf—રોગી, બેડોળ, તથા ટુંકી આવરદાવાળું થાય છે.

ગર્ભપાતથી સ્ત્રીનું રૂપ જતું રહે છે. તંગ કોર્સેટ—Corset—વ્યભિચાર, તથા ગર્ભપાત એ બધાં સ્ત્રીના રૂપનો નાશ કરનારાં છે. એ બુઢાપો લાવે છે; એથી ચામડી કરમાઈ જાય છે; અને ચેહેરામાં વળીઆં (wrinkles) આવે છે. ખુંધ નીકળે છે, જોખન જતું રહે છે, સ્ત્રીપણુનો ગોળમરોળ ઘાટ—roundness of form—જતો રહે છે, અને ભરણુવાનીમાં હોવા છતાં ધરડી લાગે છે.

હસ્તાન બંધ થવાને વખતે (At the turn of life) ગર્ભાશયનું અર્બુદ (Cancer) થાય છે.

(૧ Perimetritis. (૨) Shock. (૩) Abortion.

ગુન્હાની યાદગીરિ તરીકે હંમેશાં પરતાવેો થયા કરે છે.

ગર્ભપાતની કાશેશમાં સ્ત્રી શ્વેતક ન પામે તો જન્મનાર બાગક તૂટેલાં હાડકાંવાળું, વાંકા પગવાળું (Club foot), આંધળું, માથાના જોડાદર વાળું, અગર કોઈ બીજી ખોડવાળું જન્મે છે. ખોડવાળું જન્મે અને ન એ જન્મે, પણ “ કજીઆખોર, કીનાખોર, તથા ખૂની તો જરૂર થશે.”

કુમારિકાઓ ! હું તમને બલામણુ આપું છું કે, પતિ પસંદ કરતી વેળા “ ક્યારે ને કેવા સંયોગોમાં તમારે ગર્ભધારણુ કરવેો એ તમારી મરજી પર રહે એવી કમુલાત થનાર પતિ પાસેથી લેવાનું કદી ભૂલશો માં.” આવી કમુલાત ન મળે તો લગ્ન કરજો માં.

પ્રકરણ ૨ જી.

સ્ત્રીને થતા ખાસ રોગો.

૧ અનાર્તવ—Absent Menstruation. દસ્તાન મુદ્દલ દેખાયુંજ ન હોય તેને ‘ અનાર્તવ ’ કહે છે. હવા તથા રહેણીકરણી પર એ દેખાવાનો આધાર રહેલો છે. થંડા મુલકમાં સ્ત્રીને પેહેલો અટકાવ (મંથલી કોર્સ) પંદરમે વરસે દેખાય છે. ગરમ મુલકમાં એ વરસ વેહેલો દેખાય છે. સ્ત્રીના આંધિ તંદુરસ્ત હોય ને અટકાવ એ વરસ મોડો દેખાય તો પરાણે લાવવાના ઉપાય ન કરવા. એમ પણ બને છે કે, લોહી ન દેખાય છતાં, અટકાવ આવેલ હોય. સ્ત્રીઆંડ કે ગર્ભાશયના અભાવને લીધે અટકાવ ન આવતો હોય તો સ્ત્રીમાં સ્ત્રીને છાજતાં લક્ષણો જ્વવામાં નથી આવતાં. સ્તન પોચાં તથા નાનાં રહે છે, શરીરનો ઘાટ ગોળ નથી હોતો. ઊપલા હોઠ પર વાળ ઉગે છે. અમુક સ્ત્રીમાં આવાં લક્ષણો (ચિન્હો) ન હોય ને અટકાવ ન દેખાય તો તે લાવવાના ઇલાજ ન કરવા. એ વરસ રાહ જોવી. દરમીઆન સાદો બોગક ખવરાવવો, પાણી શિવાય બીજું પાન (Drink) ન દેવું, અને ખુશી હવામાં ફરવા કહેવું. પેહેલું બીજું મોઢું પાકે તેમ સ્ત્રી લાંબુ આયુષ્ય ભોગવે ને તંદુરસ્ત રહે.

નળજામથી કે ગર્ભાશયમાં લોહીનો જમાવ થવાથી દસ્તાન ન દેખાય તો દર મહીને દસ્તાન આવવાનાં ચિન્હ થાય છે, ટાઢ પડે છે, વાંસો ફાટે છે, કમ્બર દુઃખે છે. પેડુંમાં દુઃખાવો થાય છે, સાથળ દુઃખે છે, ગર્ભાશયમાં ભાર જણાય છે, તે ભરેલો લાગે છે, માથું દુઃખે છે, પાસાંમાં, હોઝરીમાં તથા આંતરડાંમાં વેદના થાય છે, અને નળજામ બહુ જણાય છે.

ધલાજ—કટિસ્નાન કરવું. પંદર મિનીટ કરવું. બે પગ બહાર રાખીને કુલા તથા કમરનો ભાગ પાણીમાં રાખી બેસવું તેને કટિસ્નાન કહે છે. દરરોજ કરવા જવું. યોનિમાં પાણીની ડુશ દેવી. નળજામ દૂર કરવા ટોનિક લેવું. ‘કંપોઝિટ આયર્ન મિસ્ટ્યર’ આપવું. ‘પરમેંગેનેટ ઓફ પોટાશ’ ની ૧ એક ગ્રેનની કેઓલીનમાં વાળેલી ગોળી ચાર ચાર કલાકે આપવી. એળી-ઓ તથા લોહની ગોળી દેવી. ‘પિન્થુટરી એકસ્ટ્રાક્ટ’ દેવું. ‘મૅન્નેસ સલ્ફસ’ ૧ ગ્રામ; ‘કવીનીન સલ્ફસ’ ૨ ગ્રેન; ‘સલ્ફેટ ઓફ આર્પર્ન’ ૧ ગ્રેન; ‘ડિલ્યુટ સલ્ફ્યુરિક એસિડ’ ૧૦ મિનીમ; અને પીપરમેંટનું પાણી ઓસ ૧ એક. આટલી ચીજો મેળવી આપવી, અને ચાર ચાર કલાકે ત્રણ વાર આપવી.

પ્રતિબંધ જન્ય અનાર્તવ—Retained Menstruation. દસ્તાનને બહાર નીકળવામાં હરકત હોય તો ‘પ્રતિબંધ જન્ય અનાર્તવ’ કહેવાય. ગર્ભાશય મુખ બંધ થઈ ગયેલું હોય, યોનિમાર્ગની દિવાલો ચોટરી હોય, તથા યોનિપટલ દઢ હોય તો દસ્તાન બહાર નીકળી ન શકે.

ચિન્હો:—પેડુંમાં લોહીનો ભરાવો થઈ ભાર જણાય છે, જંગમાં પીડા થાય છે, અને વાંસામાં તથા કુલામાં ભાર જણાય છે. ધલાજ—શસ્ત્રવૈધ મોલાવવો.

૩ નષ્ટાર્તવ—Suppressed Menstruation.. ઇર્ન, શરદી, ધકકા, નળજામ, ગર્ભાશય કે સ્ત્રીઅંડનો સોજો, તથા અતિસંગ (excessive sexual intercourse) થી થાય છે. એકાએક દસ્તાન બંધ થાય તેને તાજું નષ્ટાર્તવ કહે છે; અને ધીમે ધીમે થાય તેને જૂનું નષ્ટાર્તવ કહે છે. કેટલીક વેળા બહુ આકરાં અને કેટલીક વેળા બહુ મંદ ચિન્હો થાય છે.

ધલાજ.—અનાર્તવ પ્રમાણે શરીર સુધારવું. પેડું પર બીનો પાટો આંધવો. વીશ મિનીટ લગી કટિસ્નાન (Hip-bath) લેવું.

૪ અનિયમિત અનાર્તવ—Irregular Menstruation.

ધીજન—ઝાડો સાથે લાવવો એ પ્રથમ જરૂરનું છે. માટે, હમેશાં અટકાવને આડા બે દિવસ હોય ત્યારે જુલાય આપવો જોઈએ. ઉલટી થતી હોય તો અટકાવને આડા ૪-૫ દિવસ હોય ત્યારથી, એકાંતરે, એક એક એન કંલોમેલ દેવું, અને વળતી સવારે મંગલેન સલ્ફસનો જુલાય દેતાં રહેવું. આમ કરવાથી અટકાવ વેળા થતી ઉલટી તેમજ વેદના મટશે.

‘નુરાલ્જિક’ કે ‘સ્મૅઝમોડિક’ શર્મમાં વેદના મટાડવા માટે ‘અંટી-પાઈરીન’ ૧૫ એનની માત્રાથી આપવું. ફિનૅસીટીન ૧૦ એન દેવું. અધીજ કે દારૂ ન દેવાય. અટકાવ દેખાયા અગાઉ સેકેલી હીંગ ૪ ચાર એન ગોળીના રૂપમાં ચાર ચાર કલાકે દેવી. ત્રણ દિવસ આગળથી શરૂ કરવી. અટકાવ આવવાને દિવસે આઠ એનની માત્રા દેવી. ‘ગ્વાયાકમ રેઝીન’ એન ૧૦ દશની કંશે (Cachet) દેવી. અટકાવને આડા ૭ સાત દિવસ હોય ત્યારથી દેવી. એથી જળ થાય તો સાથે ૧ એક એન ‘ડોવર્સ માઉડર’ આપવો. છેવટ સ્ક્રામ્ડ રીમુવ કરવાં-કાઢી લેવાં. ઇન્ફલેમૅટરી જગતમાં બિઝાનામાં આરામ લેવો. જુલાય લેવા. ૩૫ વરસની ઉંમર થાય ત્યારે સ્ક્રીમ્ડ કઢાવી લેવાં. રૂનું પોતું ઝીરીનમાં બોળી થોનિમાર્ગમાં રાખવું. ગર્ભાશય ઝીંવા (Cervix) માં બિસ્ચુરિથી છંદ મૂકી, તેમાં કાચની કે વલકેનાઈટની સળી (stem) રાખવી. ઝીંવાની લંબાઈથી પા ૩ ઈંચ નાની ‘સ્ટેમ’ લેવી. આ Stem ત્રણ અઢવાડીઆં પહેરી રાખવી. તેટલા માટે બિઝાનામાં એટલી મુદત પડી રહેવું. ૪૫ વરસ પછી ગર્ભાશય કઢાવવો.

‘મેનઝેનસ’ જગતમાં સોમલ આપવું. ગ્વાયાકમ ટીચર દેવું. કેટલાક માસ લગી ‘અંથ્રેટ્રિસ કોરડીઅલ’ ડ્રામ ૧, પોટાસ કલોરસ એન ૧૫. મિશ્ર કરી પાણી સાથે આપવાં. ચાર ચાર કલાકે ત્રણ વાર આપવાં. વેદના મટાડવા ‘અંટીપાઈરીન’ કે ‘ગ્રીનાસીટીન’ આપવું. અથવા ‘અસ્પીરીન’ ૧૫ એનની માત્રાથી આપવું. છેવટે ગર્ભાશયને ‘ક્યુરેટ’ નામના હથીઆ-રથી ખોતરવો.

૬. અતિ આર્તવ—Profuse Menstruation. સ્વાભાવિક રીતે જોઈએ તેથી વધારે લોહી પડે, વધારે દિવસ ચાલે, અથવા વીસ વીસ દિવસે દસ્તાન આવ્યા કરે તેને અતિ આર્તવ કહે છે.

કારણ—ગર્ભાશય અર્બુદ (Cancer) કે મસાથી લોહી પડે છે. ગર્ભાશયના કે સ્ક્રીમ્ડ (ovary) ના દાહ (inflammation) થી પણ

ઘણું લોહી પડે છે. છોડ પડવા ટાણે ઘણું લોહી પડે છે. પાંડુ રોગીને ઘણું લોહી પડે છે. અતિ સંભોગથી પણ ઘણું લોહી પડે છે. વિષયી પુરુષો અતિ સંભોગ કરી સ્ત્રીને આ રોગ આપે છે. દેખીતી રીતે સ્ત્રી અતિ આર્તવથી મરે છે, પણ તેના મોતનું ખરું કારણ એનો ‘ખૂની પતિ’ હોય છે; કેમકે તે અતિ વિહાર કરી રોગ આપે છે.

ચિન્હ:—જરા જરા વારમાં લોહી પડે છે, અથવા તો એક સરખું પૂર આવે છે, અને બંધ થાય છે. ઘણું લોહી પડવાથી સ્ત્રીનું શરીર ફીકું થઈ જાય છે. શ્વાસ થઈ આવે છે. થોથર પણ થાય છે. ઉલટી થાય છે. અર્જુણ રહે છે. ઝાડો નથી આવતો. મન બેચેન રહે છે.

હિસાબ—યોનિ પર અરધ રાખવો. પુરુષે સંગ (સંભોગ)—બંધ કરવો. સ્ત્રીએ પણ મના કરવી. સ્ત્રી મન દઢ નહીં રાખે તો મોત થશે. ૧૨૦ ડીઝીવાળા ગરમ પાણીથી યોનિમાર્ગનું પ્રક્ષાલન (irrigation) કરવું. યોનિમાર્ગમાંથી લોહીના ગાંઠા (Clots) નીકળતા બંધ થાય એટલે તેને ‘ગોઝ પેકીંગ’ કરવું. દરદીને ડાબે પડખે (Sim's Position) સૂવડાવો. સિમ્સ ‘સ્પેક્યુલમ’ (speculum) યોનિમાર્ગમાં નાંખવું (નાંખતી વખતે યોનિની પાછલી દિવાલ પાછલી તરફ ખેંચવી). એ મારફતે ‘ગોઝ પેકીંગ’ કરવું.

પેટમાં આપવાની દવા:—(૧) ‘સ્ટીપટોલ’ એન બેની ‘ટ્રંબ્લેટ’ ચાર ચાર કલાકે આપવી. (૨) ‘કેલ્સીસ ફ્લોરાઈડ’ એન ૩૦—‘એકસ્ટ્રેક્ટ ઝીસરોઝા લિક્વીડા’ મીનીમ ૨૦—પાણી ઓસ ૧. મેગવી પાવું. જમ્યા બાદ પાવું અને દિવસમાં ત્રણ વાર પાવું. (૩) ‘લિક્વીડ એકસ્ટ્રેક્ટ ઓફ એરગટ’ મિનીમ ૩૦;—‘ટિચર ડિજીટેલીસ’ મિનીમ ૫—પાણી ડ્રામ ૪ ચાર. મેગવીને ચાર ચાર કલાકે તેટલાજ પાણીમાં ત્રણ વાર દેવું. (૪) બહુજ લોહી પડતું હોય તો ૨૦ ટકાનું ‘પિચ્યુટરી એકસ્ટ્રેક્ટ સોલ્યુશન’ મીનીમ ૧૫—પંદર, હાઈપોફોર મિક્સ્ટીરીનથી કુલા (Pituitary) ન સ્નાયુમાં દાખલ કરવું. ‘એડ્રીનેલીન’ ગર્ભાશયની સપાટીને લગાડવું. (૫) ‘ટર્નબોલ લાઈફ’ વેળા પડતું લોહી બંધ કરવા માટે ઓમાઈડ્રક તથા “ફ્લોરાઈડ ઓફ ફેલ્સીયમ” મિશ્ર કરી દેવાં.

૭ વિકેરીઅસ મેન્સ્ટ્રુએશન—Vicarious Menstruation
દર માસે દસ્તાન ન દેખાય, અને તેને બદલે બદનના કેઈ બીજા ભાગમાંથી લોહી નીકળે, તેને ‘વિકેરીઅસ મેન્સ્ટ્રુએશન’ કહે છે. લોહી, દાન, નાક,

મોઢું, ફેફસાં, હોઝરી, મૂત્રાશય, સફરો, ચામડી, તથા સ્તનની દીંટડીમાંથી પડે છે. કેઈ કારણથી અટકાવ એટલે દસ્તાન એકાએક બંધ થઈ ગયેલ હોય તો આમ શરીરના બીજા ભાગમાંથી લોહી પડે છે. આથી ડરવું નહીં. ઇલાજ—કેસરીઆઈ લેકટસ દેવું.

૮. 'ટર્ન ઓફ લાઇફ'—Turn Of Life અથવા Cessation Of Menstruation. ૪૫ અને ૫૦ વરસની વચ્ચે સ્ત્રીને દસ્તાન આવતું બંધ થાય છે, તેને 'ટર્ન ઓફ લાઇફ' કહે છે. તંદુરસ્ત સ્ત્રીને કાંઈ ચિન્હો નથી થતાં; પણ જેની તંદુરસ્તી સારી ન હોય તેને અનેક ચિન્હો થાય છે. શાંત સ્વભાવ બદલાઈ ચીડીઓ થઈ જાય છે; ચીડીઆ સ્વભાવ ની હોય તે શાંતસ્વભાવની થઈ જાય છે. અનિદ્રા, માથામાં દુઃખાવો, હૃદયનું ફડકવું, ઘેલછા, સંધિવા, એપોપ્સી Apoplexy—ચાંદાં, અજીર્ણ, ચકરી આવવી—Vertigo, ઇત્યાદિ ચિન્હો થાય છે. સ્તનનું અર્ધુદ (કાન્સર) તથા બીજા રોગ થાય છે.

ઇલાજ—(૧)પોટાશ બ્રોમાઇડ ગ્રેન ૧૦—ટિચર ડિજીટલીસ મિનીમ ૫—સીરપ ઓરેનશીઆઇ મિનીમ ૩૦—પાણી ઓસ ૧ મેગની જમ્યા બાદ લેવું. ઘણું લોહી જતું હોય તો સાથે 'એરગટ' આપવું. દરેક ડોઝમાં ૩૦ મિનીમ ઉમેરવું અને ચાર ચાર કલાકે આપતાં રહેવું.

(૨) 'ટિચર વેલેરીઆના' મીનીમ ૩૦—'સ્ટ્રોન્શીયમ બ્રોમાઇડ' ગ્રેન ૧૦—'સીરપ ઝ્લીસીરે શેસ્કસ કો' ડ્રામ ૩—અને પાણી ઓસ ૧. મેગની ચાર ચાર કલાકે ત્રણ વાર આપવું.

૯. ઋતુપાંડુ—Chlorosis અથવા Green Sickness. તાજા હવા તથા સારો ખોરાક ન મળવાથી આ રોગ થાય છે. ૧૪ માંથી ૧૭ મા વરસ લગીમાં થાય છે.

ચિન્હો—એડેરો પીળાશ પડતો લીલો જણાય છે. આંખનો સફેદ ભાગ આસમાની થઈ જાય છે. દરદી શરીરે ઠીક હોય છે. નષ્ટાર્તવ કે અતિ આર્તવ જણાય છે. ચાલતાં શ્વાસ બારામ આવે છે, તથા છાતીમાં ફડકો થાય છે. હૃદયની પોલો (Cavities) પોહોળી (dilated) થઈ જાય છે. 'પલ્મનરી' નામની ધમનીના પડદાને સ્થાને 'ઉપધ્વનિ' સંભળાય છે. આ 'ઉપધ્વનિ'ને 'મરમર' (Murmur) કહે છે. ગરદનની મોટી શિરાપર પણ 'ઉપધ્વનિ' (હમીંગ નોઈઝ) સંભળાય છે. નાડી નરમ અને બરેલી જણાય છે. પગનાં કાંડા, પગ, તથા પગના નળા (legs) પર

થોથર જોવામાં આવે છે. અનાજ પચતું નથી. ઝડો સાફ આવતો નથી. લોહી શીકું અને પ્રવાહી હોય છે.

આ રોગનાં કારણો ઘણાં છે. ઓષ્ઠ દસ્તાન, ઘણું દસ્તાન મળના (ઝાડાના) ઝેરનું શરીરમાં ફરીવળવું, ઇલાદિ કારણોથી આ રોગ થાય છે.

નિદાન (Diagnosis) “ટ્યુબરક્યુલોસીસ” નામના રોગથી શરૂઆતમાં ઓળખવા જરૂર પડે છે. પાંડુનું એ ખાસ કારણ હોતાં આ રોગ વેળા એની (ટ્યુબર ક્યુલોસીસની) ખાસ તપાસ કરવી. લોહીની પરીક્ષાથી ખીન્ન પાંડુથી આ પાંડુ ઓળખી શકાય છે. આમાં લાલ રજકણ ઘણા ઓછા નથી હોતા, પણ ‘હિમોગ્લોબીન’ ઘણું ઘટેલું હોય છે. ‘કલર ઇન્ડેક્સ’ (Colour Index) હંમેશાં એકથી ઓછું હોય છે.

સાથે થનારા રોગ—Complications. ક્ષય, હોઝરીનું ચાંદુ, નષ્ટાર્તવ, કષ્ટાર્તવ, હિસ્ટીરીઆ, મળાવરોધ, અને અજીર્ણ.

ઇલાજ—પ્રથમ અજીર્ણ દૂર કરવું. ઝાડો સાફ લાવવો. ખુફી હવા લેવી. અજીર્ણ માટે ‘કાર્બોનેટ ઓફ બિસ્મથ’ જમવાની આગળ આપવું. ‘આયોગાઈડ ઑફ પોટાશીયમ’ પાંચ ગ્રેનની માત્રાથી દૂધમાં દિવસમાં ત્રણ વાર દેવું. સવાર, બપોર, અને સાંજ એમ ત્રણવાર દેવું. ‘મિસ્યુરા ફેરીકા’ આપવું. લોહ, સ્ટ્રીચનીઆ, એરગટ, અને કેશરની ગોળી દેવી. કપજીઆન માટે કેશર, હીરાબોળ, અને એળીયાની ગોળી આપવી. ‘પિલએલોઝ એટ ફેરી’ દેવી. એળીઆ ૧ ગ્રેન; હીરાબોળ ૨ ગ્રેન; અને કેશર ૧ ગ્રેન. ગોળી બનાવી દેવી. ચાર ચાર કલાકે આવી ગોળી ત્રણવાર દેવી. ‘સલ્ફેટ ઓફ આયર્ન’ ૧ ગ્રામ; ‘ટાર્ટ્રેટ ઓફ પોટશ’ ૧ ગ્રામ; ‘બાઇકાર્બોનેટ ઓફ પોટશ’ ૧ ગ્રામ; તથા ‘ટ્રાગાકાન્થા ગમ’ (ગુંદ) ૨૪ ગ્રેન. મેળવી પાણીમાં ચોવીશ ગોળી બનાવવી. ચાર ચાર કલાકે બમે ગોળી આપવી. આને ‘બ્રૉન્ઝ પિલ્સ’ કહે છે. લોહ ખાસ ૪ ચાર દેવા જરૂર રહે છે. એટલી મુદતે આરામ પણ થઈ જાય છે.

૧૦. સ્ટ્રીઅન્ડનો તીવ્ર વરમ—Acute Inflammation Of ovaries. ફલવાહિનીના સોજાની સાથે આ રોગ થાય છે. પેડુમાં તથા બસ્તીમાં બહુ વેદના થાય છે. જે ઓવરી (ovary) સંજોડું હોય તે તરફ ખીકા થાય છે. તે પર હાથ અડાડતાં વેદના થાય છે. તાવ હોય છે. ઝાડો બંધ હોય છે. હલકી થાય છે. યોનિમાર્ગે તપાસતાં સંજોડું સ્ટ્રીઅન્ડ મોડું

લાગે છે. આમ તેમ ફેરવી શકાય છે, તથા આંગળીના સ્પર્શથી દુઃખે છે. ગડ થાય તો આંતરડામાં, ઉદરસ્તવચામાં, મૂત્રાશયમાં, અથવા યોનિ-માર્ગમાં ફટે છે.

ઇલાજ—મિછાનામાં પડી રહેવું. હરફર ન કરવી. સાદો આહાર કરવો. ગરમ બીજ કે વસાણું ન ખાવું. યોનિમાર્ગનું નરમ (weak) બોરીક સોશનથી પ્રક્ષાલન (ફુશ) કરવું. પેડુ પર થંડા પાણીમાં બેળેલા લૂગડાંના કટકા રાખવા, તથા તેને બદલાવતાં રહેવું. બંધે કલાકે હિપબાથ (Hip-Bath) લેવો. ઝડા માટે “એનીમા” કરવી. ગડ થાય તો તેને ફેડવું. પેટમાં વેદના શાંત થવા માટે ‘મારફીઆ’ આપવું. અધીલુને બેલ્ડોનાની ‘પેસરી’ યોનિમાર્ગમાં રાખવી.

૧૧. સ્ત્રી અંડનો દીર્ઘ વરમ Chronic Inflammation Of Ovaries તીવ્રમાંથી થાય છે. પેડુમાં સ્ત્રીઅંડની જગોએ પીડા થાય છે. દસ્તાન વેળા તેમાં વધારો થાય છે. દસ્તાન વધારે આવે છે. ક્યારેક થોડું પણ આવે છે, વખતે અનિયમિતપણે આવે છે. વેદના જાગ લગી થાય છે. ઝાડે ફરતાં વેદના થાય છે. મોળ ચડે છે. ઉલટી થાય છે. હિસ્ટીરીઆ થાય છે. પ્રદર થાય છે. ગંભીર વેળા વેદના થાય છે. માથું દુઃખે છે. મન ચિન્તાતુર રહે છે. પાછળથી સ્ત્રીઅંડ કઠણ તથા સૂકાં થઈ જાય છે. આથી સ્ત્રી યાંચણી બની જાય છે. યોનિમાર્ગે પરીક્ષા કરતાં આંગળીને સ્ત્રીઅંડ ગાંડા મિસાલે લાગશે અને આંગળીના દાબથી વેદના થતી જણાશે.

ઇલાજ—પુરૂષ સંગ બંધ કરવો. યોનિમાર્ગમાં ગરમ પાણીની ડુશ મારવી. પેડુપર દુઃખાવાની જગોએ શેક કરવો. ડુશ કીખા પછી સેંડડે દશ ટકાનાં ‘ગ્લીસરીનમ ઇથરિયલ’માં પલાળેલા સફેદ લીંટના કટકા યોનિ-માર્ગમાં દાખલ કરવા. સ્ત્રીઅંડની જગોએ ‘ગ્લિસ્ટર’ મારવું; કમરે ‘બેલ્ડોના પ્લાસ્ટર’ મારવું. પાંચ ગ્રેન ‘આયોડાઇડ ઓફ લેડ’; પાંચ ગ્રેન અધીલુ; અને ત્રણ ગ્રેન ‘એક્ટ્રેક્ટ ઓફ બેલ્ડોના’ ની ‘પેસરી’ કોકમના તેલમાં બનાવી યોનિમાર્ગમાં રાખવી.

૧૨. ગર્ભાશયનો તીવ્ર વરમ—Acute Inflammation Of Womb સુવાવડ કેડે કે ગભપાત કેડે આ વરમ થાય છે. ગર્ભાશયમાં અસ્વચ્છ હથીઆર નાંખવાથી પણ થાય છે.

ચિન્હ—ટાઢ આવીને તાવ આવે છે. ટેમપરેચર અનિયમિત—errigular હોય છે. ગર્ભપાત કે કસુવાવડથી વરમ થાય તો ઝેરી તાવ (સેપ્ટિક

શ્રીવર) લાગુ પડે છે, તથા ગર્ભાશયમાં ગડ થાય છે. પેટ પર દાખતાં દુઃખાવો થાય છે. આ દુઃખાવો યોનીમાર્ગલગી થાય છે. યોનિમાર્ગ ગરમ લાગે છે. ગર્ભાશય શ્રીવા (Cervix) પોચી ને સ્પર્શેલી લાગે છે, તેમાંથી પુષ્કળ બળતરા સુક્ત રસી નીકળે છે. ગર્ભાશય પોચો અને મોટો જણાય છે. ગર્ભાશય પેતાના સ્થાનમાં હોય, તેમ કવચિત્ પાછળ ઢળીગયેલ પણ હોય.

મલાજ—દરદીએ પથારીમાં પડી રહેવું. યોનિમાર્ગમાં ગરમ પાણીની ડુશ મારવી. પેડુ પર શેક કરવો. ગરમ પાણીની ‘એનીમા’ આપી ઝાડો લાવવો. જથ્થુ ‘સલાઇન્સ’ આપવાં. ખોરાક હલકો ખાવો. દારૂ ન પીવો. ‘કેલેમેલ’ ૧ ગ્રેનની માત્રાથી દિવસમાં ચાર ચાર કલાકે ત્રણ વાર દેવું. પછી તરતજ વિલાયતી મીઠાનો જીલાય લેવો. પશીનો વળે તથા પેશાબ છૂટથી આવે એવી દવા લેવી. તાવ માટે ‘ફીનીન’ દેવું. વેદના માટે અન્ત્રીજી આપવું. સુવાવડ કે ગર્ભપાતનો કેસ ન હોય તો ચારથી છ અઢવાડીએ સાંકે થઇ જાય છે. પણ ઘણી વેળા દીર્ઘ ૩૫ (Chronic From) ધારણ કરે છે પાંચ ગ્રેન ‘એકસ્પ્રેક્ટ ઓફ મેલેડોના’ તથા ૧૦ ગ્રેન બ્લુ-ઓઈમેન્ટની પેસરી યોનિમાં રાખવી.

(૧૩) ગર્ભાશયનો દીર્ઘ વરમ—Chronic Inflammation Of Womb તીવ્રમાંથી થાય છે, અથવા વારંવાર ગર્ભપાત થવાથી, વારંવાર ગર્ભ રહેવાથી, ગર્ભાશયની ફાટથી, તથા તેના સ્થળાંતરથી થાય છે. યોનિ-માર્ગમાં સોગડી (Pessary) રાખવાથી એ થાય છે.

ચિન્હો—પેડુમાં ભાર લાગે છે. વાંસો ફાટે છે. ભૂખ લાગતી નથી. માથું દુઃખે છે. ઉંઘ આવતી નથી. હમેશાં અસુખ જણાય છે. અટકાવ (સ્તન) થોડે દહાડે દેખાયા કરે છે. હમેશ કરતાં વધારે લોહી પડે છે. અટકાવ લાંબી મુદત ચાલે છે. પ્રદર હોય છે. શ્રાવ (Discharge) સફેદ હોય તેમ લીલો પણ હોય, શ્લેષ્મના વધારાથી જાળસ જેવો હોય છે. ગર્ભાશય મોટો અને કઠણ જણાય છે. પેડુમાં (દાખવાથી) દુઃખાવો થાય છે. કમલ પાંચું તથા લોહીઆળ (Congested) જણાય છે. તે લોહી આળ હોતાં પરીક્ષા કરતી વેળા તેમાંથી લોહી પડે છે. ગર્ભાશય આસપાસના ભાગો સાથે ચોટેલો જણાય, અગર પાછળ વળી જાય, અગર પાછળ ઉથલી (વિવર્તન) જાય. વખતે કમળ પર ચાંદુ જોવામાં આવે છે.

મલાજ—વીશ ઓંસ ગરમ પાણીમાં એક ટ્રામ ટિંચરઆયોડીન નાંખી

તેની હુશ મારવી. સવારે તથા સાંજે મારવી. દરેક વેળા પંદર મિનીટ લગી મારવી. સાંજની હુશ પછી ‘જ્લીસરીનમાં’ બોજેલા ‘કોટનવુલ ટમ્પન’ (Cotten wool tampon) થી યોનિમાર્ગ પેક કરવો. આંબું પેકીંગ બે અઠવાડિયાં લગી દરરોજ કરવું. ગર્ભાશય સ્થળાંતર સુધારવું અને ‘હોગ પેસરી’—Pessary યોનિમાં રાખવી.

૧૪. કમલ ક્ષત—Ulceration Of Os. ગર્ભાશય ગ્રીવા સ્ત્રુજન્ય છે. ક્ષત બહુ ઢંડું હોય તો તેના પર મરેહું માંસ (meat) નેવામાં આવે છે. તપાસતી વેળા તેમાંથી લોહી નીકળે છે. પુષ્કળ પડ જોવી ધાતવહે છે. ગર્ભાશય તેમજ સ્ત્રીઅંડ પણુ સ્ત્રુજન્ય છે. પેડુમાં દુઃખાવો થાય છે. કંમર દુઃખે છે. પેડુમાં ભાર લાગે છે. માથું દુઃખે છે. અજીર્ણ થાય છે. નયળાઈ લાગે છે. અનિયમિત—irregular) ઝાડા થાય છે.

ઇલાજ—યોનિમાં સવાર સાંજ ‘પોટાસ પરમેંગનજ’ સોશનની હુશ મારવી. ‘આયોડાઇડ ઓફ લેડ’ તથા ‘એક્ટ્રેક્ટ બેલ્ડોના’ ની સોગદી યોનિમાર્ગમાં રાખવી, એથી પીડા શાંત થશે. ‘આયોડાઇડ ઓફ લેડ’ ૪૦ ગ્રેન—‘એક્ટ્રેક્ટ ઓફ બેલ્ડોના’ ૧૨ ગ્રેન—અરીણુ ૪૦ ગ્રેન. આ ત્રણ ગ્વીન્નેની કોકમના તેલ સાથે ૪ સોગદી કરી દર રાત્રે એક રાખવી. ક્ષત ઢંડું હોય તો તેને ‘કૅસ્ટીક પોટાશ’ કે ‘એસીડ નાઇટ્રેટ ઓફ મરક્યુરી’ લગાડવું. ‘જ્લીસરીનમ એસીડિટેનીસી’ તથા શુદ્ધ ટંકળખાર મેળવી ચાંદા પર લગાડાય.

૧૫. ગર્ભાશય ગ્રંથિ—Uterine Tumours ‘ગાઇબ્રાઇડ’ તથા ‘પોલીપ્સ’ એમ બે જાત છે. ‘ફાઇબ્રોઇડ’ સખત હોય છે, અને ગર્ભાશયની દિવાલમાં થાય છે. ‘પોલીપ્સ’ ગર્ભાશય સુખમાં થાય છે. તે લટકતો રહે છે. પાતળા છોડાથી ગર્ભાશય સુખને વળગેલો હોય છે. ફાઇબ્રોઇડથી શરીરને નુકશાન નથી થતું. દયાળુનાં ચિન્હો જણાય છે. એટલે, જાડા પેશાબને રોકત કરે છે. આ ગ્રંથિ ક્વચિત જોવામાં આવે છે.

પોલીપ્સ—આ ગાંડ વટાણાથી બાળકના માથા જેવડી થાય છે. કદ મોટું હોય છે ત્યારે દરદી કરાગે છે; પેશાબ કરતી વેળા તથા જાડે ફરતી વેળા જોર કરે છે; લોહી પડે છે; બહુ લોહી પડવાથી શરીર ફીકું (અંતીમિક) થઈ જાય, હાલતાં શ્વાસ ભરાઈ આવે અને ગાતીમાં ફડકા—Palpitation of Heart થાય તો હુંશિયાર સસ્ત્રવૈધની સલાહ લેવી. દરમીઆન લોહી પડતું બંધ થવા માટે ‘એરગટ’ આપવું. ‘લિક્વીડ એક-

સ્ક્રૂક્ટ ઓફ એરગટ ' ૩૦ મિનીમ થોડા પાણી સાથે ચાર ચાર કલાકે દેવું. ' એરગટીન ' ૩.૪૭ ગ્રેન ચાર ચાર કલાકે ગોળી ખનાવી દેવું. ફાઇબ્રાઈન ટ્રાંચી લોહી પડે તોપણ આ ધલાજ લેવા.

૧૬ ગર્ભાશય ગ્રીવાનું અર્બુદ—Cancer of Cervix Uteri. આ રોગ જલદી આગળ વધે છે. (૧) આંગળીથી તપાસતાં ગર્ભાશય મુખ દૃઢ, તુટીપડે તેવું (friable) તથા દાણદાર જણાય છે. આ ચિન્હ જણાવાનાં સાથે આંગળી લોહીઆળી થાય તો અર્બુદ સમજવું. (૨) પાછળથી મોટું થાય છે, અને યોનિમાં લટકતું જણાય છે, તરતજ ભાગી પડે છે, અને આંગળીના સ્પર્શથી તેમાંથી લોહી નીકળે છે, યોનિમાર્ગની દિવાલને અસર થાય છે, ગર્ભાશયનાં બંધનને અસર થાય છે, અને ગર્ભાશયને પણ થાય છે. ગર્ભાશય કુદરતી રીતે હાલે છે, પણ આ રોગમાં તે સજ્જડ ચોટી ગયેલો જેવામાં આવે છે, અને યોનિમાર્ગમાં આંગળી નાંખી હલાવતાં હાલતો (ફરતો) નથી. (૩) અટકાવ વેળા લોહી ઘણું પડે છે, તેમ બીજે વખતે પણ પડે છે. (૪) લોહી ન પડતું હોય ત્યારે ગંધાતો ગુલાબી રંગનો શ્રાવ યોનિમાર્ગમાંથી નીકળે છે. (૫) પાછળથી ગર્ભાશયની જગોએ પીડા થાય છે, શરીર ગળી જાય છે, અને અમરકારિક પીણું (Cancerous Cachexia) લાગે છે. ૪૦ વરસની વય થયા પછી આ રોગ થાય છે. સંભોગથી પીડા થવા માંડે, લોહી પડે, તથા અનિયમિત રીતે લોહી પડ્યા કરે તો અર્બુદ સમજવું.

૧૭. ગર્ભાશયના ઓટી (Body)નું અર્બુદ—Cancer of the Body of the uterus. જે સ્ત્રીને છોકરાં ન થયાં હોય તેને ૪૦ વરસ પછી આ રોગ થાય છે, શરૂઆતમાં લોહી પડતું વધી, પણ પાછળથી પડે છે, ચિન્હો:—અતિ આર્તવ જણાય છે, તે ન હોય ત્યારે ગુલાબી તથા મગજના જેવો શ્રાવ થાય છે. (૨) બે હાથની પરીક્ષાથી, એટલે ડાળે હાથે પેટમાં ગર્ભાશયને સ્થિર કરી, જમણા હાથની પેહેલી આંગળી યોનિમાર્ગમાં નાંખી તપાસ કરવાથી ગર્ભાશય મોટો થયેલો જણાશે. (૩) ગર્ભાશય શલાકા નાંખી જેતાં લોહી નીકળે છે. ગંધાતો શ્રાવ થતો હોય કે ઘણું લોહી પડતું હોય તો દાખલ ન કરવી. (૪) પૃથુ બંધનને રોગની અસર થાય છે, ત્યારે ગર્ભાશય ચોટી જાય છે. અનુભવી માણસને આ ચિન્હ નિદાનમાં બહુ ઉપયોગી થઈ પડે છે. (૫) બાકીનાં ચિન્હો બીજી જગોએ અર્બુદ હોય તેના જેવાં હોય છે. એટલે કે, શરીર દુર્બળ તથા

પીળું (Cachexic) જણાય છે. શ્રાવની કે ‘ સ્કેપિંગ ’—Scaping ની સૂક્ષ્મદર્શક યંત્રથી પરીક્ષા કરવાથી વૃદ્ધાવસ્થામાં થતા દાઢ તથા ગ્રંથિ-કાષ્ટાઘાત-થી આ રોગ ઓળખી શકાય છે.

ધલાજ—સરસ ઉપાય તો એ છે કે ગર્ભાશય કાઢી લેવો ખીજા ધલાજ આ પ્રમાણે કરવા. ‘ યોટાસ પરમેગનઝ ’ લોશન (dr. i—પાણી ઐ. ૨૦) ની હુશ મારવી. ‘ બિન આયોડાઈડ ઑફ મરક્યુરી ’ લોશન (૧-૪૦૦૦) ની હુશ મારવી. થોનિસુખ પર ‘ વેસેલીન ’ કે ‘ લેનોલીન ’ ઘસવું. શ્રાવ સોસવા માટે થોનિસુખ પર સ્વચ્છ લુગડાની ‘ પેડ ’—Pad—રાખવી, અને તેને બદલાવતાં રહેવું. વેદના માટે ‘ ઍન્ટીપાઈરીન ’, ‘ ફિનૅસીટીન,’ ‘ ઍસ્પી-રીન,’ ગમે તે એક હેવું. ‘ હીરોઈન,’ ‘ કોડીન,’ ‘ મોરફાઈન ’ અપાય. અશીણ તો ન છુટકે જ હેવું જોઈએ. ‘ મોરફીઆ ’ હેવું તો ચામડીમાં પિચકારીથી દાખલ કરવું. અશીણ હેવું તો પેટમાં ખવરાવવું; એકલું હેવું, અગર કોકાની સાથે હેવું. મૈથુનનો પ્રતિબંધ કરવો. ‘ લાઇકર ફેરી પરકલોરાઈડ ’ લગાડી કોઢી બંધ કરવું; અગર પેટમાં ‘ ગેલીક ઍસિડ,’ ‘ શુગરલેડ ’ અને દાલ-ચીની દેવો.

ગર્ભાશય બ્રંશ—Prolapse of The uterus. એક જાતમાં ગર્ભાશય નીચો આવે છે, પણ થોનિમાગમાં જ હોય છે. ખીજામાં તે થોનિ સુખ લગી આપેલો હોય છે, ત્રીજામાં થોનિસુખની બહાર, દડા મિસાલે, દેખાય છે, આ છેલ્લી જાતને “ પ્રોસીડેન્શીઆ ”—Procedentia—કહે છે.

ચિન્હ:—હાલતાં પેડમાં દુઃખાવો થાય છે. ચાલવાથી તથા વાંકાંવળીને બળ કરવાથી ગર્ભાશય બહાર નીકળી આવે છે. કોઈ કામ કરવાથી થઈ શકતું નથી. ઝાડે ફરતાં, પેશાબ કરતાં, ઊભડક બેસતાં તે બહાર નીકળી પડે છે. પેશાબમાં બળતરા થાય છે, ઝાડો સાફ આવતો નથી. પ્રદર જણાય છે. તેના પર જાલાં પડે છે. બસ્તીમાં બોળે લાગે છે, બારીચીજ ઉંચકાતી નથી.

કારણ—કુદકો મારવાથી, ઉપરાઉપર સુવાવડો થવાથી ગર્ભાશય બહાર નીકળી આવે છે;

ધલાજ:—ચણીઆની નાડી ઢીલી બાંધવી. જાયલની ગાંઠ ઢીલી રાખવી બોળે વાંકાવળીને ઉપાડવો નહીં. ‘ ઐનીમા ’ (બસ્તી) લઈ ઝાડો સાફ લાવવો. ચાર ચાર કલાકે એક પાંદેટ ગરમ પાણી કુશથી થોનિમાં દાખલ કરવું—‘ ઐનીમા સીરીજ ’ થી ગરમ પાણી દાખલ થાય, બહુઅર્થ વ્રત ધારી થવું. કટિસ્નાન—Hip Bath—અડધા ડલાક લગી લેવું. કટિસ્નાન માટે

પાણી થંડું લેવું, ઉતાવળાં ન ચાલવું સુવાવડ બાદ સંભાળ રાખવી, દશ-દિવસ લગી ખાટલા નીચે પગ ન દેવો.

ચડાવવાની રીત—ઝાડો લાવવો, પેશાબ લાવવો, પછી ચડાવવો. સ્ત્રીને ચત્તી સુવાડી તેલવાળી આંગળીથી ચડાવવો—ચડી ગયા પછી એક કલાક લગી સ્ત્રીએ પથારીમાં પડી રહેવું. ‘રિંગપેસરી’ પેહેરવી રાખવી જોઈએ.

ધણી વખત બહાર રહેવાથી સોજો થઈ આવે તો ખેસારવા અગાઉ બરફ રાખવો અથવા ‘એમ્પ્લાસ્ટ્રમ રેઝીના’ નો પટો દાખીને લગાડવો. આથી સોજો ઉતરીને ને સહેલાઈથી ચડાવાશે. જાલાંને કૉસ્ટીકની સળી લગાડવી. શક્તિ માટે લોહ તથા ઝેરકાચલું દેવું.

૧૯ ગર્ભાશયની પશ્ચાત્ વક્રતા—Retroflexion Of Uterus
આ રોગ પરણેલી તથા કુંવારીમાં જોવામાં આવે છે. ઉપલો ભાગ (fundus) ડાહ્ય દારણુથી ભારે થવાથી પાછળ વળી જાય છે.

ચિન્હ:—છેક બેવડું વળી જાય છે, ત્યારે ચિન્હો છાનાં રહેતાં નથી. વાંકને ઠેકાણે ગર્ભાશય પાતળું થઈ જાય છે. કમરમાં દુઃખાવો થાય છે. સાથળ તથા પેટમાં ચરકા આવે છે. દસ્તની ધાન્યત થયાં કરે છે. ઝાડો થોડો ઉતરે છે, તથા ઉતરતી વેળા પીડા થાય છે. મૈથુનથી પીડા થાય છે. ગર્ભ રહેતો નથી. દસ્તાન વેળા કષ્ટ થાય છે, પ્રદર થાય છે, મોળ ગંઢે છે, ભૂખ લાગતી નથી ગ્લાનિ થાય છે.

ચોનિમાર્ગે પરીક્ષા કરતાં કમળ ‘મૂળ’ સ્થિતિમાં લાગે છે. પાછળ સફરો તરફ ગાંઠ જણાય છે. તેને આંગળી અડાડતાં વેદના થાય છે. આ ગાંઠ તે ગર્ભાશયનો માથલો વળેલો ભાગ સમજવો, વિશેષ ખાત્રી માટે, તેને દાખી રાખી ગર્ભાશયમાં સળી—Uterine sound નાંખવાથી માંહે નહીં જાય, પણ તેને હિલટી ફેરવી નાંખશો તો માંહે જશે. દાખલ થયા બાદ સુલટી—સમી કરવાથી વક્રતા નીકળી જશે, અને શુદ્ધ તરફની ગાંઠ જણાશે નહીં. સળી કાઢી લેશો તો થોડી વારમાં ગર્ભાશય પાછો વળી જવા સમર્થ, ગાંઠ જણાશે.

૨૦. ગર્ભાશયની અગ્રવક્રતા—Antiflexion Of Uterus.
ગાંઠ કમળના આગલા ભાગમાં લાગે છે, તથા કમળમુખ (Os) ઉચું હોય છે. જણાય છે. ઝાડો સાફ આવે છે, પણ પેશાબ થવામાં અડચણ પડે છે. સળી—Sound—નાંખવાથી વિશેષ ખાત્રી થશે. પૂર્વ વક્રતા કરતાં પશ્ચાત વક્રતા વિશેષ જોવામાં આવે છે.

ધલાજ—થોડી મુદતની હોય તો સળી નાંખી ગર્ભાશય સીધો કરવો. સ્ત્રીને થોડા દિવસ બિછાનામાં રાખવી. એથી ક્યારેક આરામ થઈ જાય છે. પણ ઘણું કરીને ગર્ભાશય પાછો વાંકો થઈ જાય છે. વળી ન જાય તેટલા માટે બે કે સવા બે ઘંટાની સ્ટેમ—stem—આવે છે, તે પેહેરી રાખવી, થોડાં અઠવાડીયાં પેહેરી રાખવી. શરૂઆતમાં, પેહેર્યા બાદ, થોડા દિવસ બિછાનામાં પડી રહેવું. અંદરના ભાગમાં જૂનો દાહ (સોજો) હશે તો ‘સ્ટેમ’ પેહેરી નહીં શકાય. આમ બને તો કમળ માર્ગમાં વક્રતા લગી છેદ મૂકવો, અને પછી સ્ટેમ—stem—પેહેરવી.

૨૧. ગર્ભાશયનું પશ્ચાત્ વિવર્તન—Retroversion Of Uterus આમાં માથલો ભાગ (fundus) સફરા તરફ ઢળે છે, અને કમળ મૂત્રાશય તરફ જાય છે. ગર્ભાશય આગલી કોર વિવર્ત થાય તો એથી કલ્પી સ્થિતિ થાય. આને અગ્રવિવર્તન કહે છે. કરતાં પશ્ચાત્ વિવર્તન વધારે થાય છે. પશ્ચાત્ વિવર્તન સગર્ભાવસ્થાના શરૂઆતના બે ત્રણ માસમાં થાય છે.

ચિન્હો—વક્રતાના જોવાં ચિન્હો જણાય છે. કમર દુઃખે છે. પ્રદર હોય છે. ઝાડે કરતાં તથા પેશાબ કરતાં પીડા થાય છે. દસ્તાનમાં અડચણ આવતી નથી. ગર્ભ પણ રહે છે. પણ રહ્યા પછી વિવર્તન સુધારવામાં ન આવે તો ગર્ભપાત થઈ જાય છે.

ધલાજ—પશ્ચાત્ વિવર્તનમાં ગર્ભાશય ચોટી ગયેઓ ન હોય તો સ્ત્રીને ડાબે પડબે સૂવાડીને યોનિમાર્ગમાં દાખલ કરેલી આંગળીથી ગર્ભાશય ના માથલા ભાગને ઠેકાણે લાવવો. આમ ઠેકાણે ન આવે તો સ્ત્રીને કુંઠ-જીભર (Knee Breast Position) સુવાડી, એક હાથની આંગળી સફરામાં નાંખી, તે વડે ગર્ભાશયના માથલા ભાગને ઉપર ધકેલવો. બીજા હાથની આંગળી યોનિમાર્ગમાં નાંખી તેથી કમળને મૂળ સ્થાને લાવવું.

અગ્રવિવર્તનમાં સ્ત્રીને ચત્તી સૂવાડી, યોનિમાર્ગમાં તર્જની નાંખી, યોનિમાર્ગની આગલી દિવાલ પર દબાણ કરી, ગર્ભાશયના ઉપલા ભાગ (fundus) ને ઉપલી કોર ધકેલી દેવો. સ્ત્રીએ બિછાનામાં ચત્તી રહેવું. પેડુઉપર પાટો બાંધી દેવો, તથા અશીણ લેવું.

ગર્ભાશયને યોગ્ય સ્થળે રાખવા માટે યોગ્ય “પેસરી” પેહેરવી. ‘હા-જીસ પેસરી’ ઠીક પડે છે.

૨૨. પ્રદર—Leucorrhoea સ્ત્રીની યોનિમાંથી થતા સફેદ શ્રાવને

પ્રદર કહે છે. આ શ્રાવ (discharge) ક્યારેક ઘોળો હોય છે; ક્યારેક પીળો હોય છે; અને ક્યારેક લીલો હોય છે. વખતે તદન પાણી જેવો હોય છે; અને વખતે ચીકણો હોય છે. ગર્ભાશયમાંનો શ્રાવ બહુ ચીકણો હોય છે. આ શ્રાવ ગર્ભાશયના વિકારથી તેમ શરીરના વિકારથી એ થાય છે. ગર્ભાશયમાંથી શ્રાવ થતો હોય તો ગર્ભાશયનો દીર્ઘ દાહ (સોજો) સમજવો.

કારણ:—વારંવાર સુવાવડ થવી; હાથરસ (self-abuse); અતિ-સંભોગ; ગરમ મસાલા ખાવાં; નવકથાનું વાંચન; બાળલગ્ન; ગર્ભપાત; અસ્વચ્છતા, અંધક્રોશ, બાહ્ય પદાર્થનું યોનિમાર્ગમાં હોવું, બટાટાનો ખોરાક, ખાંડ પાણી પીવું, પરશોદીના લોટની રોટલી ખાવી, ઇત્યાદિ.

ઉપાય:—અટકાવ (દસ્તાન) આવી ગયા પછી, બે દહાડા રહીને, યોનિમાર્ગમાં ગરમ પાણીની ડુશ લેવી. પચે એવી ચીજ ખાવી. દસ્ત સાફ આવે તેમ કરવું. વીશ ગ્રેન ‘ગેલિક એસિડ’ની ‘પેસરી’ બનાવી યોનિ-માર્ગે ગર્ભાશય નજીક રાખવી. પેટમાં : ટીચર ફેરી પરકલોરાઇડ’ મિનીમ ૧૦; સ્પિરિટ ક્લોરોફોર્મ મિનીમ ૧૦; અને પાણી ઓસ ૧ એક ચાર ચાર કલાકે જમ્યા બાદ લેવું. ‘પરમેન્નેટ ઓફ પોટાશ’ની ૧ એક ગ્રેનની ગોળી ‘કેમોલીન’માં બનાવી ચાર ચાર કલાકે ત્રણ વાર આપવી. સંભોગનો ત્યાગ કરવો. ૧૦ ગ્રેન ‘પોટાશ પરમેન્નાઇડ’ તથા ૨૦ ઓસ પાણીની ડુશ યોનિમાર્ગમાં મારવી. દિવસમાં બે વાર (સવારે તથા સાંજે) મારવી યોનિમુખ પાકેલું હોય તો ‘બોરીક એસિડ ઑઇન્ટમેન્ટ’ લગાડવો. ગર્ભાશય સ્થળાંતર હોય તો તે સુધારવું. બહુ જ શ્રાવ હોય તો ગરમ પાણી ઓસ ૨૦ વીશ અને ‘ક્રોમન સોલ્ટ’ ગ્રામ ૧ ની ડુશ મારવી.

૨૩. યોનિમુખ વરમ—Vulvitis. ગંદવાડથી તથા સ્વચ્છતા ન રાખવાથી થઇ આવે છે. હાથરસથી એ થાય છે. મધુ પ્રમેહ (સાકરીઓ પરમે)થી પણ થાય છે. શરૂઆતમાં ખરજ આવે છે, તેથી ચામડી છોલાય છે; તે મારફતે જંતુ દાખલ થવાથી સોજો થાય છે.

ચિન્હ:—ખરજ આવે છે; બળતરા થાય છે, પેશાબ કરતાં પીડા થાય છે, ચાલવાથી વેદના થાય છે, સ્લેષ્મ અને પડવાળી રસી નીકળે છે, યોનિઓષ્ઠ લાલ અને સૂજેલા લાગે છે, ક્યારેક તે ચોટી જાય છે, તેથી યોનિમુખ બંધ થઇ જાય છે.

ઉપાય—તીવ્ર વરમ હોય ત્યારે ગરમ પાણીમાં ક્રેટિસ્નાન લેવું. પગો બહાર રાખી કમ્બર ને કુલા પાણીમાં રાખવા. વિલાયતી મીઠાનો એક જુલાબ લેવો. વેદના માટે ‘હાપોસ્યામસ’ દેવું. ‘લેડ એન્ડ ઓપીઅમ’

લોશન લગાડવું. ‘શુગરલેડ’ ગ્રેન ૮; અશીણુ ગ્રેન ૮; પાણી ઐસ ૪ ચાર આટલી ચીજોનું લોશન બનાવવું, અને તે લગાડવું. ખાંડ માટે પેશાબની તપાસ કરવી. નરમ બોરીક લોશનથી એ ધોવાય. રસીને સ્વચ્છ કપડાથી લોતાં રહેવું, અને એ કપડાં બાળતાં રહેવું. અશીણુ ગ્રેન ૩; તથા ‘શુગરલેડ’ ગ્રેન ૩ ની કોકબના તેલમાં સોગડી (Pessary) બનાવીને રાતે સૂતી વેળા યોનિમાર્ગમાં ગર્ભાશયમુખ આગળ રાખવી.

૨૪. યોનિકંડુ—Pruritus Vulva. ૪૫ કે ૫૦ વરસે આ રોગ થાક છે. મધુ પ્રમેહમાં, કમળામાં, તથા મૂત્રપિંડના જૂતા વરમમાં થાય છે. યોનિમાર્ગ કે ગર્ભાશયમાંથી પ્રદરનો આવ થવાથી, જૂથી, તથા સગર્ભા-વસ્થાથી થાય છે. પુરૂષ ઇંદ્રિયના ઘર્ષણથી ખરજ શાંત થતી હોવાથી પુરૂષ સંગેચ્છા ઘણી રહે છે. આવા કારણથી કેટલીકને ‘નિપ્થોમાનિયા’ (Nymphomania) થાય છે. રાત દિવસ પુરૂષ સંગેચ્છા રહ્યા કરે છે, ઉદાસ રહે છે, તથા એકાંતમાં રહે છે. કોઈ સાથે વાત કરતી નથી.

ઈલાજ—(૧) ‘શુગરલેડ’ ગ્રેન ૧૨; અશીણુ ગ્રેન ૧૨; ડિલ્યુટ હાઇડ્રો સ્થાનિક એસિડ’ ૧ મતીમ ૨૦; અને ‘વેસેલીન’ દ્રામ ૪ ચાર. મિક્સ (મિશ્ર) કરી મલમ બનાવવો અને તે લગાડવો—ચોળવો. (૨) ‘કાર્બોલિક એસિડ’ ગ્રેન ૨૦; ‘ડિલ્યુટ હાઇડ્રોસ્થાનિક એસિડ’ દ્રામ ૨; ‘ટિંચર ઓપાઈ’ દ્રામ ૪; ‘બોરેક્સ’ દ્રામ ૩; અને પાણી ઐસ ૪. મિશ્ર કરી લગાડવું. (૩) ‘ટિંચર આયોડીન’થી એ મટી જાય છે. સ્ટ્રોંગ ટિંચર ન લગાડાય, ગરમ ચીજ માત્ર ન ખાવી. ખાંડ પણ ન ખાવી. પ્રદરના કારણ-થી કંડુ થયેલું હોય તો ‘ગ્લીસરીનમ એસિડી બોરાસી’માં લીંટનો કટકો પલાળીને યોનિમાર્ગમાં ઠાંસી દેવો આમ કરવાથી આરામ થઈ જાય જશે.

૨૫. સ્પર્શાસદ્ય યોનિ—Vaginitis. યોનિમાર્ગમાં આંખળી નાંખવાથી તથા પુરૂષ ઇંદ્રિયના પ્રવેશથી અતિ પીડા થાય છે, સંભોગ મુખ લઈ શકાતું નથી.

ઈલાજ—‘યુકેન લેક્ટેટ’ ગ્રેન ૨; તથા ‘ઓલીઅમ થીઓબ્રોમા’ ગ્રેન ૧૨૦; આ બેની સોગડી કરી રાતે યોનિમાર્ગમાં ઉંચે ચડાવી દેવી. પાંચથી દશ મિનીટ પછી સંભોગ થઈ શકશે.

સાંકડી યોનિ સખખ સંગ વેળા પીડા થતી હોય તો કાચના યોનિ વિસ્તારક ચંત્રથી વિસ્તૃત (પોહોળો) કરવો. પ્રથમ નાનો Dialator

(ડાયલેટર) દાખલ કરવો, અને હળવે હળવે ચડતા નંખર દાખલ કરી પોહોળો કરવો, દર રાતે એક ડાયલેટર યોનિમાં રાખીને સૂઈ રહેવું.

અ. યોનિ પ્રક્ષાલન—Irrigation of Vagina યોનિ માર્ગમાં પિચકારી મારતી હોય, કે ‘ધરીગેટર’થી લેશન કે પાણી દાખલ કરવું હોય ત્યારે દરદીએ ચતું સવું, અને કુલા (Buttocks) તળે એ કંઠણુ ઓશીઘાં રાખવાં. તેની નજીક ત્રાંસ રાખવો. પાણીથી બરેલો ‘ડુશકેન’ (Douche Can) શરીરથી ૬ છ શીટ ઊંચો ટાંગવો. ડુશ સાથે નેડે-બી રખરની નળીના છેડામાંની ‘પાઇપ’ (Pipe) માંથી થોડુંક પાણી કે લેશન નીકળવા દીધા બાદ, તેલ લગાડીને તેને યોનિ માર્ગમાં દાખલ કરવી. પ્રથમ ગરમ પાણીથી પ્રક્ષાલન કરીધા બાદ, ઢવાવાળા પાણીથી પ્રક્ષાલન કરવા રિવાજ રાખવો.

બ. એનીમા (બસ્તી—Enema) ગુદામાં પાણી ચડાવવું તેને બસ્તી કહે છે. ગુદામાં પાણી ચડાવવા ટાણે દરદીને ચતો સુત્રાડી તેના કુલા (Buttocks) નીચે ત્રણ કંઠણુ ઓશીઘાં (Pillows) રાખવાં. તેલવાળી આંગળાથી ગુદાને પોહોળી કર્યા બાદ, ‘પાઇપ’ (Pipe) ગુદામાં દાખલ કરવી: ‘પાઇપ’ને દાખલ કરવા અગાઉ તેલવાળી કરવી નેહએ. ‘પાઇપ’ પર તેલ લગાડ્યા બાદ તેમાંથી થોડુંક પાણી બહાર કાઢવું, અને પછી તેને ગુદામાં નાંખવી. આપ ન કરીએ તો હવા-નળીમાંની હવા-ગુદામાં જાય. પાણી એક સરખું ન દાખલ કરવું: થોડી થોડીવારે દાખલ કરવું. ‘ડુશકેન’ (Douche Can) પાંચ છ શીટ ઊંચો ઝાલી રાખવો: પેટના ઉદર રસ ત્વચાના સોજમાં, ટાઇફાઇડ ફીવર કેસમાં, તથા મરડાના કેસમાં શરીરથી માત્ર એ કે ત્રણ શીટ ઊંચો ઝાલી રાખવો. આંતરડાના સ્નાયુ સંક્રાંચનને લીધે એનીમા (બસ્તી) દીધા છતાં ઝાડો ન ઊતરે તો અડધાથી એક ઓંસ ‘ગ્લીસરીન’ નાની પીચકારીથી ગુદામાં દાખલ કરવું.

પ્રકરણ ૩ જી.

પુરુષોને થતા ખાસ રોગો.

નરમ ચાંદ—Soft Chancre. જંતુથી થાયછે. મલિન સંગ (Impure sexual inter course) પછી થોડે દિવસે ફોડકી દેખાય છે. તે એ ત્રણ દિવસમાં મોતી (Vesicle) રૂપ બની જાય છે; અને

ચારથી પાંચ દિવસમાં પર રૂપ થઈ જાય છે. પછી ફૂટે છે. ત્યારે ચાંદું થઈ રહે છે; એ ચાંદું ગોળ હોય છે, અને ઈન્દ્રિયા ગમે તે ભાગ પર થાય છે. તેના તળાંનો તથા કિનારીના ભાગ પોચો હોય છે. માટે આને નરમ ચાંદું કહે છે. સદાચ રાખવાથી એ ત્રણ અઠવાડીઆમાં રૂઝાઈ જાય છે. ઈન્દ્રિયના ફૂલના કાંઠા પર, અથવા ઘૂમટા પર ચાંદું કે ચાંદાં થાય છે. ઘૂમટો લાંબો હોય, અને ચાંદું તેના માહેલા ભાગમાં હોય તો સોજો થાય છે. ઘૂમટો સહે છે, તેમાં છિદ્ર પડે છે, અને વખતે આખી ઈન્દ્રિય ખરી પડે છે. આને ‘પ્રસ-રતું ચાંદું’—*Prigoddena* કહે છે. કહણુ ચાંદાનું ઝેર પણ નરમ ચાંદાના ઝેરની સાથે દાખલ થયું હોય તો નરમ લાગતું ચાંદું, થોડાં અઠવાડીઆમાં, કહણુ થઈ જાય છે. માટે ઠાકરે ત્રણથી ચાર અઠવાડીઆં સુધી નરમ ચાંદાને ચોક્કસ અભિપ્રાય ન દેવો જોઈએ. જંગના મૂળ (*Ginger*) ની લિંદ્ર ગાંઠ મૂળ આવે છે; તેને દાઢ અડાડી શકાતો નથી; વખતે પાકી આવે છે. માત્ર પર પેદા કરનારા જંતુનું જ શોષણ થયું હોય તો ગાંઠમાં (*બદમાં*) પર થાય છે. પણ ખાસ બેસીલસનું સોષણ થયું હોય તો ગાંઠમાં પર થાય, એટલું જ નહીં પણ એની આસપાસ ચાંદાં થાય છે. એટલે, જંગના મૂળમાં બીજું નરમ ચાંદું (*soft Chancre*) થાય છે. ચાંદું કહણુ થઈ જાય તો ૪ થી ૬ અઠવાડીએ શરીરમાં દ્વિતીયોપદંશનાં ચિન્હો થાય છે. ઇલાજ—બ્લેકવેશનાં પોતાં મૂકવાં. ઘૂમટો લાંબો હોય તો તેને ચીરી નાંખવો, અને પરને માર્ગ આપવો. બદ પાકે તો બોલો—*Vertical* કાપ મેલવો. બદને ફરતું ચાંદું હોય તો તેને ફરતી બધી લિંદ્ર ગાંઠ ડિસેક્ટ કરી નાંખવી.

ઉપદંશ-ટાંકી. (*sypphilis*).

આ રોગ વારસામાં ઊતરે છે. તેમ મલિન સંગથી એ થાય છે. એ ચેપી છે. ‘સ્પિરોચીટા પેલીડા’ નામના જંતુથી થાય છે. એની ૩ સ્થિતિ છે:—(૧) પ્રાથમિક, (૨) દ્વિતીય, અને (૩) તૃતીય પેલીમાં ચાંદું થાય છે. બીજામાં ચામડી અને સ્વેષ્મ ત્વચાના રોગ થાય છે. ત્રીજામાં શરીરમાં ગમે ત્યાં ‘ગમ્મા’—*Gumma*—થાય છે. પ્રાથમિક ચાંદું ‘કર્પત્તિ કર્મ અવયવ’ પર થાય છે. વખતે બીજો કેન્દ્રણે પણ થાય છે. હોઠ, ચેકેરા, ગળાના ‘ટા-નૂસીવ’ પિંડ, હાથની આંગળી, તથા સ્ત્રીના સ્તનની દીંટડી પર પણ પ્રાથ-મિક ચાંદું થાય છે. પ્રાથમિક ઉપદંશની રસી ચેપી છે. દ્વિતીય ઉપદંશ થયો હોય ત્યારે ફરતીનું વીચ તથા લોહી ચેપી હોય છે. દૂધ તથા પેશાબ ચેપી નથી હોતાં. એક વાર પ્રાથમિક ઉપદંશ થાય તો બીજાવાર નથી થતો અપવાદ

થોડા જ મહત્તે. શરીરમાં જેર દાખલ થયા પછી દશ દિવસથી આઠ અઠવાડીએ ચાંદું થાય છે. ઘણું ભાગે ચાર અઠવાડીએ થાય છે.

પ્રાથમિક ઉપદંશ—Primary syphilis જે ચાંદું થાય છે, તેની કિનારી તથા તળાનો ભાગ (Base) કઠણ જણાય છે. તે મણિ-Glance-પર, તેના કાંઠા પાસે, થાય છે; ઘૂમટા પર પણ થાય છે; હેઠલી જીભી (' ક્રીનમ પ્રેપ્યુરીઆર્થ') પર પણ થાય છે. સ્ત્રીમાં ગોનિ ગુરૂઓ-ચુની માહેલી બાળુએ, ' લઘુ ઝોઝ' પર, ' થોનિલિંગ' પર, તથા 'કમળ' પર થાય છે. થોનિ માર્ગમાં ઘણું કરીને નથી થતું. વંક્ષણ (Groin) ની લીંદી ગાંઠ ગંઢાલી જેવી કઠણ થઈ જાય છે. ચાંદાથી વંક્ષણ લગીની 'લિં-ફાટિકસ' (Lymphatics) કઠણ થઈ જાય છે. ચાંદાનું તળીકું બટન જેવું કઠણ લાગે છે. ક્યારેક ચાંદું નથી પડતું, અને ફોડડી-Papule થાય છે, અને તે ફુટતી નથી. વખતે મૂત્ર માર્ગ (Urethra) ની માંહે ચાંદું થાય છે. વંક્ષણની બહુ પાકતી નથી. પરંતુ પેદા કરનારા જંતુ ચાંદામાં હોય, અગર કઠણ ચાંદાના ઝેરની સાથે નરમ ચાંદાનું જેર બળેલું હોય તો જ વંક્ષણની બહુમાં પર થાય છે.

પ્રસરતુ ચાંદું—Phagedona ઘૂમટાનો 'સંક્રાંત' જેને હોય તેને મણિપર કે ઘૂમટાના માહેલા ભાગમાં કઠણ ચાંદું થાય તો તે ફેલાવા મંભવ રહે છે. શિશ્ન તથા વંક્ષણ (Groin) ની ગાંઠ સૂજી આવે છે, અને સડી જાય છે. ઉપચાર-‘બેરીક’ પોટીસ લગાડવી. સડેલા ભાગ છૂટા થાય ત્યારે ‘સ્ક્રેપીંગ’ કે ‘આયોડોશર્મ’ લગાડવું. જરૂર જણાય ત્યાં ચાકુથી છેદ (Scrape) કરી તણાયલા ભાગ નરમ કરવા. ચાંદાને ‘સ્કેપ’ (Incisions) કરી ‘ફ્યુઝિંગ નાઇટ્રિક એસિડ’ લગાડવું; ઘસીને લગાડવું. તરત જ માથે ખાણી રેડવું. આ રોગમાં એટલે પ્રસરતા ચાંદામાં પારો ન આવેલો.

નરમ ચાંદાથી કઠણ ચાંદાને ઝાળખવાની રીત—શરૂઆતમાં નરમ હોય તે પાછળથી, જે ત્રણ અઠવાડીએ, કઠણ થઈ જાય છે. આવા કેસમાં પ્રથમ જ બે જાતનાં જેર દાખલ થયેલ હોય છે. પ્રથમ કઠણ હોય તે ‘ક્ષોભક’ દવા લગાડવાથી નરમ જણાય, અને ભૂત થાય. ચાંદાની સપાટીને ‘સ્કેપ’ કરીને ‘સ્કેપીંગ’ની સૂક્ષ્મદર્શક ચંચળી પરીક્ષા કરવાથી માંહે સ્પીરોચીટા પાલીડાં જંતુ દેખાય તો કઠણ ચાંદું સમજવું. દ્વિતીય અને તૃતીય ઉપદંશની ખાત્રી “ વૉસરમેન ” રીઅેક્શનથી થાય છે.

બહુ—Bubo. એક અથવા બે બાળુના વંક્ષણમાંની લીંદી ગાંઠ મોટી

થાય છે, તેને બદ કહે છે. નરમ ચાંદાની બદ પાકી આવે છે. તે બહુ પીડા કરે છે. કેાઠવાર એક કરતાં વધારે ગાંઠો પાકે છે, અને વંક્ષણમાં ખાણ થઈ રહે છે. દરદી કેટલીક મુદત લગી ચાલી શકતો નથી. ઇન્ડ્રિયની જે બાબત ચાંદી હોય તે જ બાબતએ પદ થાય છે. વચમાં કે બંને પડખે ચાંદી હોય તો બંને તરફ બદ થાય છે. બદ પાકે છે. ત્યારે તાવ આવે છે.

કઠણ ચાંદાની બદ પાકતી નથી, અને પીડા કરતી નથી. બદ થવાનું કારણ ચાંદાનું ઝેર છે. આ ઝેર શોષણ નળીઓ (લીમ્ફેટિક વેસલ્સ) વાટે જંગના મૂળમાંની લિમ્ફ ગ્લેન્ડ્સમાં પોહાયે છે. તેથી તેમનો સોજો થાય છે, અને મોટી થાય છે. કઠણ ચાંદાનું વિષ લોહી મારફતે આખા શરીરમાં ફરી વળે છે; અને નરમનું ઝેર જંગના મૂળમાંની ગાંઠો લગી પોહાયે છે: એથી આગળ વધતું નથી; એટલે, શરીરમાં ફરી વળતું નથી, અને દ્વિતીય ઉપદંશ થતો નથી.

ધ્વાજ:—શરૂઆતમાં ચાલવાની મના કરવી. ‘એલ્ડોના એક્સ્ટ્રેક્ટ’ લગાડી શેક કરવો. ‘ટિચર આયોડીન’ (ફાઈ) લગાડવું. ‘પારાનો લેપ’ લગાડવો. જો મૂકવી, પાક પર ચડે તો બધે કલાકે ‘ઓરીડ’ પોટીસ રાખવી. પાકે તો ફેાડવી. ફેાડવા ટાણે કાપ ઊભો—Vertical—મેટ્રવો, અને પછી ‘ટ્રેસીંગ’ કરવું. ઊભા કાપથી તરત રૂઝાય છે. કઠણ ચાંદાની બદ મૂક હોય છે. એના માટે ‘લાઇકર હાઈડ્રોજરી પરકલોરાઇડ’, અને ‘પોટાસ આયોડાઇડ’, કરીઆતાની ચામાં દેવાં ગાંઠોની આસપાસ ચાદાં થાય તો ગાંઠો કાઢી નાંખવી.

દ્વિતીયોપદંશ—Secondary Syphilis. કઠણ ચાકું થયા પછી આઠ અઠવાડીએ કે ત્રણ માસ પછી ટાંકી શરીરમાં ફરી નીકળે છે. બદનમાં ત્રોડ થાય છે. તાવ આવે છે. લીંદ ગાંઠ સૂજ મોટી થાય છે. તે દુઃખે છે. દરદી પાંડુ રોગી જેવો દેખાય છે. છાતી, પેટ અને હાથના આગલા ભાગપર ચાદાં નીકળી આવે છે. તે ત્રાંચાના રંગનાં હોય છે. સાદાં હોય, ફેાડકી જેવાં હોય, ભીંગડાંવાળાં હોય, પડવાળાં હોય, અને ગોળ રૂપીઆ રૂપ હોય. વાળ ખરી પડે છે. નખનાં મૂળ પાકે છે. ગળુ પાકે છે. ગળાના ‘ટોનસીલ’ પિંડપર ચાદાં પડે છે. સ્વર નળી (Larynx) નો સોજો થાય છે. હોઠ, જીભ, તથા ગાલના માહેલા ભાગપર ચાદાં પડે છે. ચોત્તી તથા ગુદા પર ‘કોન્ડીલોમેટા’ થાય છે. શરીરની લીંદ ગાંઠો મોટી થાય છે. ગરદનની પાછલની લીંદ ગાંઠો ખાસ તપાસવા જરૂર રહે છે.

આંખની કનીનિકા (Iris) નો સોજો થાય છે. આનો સોજો થાય તો કાલા ડોગાને ફરતી લાલાશ હોય છે. પ્રકાશ સહન થતો નથી. આંખમાંથી આંસુ પડ્યા કરે છે. કનીનિકાનો રંગ ફરી જાય છે. કીકી (Pupil) વાંકી અથવા મંદ હોય છે. કનીનિકા કૃષ્ણમંડળ કે 'રફટિક ચર્વ' (Lens) સાથે ચોટલી જણાય છે. કનીનિકામાં પીળાશ પડતાં લીંઈનાં ટપકાં (Nodule) જેવામાં આવે છે. આંખમાં તથા કપાળમાં વેદના થાય છે. ઓટ્ટોપાઈનનું ટીપું નાંખવાથી તથા મોઢું દેવાથી આરામ થાય છે. બેદરકારી બતાવવાથી કીકી બંધ થઈ જાય છે. જોડાણ (Adhesions) થઈ જાય છે, અને મોતીઓ (Cataract) થાય છે.

હાડકાનું પડ (પેરીઓસ્ટીઅમ) સૂજી ટેકરા (nodule) થાય છે સાંધાના સિંગ્ધ પડનો સોજો થાય છે. 'સાઇનોવાઈટિસ' થાય છે.

ઉપાય:—પ્રાથમિક અને દ્વિતીયોપદંશમાં પારો બહુ ફાયદો કરે છે. પ્રાથમિક ઉપદંશના ચાંદા પર 'બ્લેકવૉશ' લગાડવો; 'કેલોમેટ્ર' બરમરાવવો; 'આયોડોફોર્મ' છાંટવો. પારો પેટમાં પણ આપવો. કેટલાક કહે છે કે, પ્રાથમિક ઉપદંશ હોય ત્યાં લગી પારો ન ખવરાવવો. અમારો મત છે કે ખવરાવવો. પારો અનેક રીતે વપરાય છે:—(૧) પેટમાં ખવરાવાય છે. (૨) સ્નાયુમાં તેની પિચકારી મારવામાં આવે છે. (૩) પારાની (કેલોમેલની) ધુમાડી-inhalation-દેવાય છે. (૪) પારાનો ગલન કાખ કે વંક્ષણ Gland-માં ચોળાય છે.

દ્વિતીયોપદંશ secondary syphilis ની ચિકિત્સા:—

(૧) **પારો મોઢેથી દેવાની રીત**—પારો લગભગ બે વગસ સુધી ખવરાવવો જોઈએ. પારો ચાલુ હોય ત્યાં લગી દાઝ ન વાપરવો; બીની ન પીવી; ગરમ ચીજ માત્ર ન ખાવી; અને ડોગાળા કરી મોઢું માથે રાખવું. ડોગાળા માટે 'ફ્લેરેટ ઓફ પોટાશ' તથા 'કાર્બોલિક એસિડ' વપરાય છે. 'કેલોમેટ્ર', 'બ્રુપિલ', 'હાઈડ્રારજી રાઈક્રમ ક્રીટા' 'પ્લમર્સ પિલ' તથા 'કોરોઝિવ સપ્લીમેટ' અપાય છે. જલદી અસર કરતી હોય તો 'કેલોમેલ' અથવા 'બ્રુપિલ' ની ગોળી આપવી. સાથે અકીણ મેળવવું. 'ફ્લેમેલ' ૧ ગ્રેન, અને અકીણ $\frac{1}{2}$ ગ્રેનની ગોળી બનાવી સવાર અંજ ગળાવવી. 'બ્રુપિલ' ૨ ગ્રેન અને અકીણ $\frac{1}{2}$ ગ્રેનની ગોળી બનાવી સવાર અંજ આપવી જલદી અસર કરતી હોય તો 'કોરોઝિવ સપ્લીમેટ' 'હાઈડ્રારજી રાઈક્રમ ક્રીટા' 'પ્લમર્સ પિલ' એ ત્રણમાંથી ગમે તે એક આપવું. હાઈડ્રારજી રાઈક્રમ ક્રીટા 'પ્લમર્સ પિલ' એ ત્રણમાંથી ગમે તે એક આપવું. હાઈડ્રારજી રાઈક્રમ ક્રીટા 'પ્લમર્સ પિલ' એ ત્રણમાંથી ગમે તે એક આપવું.

કમ ક્રીટા' ગ્રેન ૨, અને અક્ષીણ ગ્રેન ૩ ની ગોળી સવાર સાંજ આપવી. 'પ્લમર્સ પિલ' ગ્રેન ચાર, સવાર સાંજ આપવી. 'કોરોઝિવ 'સપ્લીમેટ' 'લાઇકર લાઇટ્રારજીયર્સ પરકલોરાઇડ'ના રૂપમાં આપવું. એક દ્રામની માત્રા આપવી; કરીયાતાના પાણીમાં આપવી.

મોઢું આણવાના હેતુથી 'કલોમેલ' કે 'બ્લુપિલ'ની ગોળી આપતા હો. દરમીઆન દાંતનાં પેઢાં પોચાં જણાય ને હાથની આંગળીથી દાખતાં દુઃખે તો પારો બંધ કરવો, અને 'કલોરેટ ઓફ પોટાશ' કે 'કાર્બોલિક એસીડ' ના કોગળા કરાવવા. પેટમાં 'સ્વીનીન' તથા 'ડિલ્યુટ નાઇટ્રોલાઇટ્રાકલોરિક એસીડ' આપવાં. ૧૫ ગ્રેનની માત્રાથી 'કલોરેટ ઓફ પોટાશ' પણ આપાય છે. મોઢું બહુ આવી જાય ને લાળ પડતી હોય તો ૩૦ ગ્રેનનું 'કૅસ્ટીક સોલ્યુશન' લગાડવું, તથા પેટમાં ૧૦ મિનીમની માત્રાથી 'ટિ'ચર બેલ્ડેના આપવું. એન્ટીસ્કોપ્યુટિક મિસ્ચર આપાય. 'એન્ટીસ્કોપ્યુટિક' મિસ્ચરમાં લીંબુનો રસ, સાકર, રમદાર, અક્ષીણ તથા ટીચર સિંકેના ડો, પડે છે. કોગળા તો ઝારીજ રાખવા. મૂળા શેરડી તથા પિતાઈ ગાજર બંધ કરવાં. ગરમ ચીજ ન આપવી. મરચાં, રાઈમીરી, નાગરવેલનાં પાન, આદુ, સુંક, મરચાંતેલ, લસણ, હુંગળી, કાફી, ઇ. ન આપવાં. ખીડી તથા દારૂની પણ મના સમજવી. થડે પાણીએ નહાવું નહીં. ખોરાકમાં ઘઉંની રોટલી, ઘી, સાકર તથા દૂધ ખાવાં. રીંજણા ન ખાવાં. ગરમ વસ્ત્ર પહેરવાં. શરીર (ચોખાના લોટનો) ખાવો.

મોઢું વળી આવે તે કેડે પારો પાછો શરૂ કરવો. સૂક્ષ્મ માત્રાથી આપવો, અને લગભગ બે વરસ આપનાં રહેવું. 'કંપાઉંડ કલોમેલ પિલ' (પ્લમર્સ પિલ) ૪ ગ્રેન સવાર સાંજ દેતાં રહેવું. 'લાઇટ્રાર જીરાઈ કમ ક્રીટા' તથા 'કોરોઝિવ સપ્લીમેટ' પણ આખી શકાય. પારાની દવા લાંબી મુદત લગી એકની એક ન આપવી જોઈએ. ચાર ચાર મહીને બદલાવવી જોઈએ.

કેટલાકને એક ગ્રેન 'કલોમેલ' પેટમાં જવાથી મોઢું આવી જાય છે, આવા દરદી પારાનો લાભ લઈ શકતા નથી.

કેટલાકને પારો પેટમાં આવવાથી હોજરી તથા આંતરડામાં બિગાડ થાય છે, અને તેના પરિણામ તરીકે ઉલટી કે ઝડો થાય છે. આવો બનાવ બને તો એકદમ પારો બંધ કરવો. આવા દરદીને પેટ તથા આંતરડાં બરાબર થઈ જવા પછી 'પારાનો મલમ' કાપ કે વંક્ષણ Glycerin માં ચોળાવવો. દરરોજ અડધો તોલો પારાનો મલમ-બ્લુ ઓઈમેન્ટ-કાપ કે

વંદણમાં પચાવવો. નાનાં બચ્ચાંને આ મલમ ચોળવો ઠીક પડે છે. વીસ-થી ૬૦ ગ્રેન ચોળવો. મોઢું આવે તો મલમ ચોળવાનું બંધ રાખી કોગળા કરાવવા. કોગળા ‘કલોરેટ ઓફ પોટાશ’ના અથવા ‘કાર્બોલિક એસિડ’ના કરાવવા, એક ઓંશ પાણીએ ‘ફ્લોરેટ ઓફ પોટાશ ગ્રેન ૫, અને ‘કાર્બોલિક એસિડ’ ગ્રેન ૫ લેવાં. કોગળા માટે પાણી ૮ થી ૧૨ ઓંસ બનાવી આપવું જોઈએ. દેશી લોકો બાવળ તથા બોરડીની છાલના કોગળા કરાવેછે. તેને પાણીમાં ઉકાળાય છે, અને પછી કોગળા તરીકે વપરાય છે. કેટલાક એની સાથે ટંકણખાર, ફટકડી, કે જાયનાં પાન નંખાવે છે. એ પણ મોઢું તરત વાળી દે છે. મોઢું આવેલું હોય ત્યારે દરદીથી ખીડાતો ત્યાગ ન થાય તો મોઢું ન વળે. અને વખતે મરણ પણ થાય.

તરતના જન્મેલા બાળકને ટાંકીનાં ચિન્હો જણાય તો ‘હાઈડ્રાજી રાઈ કમ કીટા’ ગ્રેન ૩, દિવસમાં ત્રણવાર ૩ ત્રણ રોજ સુધી આપવું. પછી બાળક શરીરમાં મજબુત થાય ત્યાં લગી દરરોજ ૧ વાર ૩ ગ્રેનની માત્રાથી આપતાં રહેવું. લગભગ માસ ૬ છ લગી આપતાં રહેવું.

(૨) સ્નાયુમાં પિચકારીથી પારો દાખલ કરવો—આને માટે ‘કોરોઝિવ સપ્લીમેટ’ વપરાય છે. ૩ ગ્રેન ‘પરફોરાઇડ ઓફ મરક્યુરી’ (કોરોઝિવ સપ્લીમેટ) ને પાણી (ઉકાયેલું) નાં દશ મિનીમમાં ગાળી, ‘હાઈ પોડરમિક’ સીરીજથી કુલા (Buttocks) ના સ્નાયુમાં દાખલ કરાય છે. અઠવાડિયામાં ત્રણ વાર પિચકારી મારવી.

(૩) ‘કેલોમેલ’ ધુમાડો માટે વપરાય છે ૨૦ થી ૩૦ ગ્રેન કેલોમેલ-લની ધુમાડી આપવા રિવાજ છે. માતા-small pox-ની માફક ટાંકી ફૂટી નીકળી હોય તો ધુમાડી દેવાય છે. દરદીને ખુરસીપર બેસાડી (નેતરની ખુરસી જોઈએ), ગરદનથી જમીન લગી ધાબળો ઓઢાડી ધુમાડી દેવી: ‘મરક્યુરીઅસ વેપર બાથ’થી ધુમાડી દેવી.

(૪) પારો કાખ કે બગલમાં ચોળવા અપાય છે. તેને ‘ઇનક્રેશન’-Inunction-કહે છે. કેટલો પારાનેા મલમ એ માટે દેવો તથા કેવી રીતે કદ જગોએ ચોળવો એ વિષે ‘મોઢેથી પારો દેવાની રીતનો વિષય’ જોવો.

ટાંકીથી થતાં ખીજ દરદાની ટીટમેંટ નીચે લખી છે:—

બદન પર થતાં ચાંદાં—બદનનાં ચાંદાં પર લાલ મલમ લગાડવો. ચાંદાંની ભોંય લાલ ન જણાય તો ‘લુનર કૉસ્ટીક’ લગાડવું. ગળાંનાં,

હોઠનાં, નાકનાં, જીભનાં, તથા સ્વરનળીનાં ચાંદાને (૩૦) ઝેનનું 'કૉસ્ટીક સોલ્યુશન' લગાડવું.

‘કૉન્ડીલોમેટા’—આને બે વખત ‘ઍન્ડીસેપ્ટિક’ લેશનથી ઘેવાં, તથા સૂકાં કર્યા બાદ, ‘કલોમેલ’ તથા ‘બોરીક ઍસીડ’ નું મિશ્રણ ભર ભરાવવું. મોઢાનાં ચાંદાં પીડા કરે તો તેના પર ૧૦ ઝેનનું ‘કોમીક ઍસીડ સોલ્યુશન’ લગાડવું.

હાંડકાના ટેકરા—Nodes—ને શેક, કરવો. બેલ્લેડોનાનું પ્લાસ્ટર લગાડવું. ‘લીનીમેંટ આયોડીન’ લગાડવું. ઊંધ માટે ‘ડોવર્સ પાઉડર’ ઝેન ૧૦ ની પડીકી રાતે સૂતી વેળા લેવા કહેલું. કેટલાક ‘બ્રિસ્ટર’ મારે છે, તથા બીજા પારાનો લેપ મારે છે. પેટમાં ‘ટીચર સીકાના ડો,’ ‘લીકર હાઇડ્રોજન રાઇ પરકલોરાઇડ,’ તથા ‘પોટાસ આયોડાઇડ’ આપવાથી સારો ફાયદો થાય છે. ‘પોટાસ આયોડાઇડ’ ૧૫ થી ૨૦ ઝેનની માત્રાથી દેવું નોંધવું.

સાંધા દુઃખતા હોય તો ‘લીકર હાઇડ્રોજન રાઇ પરકલોરાઇડ’ તથા ‘પોટાસ આયોડાઇડ’ દેવાં. ‘પોટાસ આયોડાઇડ’ મોટી માત્રાથી દેવું. સાંધા પર ‘એમ્પ્લાસ્ટ્રમ હાઇડ્રોજન રાઇ’ કે ‘લીનીમેંટ આયોડીન’ લગાડવું.

આંખની કનીનિકાનો વરમ—Iritis—અને આંખો સાથે પકડાય તો લીલા રંગનો ‘આઇશેડ’ (Eye shade) આંખી રાખવો. ઍકજ આંખમાં રોગ હોય તો જરૂર નહીં. શરૂઆતમાં જીલ્લાય દેવો, અને પછી સંકડે ૧ ઍક ટકાનું ‘ઍટ્રેપીન ડ્રોપ’ દિવસમાં ત્રણ વખત નાંખવું. ઍથી આંખમાં લાલાશ વધે, તથા પોપચાં સૂજી આવે તો ન નાંખવું, અને તેને બદલે ‘હાઇડ્રોઍમેટ ઍક્ષ હાયોસીન’નું સંકડે અડધા ટકાનું ટીપું નાંખવું. ઍઝેન ‘સલ્ફેટ ઍક્ષ ધતુરાઇન’ ઍક ઍસ પાણીમાં ગાળી તેનાં ટીપાં પણ નાંખાય. પીડા શાંત થવા બમ્મરે, ‘ઍક્ટ્રાક્ટ ઍવ બેલ્લેડોના’ પાણીમાં મેળવી લગાડવો; લખણે બ્રિસ્ટર મારવું; અને લગાડના ગોટાથી શેક કરવો. આ રોગમાં સૂકો શેક સારો ફાયદો કરે છે. ઊંધ માટે ‘બૉર-શાઇન’ તથા ‘કલોરલ’ મિક્સ (મિશ્ર) કરી દેવાં. ‘લાઇકર મારશીયા’ મીનીમ ૨૦ અને ‘કલોરલ હાઇડ્રાસ’ ઝેન ૧૦ થોડા પાણી અને શર-બતમાં દેવાય.

લીંકનું શોષણ થવા મોઢું દેવું. કલોમેલ અને અફીણની ગોળી દેવી. કલોમેલ ઝેન ૧ તથા અફીણ ઝેન ૩ ની ગોળી આપવી. આવી ગોળી

ચાર ચાર કલાકે દેવી-દાંતનાં પેદાં (Gums) હાથની આંગળીના દબાવણથી દુઃખે તો તરત બંધ કરવી, અને 'કલોરેટ ઓફ પોટાશ'ના કાગળા કરાવવા. આખ મરી જાય તે કેડે ત્રણ મરીના લગી નાની માત્રથી પાણી દેતાં રહેવું. ગફલત થશે તો શરી આંખ ઊઠી આવશે. મોઢું ઘણું આવી જાય તે ચીકણા લાળ પડ્યા કરતી હોય તો 'ટીચર બેલેડોના' પાંચ મિનીમની માત્રાથી બળે કલાકે આપતાં રહેવું. ૧ ગ્રામ 'ગ્લીસરીનમ ઍસિડી ટર્નિસી' અને ૧ ઑંસ પાણી મેળવી કાગળા કરાવવા.

ટાંકીની બીજી અને ત્રીજી સ્થિતિમાં 'મલેરીઆ' જેવો તાવ લાગુ પડે તો 'આયોડાઇડ ઓફ પોટાસીઅમ' ૧૫ થી ૨૦ ગ્રેનની માત્રાથી કરીઆનાની ચાની સાથે દિવસમાં ૩ ત્રણ વખત દેવું. કવીનીનની કંઈ નહીં થાય.

તૃતીયોપદંશ—Tertiary syphilis કેટલાકને તૃતીયોપદંશનાં ચિન્હો થાય છે, અને કેટલાકને નથી થતાં. દ્વિતીયોપદંશ વેળા બરાબર સારવાર થઈ હોય તો તૃતીયોપદંશ ન થાય. આ રોગ સખત ટાંકી થયા પછી ૨૦ થી ૩૦ વર્સે પણ થાય છે. ખાસ ચિન્હ ગમ્મા (Gumma) છે. ગમ્મા ચામડીમાં, કપાલે, નાકનાં વીંધ પર તથા હોઠ પર, થાય છે. અંતરાવયવોમાં, એટલે, મગજમાં, ફેફસાંમાં, કલેબ્જમાં, મોઢામાં, જીભમાં, ગળામાં, ગુદામાં, વૃષણમાં અને સ્વર નળીમાં પણ ગમ્મા થવા સંભવ છે.

ચામડીનાં ગમ્મા—Gumma—(૧) સોજો થઈ ચાંદું પડે છે. (૨) તેની કિનારી ચાકુથી કાતરેલી જણાય છે. (૩) તેની મર્યાદા (outline) ગોળ હોય છે. (૪) તેના હેઠલા ભાગમાં 'વૉશ લેધર' જેવું 'સ્લક' હોય છે. (૫) ઉપદંશના ધલાજથી મરી જાય છે, અને પાછાં થતાં નથી. (૬) રૂઝાઈ જવા બાદ ડાઘ (scar) રહે તે પાતળા, રેડ્યા, અને સફેદ હોય છે. લાંબે દહાડે ચાંદું રૂઝાય તો તેને ઠેકાણે ટપકાં ટપકાં જેવી હદ થઈ રહે છે.

ટાંકીનું લુપસ—syphilitic Lupus. હોઠ, કપાળ, તથા નાકનાં વીંધ પર થાય છે. આમાં ઘણો ભાગ ખવાઈ જાય છે.

અંતરાવયવોમાં ગમ્મા—Gumma in internal organs. શરીરના માહેલા અવયવોમાં ગમ્મા થાય છે. કલેબ્જ, ફેફસાં, મગજ, મોઢા, ગળું, ગુદા, વૃષણ, તથા સ્વરનળી એ રોગને પાત્ર છે. ફેફસાંમાં થાય તો ક્ષય થાય છે. કલેબ્જમાં થાય તો તેનો સંક્રાંત (Cirrhosis)

થાય છે. માથામાં થાય તો તે દુઃખે છે, લકવો થાય છે, અપસ્માર થાય છે, દિવાનાપણું થાય છે. હાડકાં પર થાય તો તે સડે છે. પગનાં તથા માથાનાં હાડકાં સડે છે. નાકનાં હાડકાં ખરી પડે છે. તાળવામાં વીધ થાય છે.

ભવિષ્ય કથન—Prognosis. રોગ થાય અને તરતજ દવા થાય તો પરિણામ સારું આવે. શરીરની ખાસીયતને લીધે પારે તથા ‘ પોટાસ આયોડાઇડ દરદીને માફક ન પડે તો ભવિષ્ય નહાં સમજવું. દરદીને “ટ્યુબર્ ક્યુલોસીસ” રોગ હોય અથવા તે દારૂ પીતો હોય તો પરિણામ નહાં સમજવું. કવચિત ટાંકીની બીજી સ્થિતિમાં સ્વરનળીનો શોથ થવાથી મોત થાય છે. ત્રીજી સ્થિતિમાં ક્લેબના, મગજના, કરોડ રજ્જુના, તથા સ્વરનળીના રોગથી મોત થાય છે.

રોગનું મટવાપણું—Curability of Disease. બરોબર ઉપચાર થાય તો સેંકડે નેવું ટકાને ત્રીજી સ્થિતિ નથી થતી

ઉપચાર—‘ ગમ્મા’ માટે ‘ પોટાસ આયોડાઇડ ’ ૫ પાંચ ગ્રેનની માત્રાથી શરૂ કરી ૨૦ વીજ ગ્રેન લગી વધારવું. તેની સાથે ૧૫ મિનીમ ‘ સ્પિરિટ ઓમોનીઆ ઓરોમેટિક ’ દીધું હોય તો સારો ફાયદો થાય. આ દવા મોઢેળા પાણીમાં આપવી જોઈએ. શરૂઆતમાં દોઢડી, તથા શરદા થશે. ‘ પોટાસ આયોડાઇડ ’ ની માત્રા વધારવાથી મટી જશે. આમ થતાં દવા ફેરવવીજ પડે તો ‘ સોડા આયોડાઇડ ’ દેવું. એકલા આયોડાઇડથી તૃતીય ચિન્હો નાબુદ થાય છે, પણ ટાંકી મટતી નથી. એ તો પારાથીજ મટે છે. માટે હંમેશાં એની સાથે ‘ પરકલોરાઇડ આફ મર્ક્યુરી ’ (રસકપુર) દેવું, અને ચિન્હો (ઉપદંશનાં) નાબુદ થઈ જાય તે પછી ત્રણ મહીના લગી દેવું.

સ્થાનિક ઉપચાર—Local Treatment. તૃતીયોપદંશનાં આંદાં પર ‘ વાહીટ પ્રેસીપીટેડ ’ નો મલમ લગાડવો. હાડકું સડે તો તે કાઢી નંખાવવું.

પરણવાની રજા—એ વરસ લગીમાં ટાંકીનાં ચિન્હો ન જણાય તો પરણવાની રજા દેવી.

પ્રમેહ—Gonorrhoea. આ દરદ મલિન સંગથી થાય છે. જે સ્ત્રી સાથે ઘણા પુરુષોનો સંગ થાય તેનાથી ચેપ લાગે છે. મૂત્ર માર્ગની શ્લેષ્મ ત્વચાને ચેપ લાગે છે. આના શ્રાવમાં જંતુ જોવામાં આવે છે, તેને ‘ ગોનો કોક્કસ ’ કહે છે.

આને મૂત્રમાર્ગના સાદા સોજથી ઓળખવો જોઈએ, મૂત્રમાર્ગનો

સોળે ગરમ ચીજથી થાય છે, તથા એના આવમાં 'ગોનો કોક્કસ' જંતુ નથી હોતા. એના માટે 'આલ્કલીઝ' તથા 'હાયડ્રોમાયસ' આપવાં 'યુરો-ટ્રાપીન' દેવું. રેચ દેવો ગરમ ચીજ ખંધ કરવી.

ખરા પ્રમેહનાં ચિન્હ:—એપ દાખલ થયા પછી એકથી પાંચ દિ-વસમાં ચિન્હો થાય છે. પ્રથમ ઇન્દ્રિયના આગલા ભાગ પર ખરજ થાય છે. તેનું મોઢું સુજી લાલ થાય છે. તે ખુલ્લું રહે છે. તેને દાખવાથી પર દેખાય છે. પાછળથી ઘણું પડું વહે છે. રંગે તે પીળું હોય છે. ઘાટું પણ બહુ હોય છે. વારંવાર પેશાબ કરવાની હાજત થયાં કરે છે. તે થોડો થોડો ઊતરે છે. તથા બહુ બળે છે. તેથી આને 'તણુખીઓ' પરમે કહે છે. તાવ આવે છે. ઇન્દ્રિય દૃઢણુ લાગે છે. મનને ખેચેની લાગે છે. કાઠી વાર ઇન્દ્રિય-માંથી ભોહી નીકળે છે. રાતે ઇન્દ્રિય વાંકી થઈ જગૃત થાય છે, અને બહુ પીડા કરે છે. કાઠ વેળાવૃષણુરજજી તથા વૃષણુનો સોળો થાય છે. પ્રમેહ પ્રથમ મૂત્રમાર્ગ વીંધમાંજ થાય છે. ત્યાંથી પાછળ વધે છે. ખેસણી પેરીનિયમ)માં ભાર લાગે છે. કળતર થાય છે. એપ પાછળ વધે તો 'ગ્રો-સ્ટેટ' ગાંઠ, મૂત્રાશય, વૃષણુ તથા વૃષણુ રજજીનો સોળો થાય છે. વીર્યા-શયનો પણ સોળો થાય છે.

શિશ્ન (Penis)માં કાઠવાર ચાંદી પડે છે. તેથી મૂત્રમાર્ગમાંથી પર વહે છે. આને પરમે સમજવો નહીં. ચાંદી મૂત્રમાર્ગના મોઢામાં હોય છે. તેથી મૂત્રમાર્ગ મુખમાં દેખાય છે. પાછલા ભાગમાં દર્શે તો ચાંદવાળો ભાગ આળો તથા કંઠણુ જણાશે.

પરમાનાં સખ્ત ચિન્હો ૧૦ થી ૧૫ દિવસ ચાલે છે. પછી તે નરમ પડે છે. પર ઘાટું હોય તે પાતળું તથા સફેદ થાય છે. બળતરા તથા વેદના કમી થાય છે, અને બીજાં બે ત્રણ અઠવાડીઆમાં મટી જાય છે. મટી ન જાય ને સફેદ રસી નીકળ્યા કરે તો જૂનો પરમે (gleet) કહેવાય છે. આ જૂનો પરમે મટતાં મહીના લાગે છે. મટે ને ગરમ ચીજથી પાછો થાય અને મૂત્રગાંઠ (stricture of urethra) થાય છે. દૂધ પીવાથી જૂનો પરમે થઈ આવે છે; સફેદ રસી નીકળવા માંડે છે.

સંકર રોગ—Complications:—બદ, મસા, ઘૂમટાનું સજી આવવું, ઘૂમટાનો ઉર્ધ્વ સંક્રમ, પ્રેસ્ટેટ ગાંઠનો સોળો, મૂત્રાશયનો સોળો, વૃષણુનો સોળો, મૂત્રાવરોધ (retention of urine), કછોટાનું ગડ, સાંધાનું પકડાવું, આંખનો વરમ (સોળો)થવો અને સેપ્ટીસીમીઆ (septicæmia).

ત્રીજા પ્રમેદનો ઇલાજ—શરૂઆતમાં જીભામ આપવો. દરદીએ બિહા-
નામાં રહેવું, અને વૃષણ તથા ઇન્દ્રિયને ઝોલી (suspensory Bandage)
માં રાખવાં. ગરમ પાણીમાં બેસવું. ગરમ ચીજ ન ખાવી. મીરી, મરચાં,
આદુ, સુંક, ગોળ, તેલ, હીંગ, ખજૂર, દહીં, રાઈ, બાજરો, દારૂ, ગરમરતું
અથાણું, ઈ, ન ખાવાં. ‘એન્ટીસેપ્ટિક ગ્રાસ’ની પેડ બાંધી રાખવી, અને
તે લંગોટ માફક બાંધવી. ‘કોન્ટન્યુલ’ની પેડ પણ બાંધાય. પેડ પરથી ભરાઈ
જાય કે તરત બદલાવવી. પેશાબ વેળા થતી બળતરા ઝોલી કરવા માટે
‘આલ્કલીઝ’ દેવાં. નીચેનું મિક્ચર દેવું. ‘પોટાસ એસીટસ’ દ્રામ ૬;
‘પોટાસ સાઇટ્રસ’ દ્રામ ૬, ‘સોડા બોમાઇડ’ દ્રામ ૬; ‘ટિચર હાયોસ્પા-
મસ’ દ્રામ ૮; ‘સ્પિરિટ ઇથર નાઇટ્રોસાઈ’ દ્રામ ૮; અને પાણી ઓસ
૬. મિશ્ર કરી તેમાંથી દ્રામ ૨ બે બે કલાકે થોડા પાણી સાથે આપતાં
રહેવું. રાતમાં ઇન્દ્રિય જગૃત થવાથી પીડા થાય તો તે શાંત કરવા તેના
પર થંડું પાણી રેડવું. ઇન્દ્રિયપર ‘એકસ્ટ્રેક્ટ બેલ્ડોના’ પાણીમાં મિશ્ર કરી
લગાડવું. અફીણ તથા બેલ્ડોનાની સોગડી ગુદામાં રાખવી, અફીણ ઝેન ૩
અને ‘એકસ્ટ્રેક્ટ બેલ્ડોના’ ઝેન ૧ની બનાવવી અફીણ ઝેન ૨; કપૂર ઝેન
૩; અને એકસ્ટ્રેક્ટ બેલ્ડોના ઝેન ૩ ની ગોળી પેટમાં ખવાય. રાતે સૂવા
ટાણે લીધી હોય-ખાધી હોય-તો રાતમાં ઇન્દ્રિય જગૃત ન થાય. દૂધ પીવું
નહીં; અનાજમાં ખાવું પીવાથી રસી થાય છે.

‘પીળા રંગની રસી-પર-ઇન્દ્રિયમાંથી નીકળતી હોય ત્યાંલગી સ્ત્રી સંગ
છોડી દેવો.’ આ સુચના ધ્યાનમાં નહીં લેવાય તો સ્ત્રીને ચેપ લાગશે.

જૂતા પરમા (Jilet)માં નીચેની દવાની પિચકારી મારવી. સવાર
સાંજ, પેશાબ કરીને, ચાર કે છ દ્રામની પિચકારી મૂત્રમાર્ગમાં મારવી. પિ-
ચકારી કાચની લેવી. પિચકારી માર્યા બાદ થોડીવાર પેશાબ ન કરવો જોઇએ
‘સલ્ફેટ ઓફ ઝીંક’ ઝેન ૧૨; બોરીક એસીડ ઝેન ૩૦; ‘હાઇડ્રેટીસ’
દ્રામ ૬; ગુલાબજળ ઓસ ૬; લાઇ લોશન બનાવવું. આમાંથી ચારથી છ
દ્રામની પિચકારી મારવી. આરામ થઇ જવા પછી પાંચેક રોજ મારવી.

પિચકારી મારવાની રીત—પિચકારીની અણી એક ઇંચ જેટલી
મૂત્રમાર્ગમાં નાંખવી. તેને ડાબા હાથની પેહેલી આંગળી તથા અંગોઠાથી
દાબવી. દબાવણ બાજુએથી કરવું; ઉપર નીચે ન કરવું. ઉપરનીચે દાબવાથી
ઇન્દ્રિયનું મોડું ઉલટું ખુલ્લું થશે, અને પ્રવાહિ બહાર વહી જશે. પિચકારી
સીની અણીને ઉપર મુજબ ડાબે હાથે પકડવી, અને તેજ વેળા જમણા-

હાથથી તેના દાંડાને દાખવે—દાંડો દાખવાથી દવા અંદર જશે. બે મિનીટ રહીને, ડાખા હાથનું દબાણ (ઇંદ્રિય પરનું) મૂકી દેવું, અને પિચકારી બહાર કાઢી લેવી. મૂત્રમાર્ગના સ્થિતિસ્થાપકપણાને લીધે તરતજ દવા બહાર નીકળી પડશે. ફરી લખુંછું કે પિચકારી પેશાબ કીધા બાદ ખારવી, અને ખારીને થોડી વાર લગી પેશાબ ન કરવો. જો તરત પેશાબ થાય તો દવાની અસર ઓછી થઇ જાય.

૧ ઇંદ્રિયના ધૂમટાનો તથા કુલનો સોજો—ધૂમટાનો સંકોચ થઈ જાય તો ચક્રું પડે. સંભાળ ન લેવાય તો ધૂમટો સડી જાય. ઇલાજ—સશાઇ રાખવી. લેડલોશન લગાડવું કુલ અને ધૂમટાની વચ્ચે ઝીસરીન તથા ગરમ પાણીની પિચકારી ખારવી, આરામ ન થાય તો ધૂમટાની તળેથી ‘ડાયરેક્ટર’ નાંખી, કુલના કાંઠા લગી લઈ જઈ, તે ખારફતે અણીઆળી ‘બિસ્ચુરી’ દાખલ કરી તે વડે (ધૂમટાને) બીરી નાંખવો અને બેઉ છેડા કાતર વડે કાપી કાઢવા.

૨. ધૂમટાનો ઉર્ધ્વ સંકોચ—Paraphimosis. સાંકડા ધૂમટાને પરાણે કુલની ઊપર ચડાવવામાં આવે તો તેનો ફાંસો થાય છે.

ઇલાજ—બેઉ હાથની પેહેલી તથા બીજી આંગળીથી શિસ્નને પકડી બે હાથના અંગુઠાના દાખથી કુલને દાખી સોજો કમી કરવો; તેજ વેળા ધૂમટાને કુલથી નીચો ઊતારવો. ન ઉતરે તો જ્યાં ફાંસો (Constriction) હોય ત્યાં ટે ઇચ જેટલો બિસ્ચુરીથી કાપ મેલવો. તરત ધૂમટો નીચો ઊતરી આવશે. સંકોચ શિસ્નમણિ (કુલ) ની પાછળ નથી હોતો, પણ સૂજેલા ધૂમટાની શ્લેષ્મ ત્વચાની પાછળ હોય છે.

૩. ધૂમટાનો સંકોચ—Phimosis દરદી કુલને ઊધાડી શકતો નથી. જન્મથી. (Congenital) સંકોચ હોય તો ધૂમટામાં સોષ જાય તેવું વીંધ હોય છે. આને “કુધઆરો” કહે છે. પેશાબ કરતાં બળતરા થાય છે. લાંબે દહાડે ધૂમટો કુલની સાથે ચોટી જાય છે. ટાંકો તથા પ્રમેહથી એ ધૂમટાનો સંકોચ થાય છે. આને ‘પાછળથી થતો’ (acquired) સંકોચ કહે છે. સુનત કરાવાય નહીં તો એમાંથી આગળ જતાં વડ—Cancer થાય, અને પરિણામે મોત થાય.

ઇલાજ—પ્રથમ ‘લેડ લોશન’ દેવું. સોજો ઊતર્યા બાદ ધણું કરીને સંકોચ મટી જશે. ન મટે ને ધૂમટાથી બધું કુલ ઢંકાયેલું ન રહેતું હોય તો તેની તળેથી ‘ડાયરેક્ટર’ નાંખીને બીરી કાઢવો; પણ ધૂમટો ધણો લાંબો

હોય તો સુનત કરવી જોઈએ. સુનત થઈ રહ્યા બાદ નાનું બાળક હોય તો ટેભાની જરૂર ન રહે; પણ મોટા જવાન માણસ હોય તો થોડે થોડે અંતરે ૫ પાંચ ટેભા દેવા. પછી 'કાર્બાલિક લેશન (૧-૪૦) ની ટ્રેસીંગ બીનીને બીની રાખવી; એથી થોડા રોજમાં રૂઝવણી આવશે. મોટા માણસને રાતમાં ઇન્દ્રિય જગૃત થાય તો 'ગ્રોમાઇડ એન્ડ પોટાસીઅમ' ગ્રેન ૩૦ ત્રીસ સ્વા ટાણે પાણી સાથે દેવો.

૪ ફોર્ડી (Chordee) રાતે ઉંઘમાં ઇન્દ્રિય જગૃત થઈ પીડા કરે તેને આ નામ આપવામાં આવે છે. ઇલાજ કે ગ્રેન 'મોરશાઈન'ની સર્પો-ઝીટરી ગુદામાં રાખી સૂવું. આમ કરવાથી રાતે ઇન્દ્રિય જગૃત નહીં થાય. ઇન્દ્રિયપર બે શેર થંડુ પાણી ધાર કરી રેડવાથી ઇન્દ્રિય શિથિલ (થંડી) થઈ જશે અને પીડા બંધ થઈ જશે, એક્સ્ટ્રાક્ટ એન્ડ બેલ્ડોના' પાણીમાં મેળવી ઇન્દ્રિયપર લગાડવાથી પીડા મટી જશે, અને ઇન્દ્રિય શિથિલ (થંડી) પડી જશે.

૫ વૃષણ તથા ઉપવૃષણનો સોજો—Orchitis and Epididymitis. પ્રમેહનો ચેપ પાછળ વધવાથી આ રોગ થાય છે. બંને ઉપવૃષણનો વરમ થાય તો દરદી પ્રજોત્પત્તિ કરી શકતો નથી. વૃષણમાંથી વીર્યને નીકળવાનો રસ્તો ન મળે તેથી પ્રજા ન થાય.

ચિન્હ—વૃષણ સૂજી મોટા થાય છે. હાથના સ્પર્શથી દુઃખાવો થાય છે; વૃષણ કોથળી (સ્કોટમ) લાલ જણાય છે; પેડું તથા કમ્મરમાં ખેંચ તથા વેદના થાય છે; થોડો તાવ હોય છે; ઉલટી થાય છે; અંદર 'જળનો જમાવ' (હાઇડ્રોસીસ) થાય તો સોજો ધણો થાય છે.

ઇલાજ—જી સંગ દરદ મટે ત્યાં લગી ન કરવો; કેમકે એથી વરમ-માં વધારો થાય છે, અને જીદગી પર્યંત વરમને લીધે વૃષણ સૂજેલો રહે છે.

લગભગ ૨૧ રોજ અલ્પચર્ય પાળવું. ગરમ પાણીનો શેક કરવો. વિ-લામતી મીઠાંનો જીલાબ લેવો. પેટમાં 'વિલામતી મીઠું' દ્રામ ૧ તથા 'વાઇનાઈ એન્ટીમની' મીનીમ ૨૦ ચાર ચાર કલાકે ત્રણ વાર થોડા પા-ણીમાં દેવાં. 'એક્સ્ટ્રાક્ટ બેલ્ડોના' પાણીમાં મેળવીને વૃષણ પર લગાડવો. ખોરાક તરીકે કાંજ પીવી. સોજો તથા વેદના મટી જવા બાદ વૃષણનું કદ નાનું કરવા માટે તેના પર 'રેઝીન પ્લાસ્ટર' ની ચીપો જોરથી વીંટવી. થોડા રોજમાં દબાણને લીધે વૃષણ નાનો થઈ જશે અને ચીપો ઢીલી થઈ જાય એટલે ઉતારી નાંખવી, અને બીજી નવી લગાડવી. આમ બે ત્રણ વાર કરવાથી વૃષણનું કદ કુદરતી થઈ જશે.

૬. મૂત્રાશયનો સોજો (તીવ્ર). Acute inflammation of Bladder—આને ‘સિસ્ટાઇટિસ કહે છે. ચિન્હ:—પેશુમાં વેદના થાય છે; હાથનો સ્પર્શ કરી શકાતો નથી; પેશાબ થોડો ઉતરે છે; પેશાબ કરતાં બેર કરવું પડે છે, તથા બળતરા થાય છે; પર નીકળે છે; તાવ આવે છે; ઝાડે ફરતી વેળા ગુદામાં વેદના થાય છે. આરામ થઇ જવા છતાં મૂત્રાશયની ક્ષુબ્ધતા રહી જાય છે. ઝેર (sepsis) મૂત્રપિંડને અસર કરે તો લોહી-વિકાર (બ્લડપોઇઝનીંગ) થઇ મોત થાય. કેટલાક કેસમાં મૂત્રાશયની દિવાલ સડી જાય છે.

ઇલાજ—દરદીએ બિછાનામાં રહેવું; શેક કરવો; જવનું પાણી પીવું; પીવાય તેટલું પીવું; કાંઇ ખાવી; આશ્લીઝ તથા ટીચર હાયોસ્પાયસ મિક્ચર અનાવી લેવાં. વેદના શાંત કરવા માટે ૧ ગ્રેન ‘મોરફાઇન’ ની ગુદામાં ‘સપ્પોઝીટરી’ રાખવી. ‘અન્ટીસેપ્ટિક’ તરીકે, ૧૦ દ્રશ ગ્રેનની માત્રાથી ‘યુરો-ટ્રોપીન’ દિવસમાં ૩ ત્રણ વાર દેવું. પેશાબ ગંધાતો હોય તો મૂત્રાશયને બોરીક લોશનથી ઘાઇ નાંખવો. એક ઓંસ ગરમ પાણીમાં ૫ ગ્રેન બોરીક અસીડ નાંખવું, અને તેથી ઘોવું. અતલબ કે એ પ્રમાણે લોશન કરવું. ૫૦૦૦ બ્રામ પાણીના અને ‘પરકલોરાઇડ ઓફ પરક્યુરી’નો ૧ ભાગ લઇ લેશન અનાવી તેથી મૂત્રાશય ધોવો.

દીર્ઘ વરમ મૂત્રાશયનો હોય ત્યારે કાપેળા દેવું. પેશાબનો ધર્મ (reaction) આમ્લ (acid) હોય તો ‘વેક્સીન’ ટ્રીટમેંટ કરવી.

૭. મસા—Vegetations. પ્રમેહને લીધે મસા થાય છે. મણિ કે ધૂમટાનો સોજો થવાથી એ થાય છે. રસી બહાર ન નીકળે અને ધૂમટાની માંહે બરાઇ રહે તો મસા થાય. કુલના કાંઠા પર તથા જીભી (ક્રીનમ) પર થાય છે. મૂત્ર માર્ગના વીંધની આસપાસ પણ થાય છે. મોટા અને ધણા હોય તો ભૂલથી અર્જુદ બનાય છે. પણ, પ્રમેહની હિસ્ટરીથી, તળીઆ (base) ની પોઆઇથી, તથા કાપી કાઢ્યા બાદ પાછળ તંદુરસ્ત સ્થેષ્ઠ ત્વચા જેવામાં આવવાથી વડ (અર્જુદ) ન હોવાની ખત્રી થાય છે.

ઇલાજ—કાતરથી કાપી નાંખી તરત જ ‘લુનર કૉસ્ટીક’ લગાડવું. બહુ ઝીણા તથા છુટા છવાયા હોય થો કંભોમેલનો મલમ લગાડવો. ૧ ઓંસ વેક્સેલીન અને ૩૦ ગ્રેન કંભોમેલ લઇ અનાવો.

૮. સાંધાના દુઃખાવા માટે પાંચ ગ્રેનની માત્રાથી ‘પોટાસ આયોડાઇડ’ કરીઆતાની આ સાથે આપવો; દિવસમાં ત્રણવાર આપવો.

૯. મૂત્રગાંઠ—stricture of urethra પેશાબને બહાર નીકળવાના માર્ગમાં કોઈ પણ જગેએ સંકાય હોય તેને મૂત્રમાર્ગ સંકાય કહે છે. આની ત્રણ ગત છે:—(અ) સ્નાયુ જન્ય, (બ) રક્ત સંચયજન્ય, અને (ક) રચના વિકારી (organic).

(અ) સ્નાયુજન્ય—spasmodic. સ્નાયુ સંકોચાવા સમય માર્ગ બંધ થાય છે. ખીજ ત્રણપ્રકારની મૂત્રગાંઠ સાથે આવે સંકાય થાય છે. શરદીથી, ગરમ ચીજથી, તથા શસ્ત્રક્રિયાથી થાય છે.

બ. રક્તજન્ય—Congestive. પ્રમેહથી મૂત્રમાર્ગની શ્લેષ્મત્વચ્ચા સૂજી જવાથી થાય છે. થોડો સંકાય હોય તો પેશાબની ધાર ઝીણી આવે છે, અને વધારે સંકાય હોય તો પેશાબ ટીપે ટીપે બીતરે છે. પેશાબ કરતાં જોર કરવું પડે છે. તદન બંધ થઈ જાય તો, જોર કરવા છતાં, પેશાબ બીતરતો જ નથી.

ધલાજ—ખાટા તથા તીખા પદાર્થ ન ખાવા. પેડુ પર શૈક કરવો. પગો બહાર રાખી, કટી સ્નાન કરવું. ૧૦ ગ્રેન ડાયસર્ પાણીકર થોડા પાણીમાં દેવો. સાઠ મિનીય ' ટિ'ચર opii ઓપાઇ'ની ઓખાના લોટમાં સોગડી બનાવી ગુદામાં રાખવી. આટલા ધલાજ કર્યા છતાં પેશાબ ન છૂટે તો જવનું પાણી પાવું, સોડાવોટર દેવું; છેલ્લે, કેથેટરથી પેશાબ કાઢી લેવો. ડૉક્ટરે પોતાના હાથ ગરમ પાણી તથા સાબુથી ધોયા બાદ, ઘૂમટાને તથા ફૂલને ' એન્ટીસેપ્ટિક ' લોશનથી ધોવાં; અને પછી સળી દાખલ કરવી; સળીને સ્પિરિટ લેમ્પ પર ગરમ કર્યાબાદ, તેલ લગાડીને દાખલ કરવી. ૮ મા કે ૧૦ મા નંબરની સળી વડે પેશાબ કાઢવો.

સળી દાખલ કરવાની રીત—દરદીને ચિત્તો સુવાડી, તેના પગો ઢીંચણેથી વળાવી ઉભા રખાવવા ડૉક્ટરે દરદીની ડાબી બાજુએ ઉભી, જમણા હાથમાં પકડેલી સળીને દરદીના ડાબા પડખા પર રાખીને મૂત્રમાર્ગ વીંધમાં ધીમેથી દાખલ કરવી. ડાબે હાથે ઇન્દ્રિયને પકડીને જમણે હાથે સળી દાખલ કરવી. તે દાખલ થતી જાય તેમ જમણા હાથને દરદીના પેટ પર મધ્યભાગ લગી લાઇ જઈ, તેને હળવે હળવે ઉપાડવો. આમ કરવાથી સળી ઉભી થતી આવશે, તથા મૂત્રમાર્ગમાં દાખલ થતી જશે મૂત્રમાર્ગ પોહોળો હશે તો તે સહેલાઈથી દાખલ થઈ જશે. સળી બહાર કાઢવાટાણે તેના મોઢાપર આંગળી દાખવી અને પછી કાઢવી. ગફલત કરવાથી તેમના પેશાબ દરદીનાં કપડાં પર પડશે અને તે બગડશે.

કરચનાવિકારી સંકેત—Organic sticture એસણી પર લાત કે ધા વાગવાથી મૂત્રમાર્ગને ઇજા થાય તો આવો સંકેત થાય પણ ખાસ કારણ તો જૂનો પરખો છે.

ચિન્હો—જેમ લાંબી મુદત થઇ હોય તેમ સંકેત વધારે હોય, અને ચિન્હો પણ વધારે હોય. પ્રથમ પેસાબની ધાર ઝીણી આવે છે, તે કરતી વેળા જોર કરવું પડે છે, પેશાબ વારંવાર કરવો પડે છે, જોર કરવાથી હરસ થઈ આવે છે, અને આમણુ પણ નીકળે છે. કમ્બર દુઃખે છે, પેશાબ થોડોક પાછળ રહી જાય છે, રહેતે રહેતે પેશાબ કરતી વેળા બહુ બળ કરવું પડે છે, ક્યારેક પેશાબ તદ્દન બંધ થઇ જાય છે, સંભોગ વેળા વીર્ય સ્ખલિત થતું નથી, ને તે થઈ રહ્યા બાદ, ઇન્દ્રિય શિથિલ (થંડી) થાય ત્યારે, ટીપે ટીપે ઝરી નીકળે છે. વીર્ય યોનિમાર્ગમાં ન પડવા સમય પ્રજ્ઞ થતી નથી. મૂત્રમાર્ગની ગાંઠ (સંકેત)ની પાછળનો ભાગ પોહોળો થઈ જાય છે, તે પાકે છે અને ગડ થાય છે. તેના કુટવાથી કછોટામાં નાઈ થાય છે, મૂત્રાશયનો દાહ થવાથી તેની દિવાલ જડી થઇ જાય છે, પેશાબમાં શ્લેષ્મ જાય છે, છેવટે મૂત્રપિંડનો વરમ થાય છે, તાવ આવે છે, ને દરદી ગળતો જાય છે. ૮ કે ૧૦ નંબરની સળી દાખલ ન થાય તો સંકેત સમજવો.

ઇલાજ—ગરમ ચીજ ન ખાવી. આનો ઇલાજ યાંત્રિક પ્રસારણુ. એટલે સળીથી માર્ગ પોહોળો કરવો પ્રથમ ઝીણી, પછી જડી સળી દાખલ થશે. બારમા નંબરની સળી દાખલ થાય ત્યારે મૂત્રમાર્ગનો સંકેત દૂર થયો એમ સમજવું. પછી દર મહીને એકવાર દાખલ કરતાં રહેવું. તેમાં મફલત થશે તો ફરીથી સંકેત થઈ આવશે.

જીનો પ્રમેહ—જીને પ્રમેહ યોનિમાં, મૂત્રમાર્ગમાં, કે યોનિમાર્ગમાં થાય છે. આ ત્રણમાંથી એકને ચેપ લાગવાથી બીજાને લાગે છે, કેટલાંક કારણોને લીધે પુરૂષ કરતાં સ્ત્રીમાં આ રોગ થોડો જોવામાં આવે છે, શરૂઆતમાં પારદર્શક રસી નીકળે છે, પાછળથી શ્લેષ્મ તથા પર નીકળે છે, દરદ જોરમાં હોય ત્યારે નર્સ પર નીકળે છે. રસી યોનિમાર્ગની હોય તો ખાટી અને પુષ્કળ હોય છે.

યોનિમુખને ચેપ લાગેલ હોય તો ગરમી જણાય છે, ખરજ આવે છે, તથા તેના હોઠા સૂજી ગયેલા હોય છે. સ્ત્રીને બહુ પીડા થાય છે.

યોનિમાર્ગને ચેપની અસર થાય તો ગર્ભાશય મીવા (કમલ)ને ચેપ

હાગેજ. આમ થાય છે ત્યારે સ્ત્રી જીંદગીભર વધ્યા રહે છે.

ધલાન:—‘એન્ટીસેપ્ટિક્ક’ લેશનથી યોનિમાર્ગને કુશ કરવો, આના માટે લીસોલ લેશન વાપરવું. પોટાસ પરમેંગનાઝ લેશન વાપરવું. લીસોલનું લેશન ૧: ૨૦૦૦ પ્રમાણનું વાપરવું. બોરીક લેશન પણ વપરાય. ૧ ઓંસે પાંચગ્રેનનું વાપરવું. પોટાસ પરમેંગનાઝ લેશન વાપરવું હોય તો ૨૦ ઓંસ પાણીમાં ૧૦ ગ્રેન નાંખવું. બહારલા હાગેજને ગરમ ‘આરગીરોલ’ લેશનથી ધોવા. સેંકડે ૨૦ ટકાનું બનાવી તે વડે ધોવા. શ્રાવ (Discharge) સોસી લેવા માટે ‘એન્ટીસેપ્ટિક ગોઝ’ લંગોટની મારફત બાંધવો. રસીથી પલળી જાય તો બદલાવવો નાની છોડીની યોનિમાં હથીઆર ન નાંખવું. માત્ર બાહ્યોપચાર કરવા. યોનિ પર ખરજ આવતી હોય તો શુગરલેડ, ક્લોરોફોર્મ પ્યુર, તથા રેકટીફાઇડ સ્પિરિટ પાણીમાં નાંખી, લેશન બનાવી લગાડવું.

અનિચ્છા વીર્યપાત—Involuntary seminal Discharge or spellnatreboca. વગર ઇચ્છાએ સ્વપ્નમાં કે દિવસે વીર્ય નીકળે તેને અનિચ્છા વીર્યપાત કહે છે. સ્ત્રીને સ્લેષ્મ શ્રાવ (mucous Discharge) થાય છે. કેમકે, એમને વીર્ય નથી હોતું. દરદીને સ્વપ્નમાં સ્ત્રી-સંભોગાભાસ થાય છે, અને વીર્ય નીકળવાની સાથે જાગી જાય છે. શરૂઆતમાં ઝાઝે દિવસે થાય છે. પાછળથી દરરોજ થાય છે. વખતે રાતમાં બે વાર પણ થઈ જાય છે. નમળાઈ જણાય છે, માથું દુઃખે છે, ચિંતા થાય છે, કોઈ મહાન રોગ થયો એવી ભીતિ રહે છે, હાથપગમાં કળતર થાય છે. જેણે અમુક સુદૃઢ સુધી હાથથી વીર્યપાત કરેલ હોય અને, પછી કોઈના સમજાવવાથી, તે ટેવ છોડી દીધી હોય તેને આમ સ્વપ્નમાં ધાત જવા માંડે છે.

આગળ જતાં સ્વપ્ન વિના રાતમાં વીર્યપાત થાય છે. ઇન્દ્રિય પણ જાગૃત થતી નથી. દરદી ઊંઘમાંથી એકએક જાગી જાય છે. વીર્ય નીકળતું હોય તે વેળા જાગી જાય છે. તેને રોકવાનો પ્રયાસ ફેકટ જાય છે. વખતે વીર્ય નીકળી ગયાની ખબર નથી પડતી; અને સવારે નિદ્રામાંથી જાગે છે. ત્યારે પંચીર્ડ બગડેલું જાય છે. વીર્યના ગોળ તથા ચીકણા (શુદ્ધ જેવા) ડાઘ જોઈ નારાજ થાય છે.

જેમ જેમ દરદી જૂનો થતો જાય છે, તેમ તેમ વીર્ય એક સામઠું નીકળતું બંધ પડે છે. તે પાતળું થઈ જાય છે, તથા તેના ગુણમાં ફેર થઈ

નય છે; છોકરાં પેદા કરવા લાગ્યું નથી રહેતું. છોકરું થાય તો તે અલ્પજી તથા નબળું થાય. સ્ત્રીસંગ વેળા પ્રવેશ થતાં જ વીર્ય નીકળી પડે છે, અથવા બહુ થોડી વાર ટકાય થાય છે. આથી સ્ત્રીપુરુષ બંને નારાજ રહે છે. એકેનું મન રાજી થતું નથી. હસ્તદોષ કરનારી સ્ત્રીને પુરુષ સંગથી વેદનાં થાય છે. એક સ્ત્રીને આંચકી થતી એટલે સંભોગ ન થઈ શકતો.

ઝાડો કમળ રહે છે, ઝાડે ફરતી વેળા બળ કરવાથી ઇન્દ્રિયમાંથી સફેદ ચીકણું ટીપું નીકળી પડે છે. તે નીકળવા ટાણે સહજ આનંદ વર્તાય છે. આ વીર્ય હોય છે. સૂક્ષ્મદર્શકયંત્રથી તપાસાજ્વાથી વીર્યનું જંતુ માન-માલમ પડશે. કેટલાકને પેશાબમાં વીર્ય વહી નીકળે છે. કેટલાક સ્ત્રી સંબંધી કલ્પના કરે તો વીર્ય નીકળી પડે છે. બિભત્સ વાતો કરવાથી, સ્ત્રી સાથે ઠૂંઠા મસ્કરી કરવાથી, તથા થોડા પર સ્વારી કરવાથી વીર્ય નીકળી પડે છે. આને “ દિવસે થતો વીર્યપાત ” (Diurnal Emissions) કહે છે.

આગળ જતાં સ્ત્રી સંગ વેળા તરત ઇન્દ્રિય બળ્યત થતી નથી. આનું કારણ વીર્યનો નાશ સમજવું. વીર્ય થોડું નીકળે છે. એટલે નીકળે તે દરદી બાણી શકતો નથી. પથારીમાં તપાસ કરતાં સહજ ટીપું નીકળેલું જણાય છે.

અનાજ પચતું નથી. હૃદય ફડકે છે. (Palpitation) આ રોગ જેને થયો હોય તે સ્ત્રી દેખી શરમાય છે. કેટલાકને સ્ત્રી તરફ અણુ-ગમેા થઈ જાય છે. આવા દરદીના મૂત્ર માર્ગનું વીંધ મોડું થઈ જાય છે, તથા વૃષણ પોચાં થઈ જાય છે. વૃષણ ક્રોધળી લટકતી રહે છે. બીજની પેઠે સંક્રાંચાયલી રહેતી નથી. આ વીર્યની નબળાઈની નિશાની સમજવી.

ઝોંધાને કે કૂતરાને વીર્યપાતનો (spermatorrhoea) રોગ થાય છે, ત્યારે તેને બીજની સોખત ગમતી નથી. એકબો બેસી રહે છે. ફિલગીર રહે છે, દિવસ દિવસ ઘસાતો જાય છે, અંતે મરી જાય છે.

કારણ:—અતિ સ્ત્રીસંગ; જૂનો પરમેા (Gleet); હસ્ત મૈથુન; ગરમ ચીજનો અતિ વપરાસ; દારૂ તથા તમાકુની ટેવ અને લાંબા ધૂમ્રો ઇન્દ્રિયનો ધૂમ્રો લાંબો હોય તો ઇન્દ્રિયની ક્ષુબ્ધાવસ્થા થાય છે તેથી તે રાતમાં બળ્યત થાય છે. કુલમાંથી નીકળતો માખણ જેવો સફેદ પદાર્થ ધૂમ્રાની માંહે બરાબ રહેવાથી ઇન્દ્રિયની ક્ષુબ્ધતા થાય છે. માટે સુનત કરાવી લેવી, અથવા દરરોજ ગરમ પાણી તથા સાબુથી એ સફેદ પદાર્થ સાફ કરી નાંખવો.

ઇલાજ:—સુંવાળા બિજાનામાં ન સૂવું. મનને પવિત્ર સંખર્ણ. સ્ત્રી સંબંધી વિચાર ન કરવો. મન ઉશ્કેરાય એટલે કામ ઉત્તમ થાય તેવાં પુસ્તકો (નવલ કથા) ન વાંચવી. નાટક તથા સીનેમા ન જોવાં. બ્રહ્મચર્ય પાળવું. રંડીબાળ મિત્રો ન રાખવા. સ્ત્રી સાથે વિષય સંબંધી વાતો ન કરવી. હસ્ત મૈથુન બંધ કરવું. કેટલાક ડોક્ટરો આ રોગ જોને હોય તેને આઠ દિવસે એકવાર સ્ત્રીસંગ કરવાની ભલામણ કરે છે; પણ એ ભલામણ વાજબી નથી. વેશ્યાગમન કરવાથી ટાંકી અને પ્રમેહ જેવા રોગો થાય છે; એટલે ઉલટું નુકસાન થાય છે. હંમેશાં રાતે સૂતી વેળા બજે શેર પાણી (૪૦ રૂપિયા ભાર) દરેક વૃષભ પર ધાર કરીને રેડવું. થંડા પાણીમાં કટિસ્નાન લેવું. સાદો ખોરાક ખાવો. સ્વપ્નમાં વીર્યપાત થતો હોય તેણે ચતુ ન સૂવું; પડખા ભર સૂવું. રાતે એક નિદ્રા થઈ રહે કે તરતજ બિજાનાનો ત્યાગ કરી લખવા વાંચવા મંડી જવું. પૂરી નિદ્રા ન થઈ હોય તો પેશાબ કરીને સૂવું. સ્વપ્નમાં જોને વીર્યપાત થતો હોય તે, પાંચ મિનીટ લગી, પથારીમાં સતે સતે, “ સ્વપ્ન આવે કે મારે જાગી જવું ” તેવો સંકલ્પ કરે તો સ્વપ્ન આવવાની સાથે જાગી જાય, અને વીર્યપાત થતો અટકે. નાગરવેલનાં પાન, હોંગ, પિતાઈ ગાજર, ગરમરતું અથાણું, મીરીતું અથાણું, કેરતું અથાણું, આદાનું અથાણું, લવીંગ, તજ, જાયફળ, જાવંત્રી, સુંઠ, ખજૂર, ખારેક, પીપર, કેશર, ગોળ, સાકર, ખાંડ, મિકાઈ ઘણું લૂણ, ચટણી, ગરમ મસાલો, રાઈ, લસણ, કુંગળી, દારૂ, તમાકુ, એકાશેટ, ચા અને કાફી છોડી દેવાં.

દિવસે કે રાતે વગર ઇચ્છાએ વીર્યપાત થાય ત્યાં લગી લસ કરવું ન જોઈએ. આરામ થઈ જવા બાદ લસ કરવામાં હરકત નથી. લસ કર્યા પછી પણ આનંદ માટે સ્ત્રીસંગ ન કરવો, પણ ‘ પ્રજા ઉત્પન્ન કરવાના હેતુસર ’ જ કરવો આ નિયમ નહીં પણાય તો નપુંસકપણું પ્રાપ્ત થશે.

ઇન્ડિય (Penis) પર ‘ ટીચર આયોડીન ’ લગાડતાં રહેવું. કછોટા પર એક ઐસ વરસાદના પાણીમાં એક ડ્રામ ‘ લુનર ક્રીસ્ટલ ’ ગાળીને દ્રવ્ય લગાડવું. શિસ્તમાં સળી (કચેટર) નાંખવાથી દરદીને વેદના થાય અથવા તો વીર્ય નીકળી પડે, તો મૂત્રમાર્ગની ક્ષુબ્ધતા છે. એમ સમજવું. એ ક્ષુબ્ધતા દૂર કરવા માટે ઉપર બતાવેલ “ ટીચર આયોડીન ” લગાડાય પણ મૂત્રમાર્ગમાં પિચકારીથી દવા લગાડીએ તો સ્થાઈ ફાયદો

થાય. એટલું જ નહીં પણ મૂત્ર માર્ગમાં દવા દાખલ કરીને તે લાગલીજ તેની સ્થેષ્ઠત્વવાને અસર કરે છે. માટે અશીણ ૧ ગ્રેન, શુગર ઓફ લેડ ૩ ગ્રેન; અને ‘ ગમ મ્યુસીલેજ ’ ૧ ગ્રામ મેળવીને કાચની પિચકારીથી મૂત્રમાર્ગમાં દાખલ કરવું એ લોશન બનાવવાની રીત એ છે કે પ્રથમ થોડા પાણીમાં અશીણ તથા ‘ શુગર ઓફ લેડ ’ ગાળવાં, અને પછી એમાં હળવે હળવે ‘ ગમ મ્યુસીલેજ ’ નાંખવું, અને ઘુંટતાં રહેવું. પિચકારી દિવસમાં ત્રણ વખત મારવી, આરામ થઈ જવા આવે તો પછી દર રાતે સૂવા ટાણે જ એક વાર મારવી. ઈદ્રિયની ક્ષુબ્ધતા (irritability) દૂર કરવા માટે દવા લેવી. ‘ ઓમાઇડ ઓફ સોડીઅમ ’ ૧૫ ગ્રેનની માત્રાથી દિવસમાં ત્રણ વાર લેવું. રાતે સૂતી વેળા ‘ મોનોઓમાઇડ ઓફ કેમ્ફર ’ ની પાંચ ગ્રેનની એક ગોળી લેવી. એથી ઉંઘ આવશે, તથા સ્વપ્નાવસ્થા નહીં થાય. ‘ સલ્ફેટ ઓફ ઝિંક ગ્રેન ૧૫ તથા ‘ એકસ્ટ્રાક્ટ ઓફ ખેલેડોના ’ ગ્રેન ૧ ની એકસ્ટ્રાક્ટ ઓફ જેન્સન ’ માં ગોળી આપવી. આવી ગોળી છ છ કલાકે એક એમ રોજ ત્રણ આપવી. હંમેશાં દસ્ત સાફ લાવતાં રહેવું. તેને માટે થંડા પાણીની ‘ એનીમા ’ ઉત્તમ સમજવી. એક પાંદેટ પાણી ચકાવી સૂઈ રહેવું. સવારમાં સાફ ઝાડો આવી જશે. ઝાડા માટે બે દ્રામ “ પલ્વીસ ગ્લીસરીઝા ડે ” લેવાય.

ન્યુરસ્થીનીઆ—Neurasthenia તંતુની શક્તિનો નાશ થઇ જાય તેને “ ન્યુરસ્થીનીઆ ” કહે છે.

કારણો—હસ્તમૈથુન; અતિ સ્ત્રીસંગ; ધનિકલુઝ્મ; ટાઇફોઇડ રીવર; દારૂ તથા અશીણતું અતિ વ્યસન અને રેલ્વેનો અકસ્માત, રેલ્વેના અકસ્માતથી થતા ન્યુરસ્થીનીઆને (Traumatic Neurasthenia) કહે છે.

ચિન્હો—ઉંઘ નથી આવતી, અને આવે તો વગર ધ્રુણાએ એકા-એક હીંચણુનો સાંધો સંક્રાંત્યાઇ લાંબો થવાની સાથે ઉંઘ ઉડી જાય છે. વાંચતાં ઉંઘ આવે અને આંખ ભારે થાય; પણ પથારીમાં માથું મૂકતાંજ ઉંઘ ઉડી જાય. કદાચ ઉંઘ આવે તો પેહેલી રાતે ૨ બે કલાક આવે. તે પણ સ્વપ્ના શુક્ત હોય. મીઠી ઉંઘ Deep sleep ન હોય, એટલે, તનનો કે મનનો થાક ઓછો ન થાય. કાનમાં અવાજ થાય છે. માથું ભારે જણાય છે. ભાર તાજવામાં અથવા માથાના પાછલા ભાગમાં જણાય છે. ચતું સૂવાતું નથી. ચતું સૂવાથી “ આક્સીપીટલ ’ હાડકામાં દુઃખાવો થાય છે. ચક્કર આવે છે. જાતીમાં ફડકો-થડકો થાય છે. આંખની નજર ઘટી જાય છે. કાને ખેહેરાસ આવે છે. ચિત્તનું એકાગ્રપણું જતું રહે છે. મોટી

આકૃત આવી પડવાનો ભય રહ્યા કરે છે. સ્નાયુમાં નબળાઈ જણાય છે. અંગમાં કળતર થાય છે; હાથ ધ્રુજે છે; હોઠ (નીચલો કે ઉપલો) ધ્રુજે છે. પગ ધ્રુજે છે. ‘ગોઠણની ચમક’ (Knee-jerk) વધેલી જણાય છે. વાંચતાં આંખ થાકી જાય છે. જરા મહેનતથી થાક જણાય છે. વાંસો તથા કંમર ફાટે છે. ટદાર ખેસાતું કે ચક્ષાતું નથી. સ્વભાવ ચીડીઓ થઈ જાય છે. વાત વાતમાં ગુસ્સો ચડી આવે છે. અવાજ સાંભળવાથી બદન થઈ જાય છે. પાંદુરોગનાં ચિન્હો જણાય છે. સ્નાયુ ગતિ અસમન્ય (incoordinate) થઈ જાય છે. બંને પગો સરખા ઉપડતા નથી, તેથી ચાલવાથી એક પગના સ્નાયુ (muscles of calf of one leg) થાકી જાય છે. તંતુના અજીર્ણ (Nervous Dyspepsia)નાં ચિન્હો થાય છે. પેટના અવયવો, મૂતપિંડ, હોઝરી, કલેજું, તથા બરોળ સ્થાન બ્રહ્મ થઈ જાય છે, એટલે, પેટમાં ફરે છે. બહુભાગે મૂતપિંડ ફરતો જણાય છે. (Floating Kidney) મનને ગ્લાનિ જણાય છે. ઝાડો બંધ રહે છે. ઝાડે ફરતી વેળા બળ કરતાં વીર્ય નીકળી પડે છે. સ્વપ્નમાં વીર્યપાત થાય છે. ક્યારેક પેશાબ ઘણો ઉતરે છે, તો ક્યારેક થોડો થોડો ઉતરે છે. ક્યારેક ઈન્દ્રિય પોતાની મેળે જાગૃત થઈ આવે છે, અને સંભોગનો પ્રયાસ કરતાં જાગૃત થતી નથી. સંભોગ વેળા એટલે વીર્યપાત થવા ટાણે ગુદામાં પીડા થાય છે, અથવા વીર્યપાત થતી વેળા ઈન્દ્રિયમાં બળતરા-ગરમી-વર્તાય છે. છેવટ નખુંસક પાળું થાય છે.

ઉપાય:—સહુથી મોટું ચિન્હ ઉંધ ન આવવી એ હોય છે. દરદીને એથી બહુ અસુખ થાય છે. ‘સોડા ઓમાઇડ’ પંદર ટ્રેનની માત્રાથી ૧૦ થી ૧૨ દિવસ લગી ચાર ચાર કલાકે ત્રણ વાર દીધાથી ઉંધ આવવા માંડશે. જવાનને ઉંધ આવશે; વૃદ્ધને ફાયદો નહીં થાય. દારૂ, ગરમ ચીજ, તથા અશીષુ જેવી નિંદ્રાજનક દવા ન લેવી. એથી ઉલટું મગજ તપી જશે ને સાજી રાતમાં આંખ ભેળી નહીં થાય. ‘સ્ટ્રોંગ ટોક’ (strong tea) થી પણ એવુંજ પરિણામ આવશે. ‘ન્યુરેસ્થીનીઆ’ના દરદીને ‘સાઇટ્રેટ ઓફ કેફીન’ કદી ન આપવું. માથાના દુઃખાવા માટે પણ ન આપવું. ઉંધ માટે ‘વેરેનલ ટ્રેન’ જા અથવા ‘ટ્રાયેનલ’ ટ્રેન ૧૫ અપાય છે. ‘પેરેડીહાઇડ’ પણ સારી દવા છે, એક ગ્રામ જેટલું શરબત તથા પાણી સાથે રાતે દેવું. ઉંધ આવશે. રાતના આઠ પછી અભ્યાસ ન કરવો તેમ બીજું કંઈ મગજનું કામ ન કરવું, અને દશવાગે સૂવું. ગરમ ચીજો ન ખાવી. કંઈ કંઈ ચીજો ન ખાવી એ ‘અનિચ્છા વીર્યપાત’ નીચે લખેલ છે.

મકરણ ૪ થું.

હસ્તમૈથુન.

વરસો થયાં આ ધુરી ટેવતાં ચોખાનીયાં છપાય છે, છતાં સ્ત્રીપુરુષો આ કુટેવને વળગી રહેતાં જોવામાં આવે છે. નિશાળમાં તથા તેની બહાર, પુરુષો તેમજ સ્ત્રીઓ આ કુટેવને આધીન થયેલાં જોવામાં આવે છે.

પરણેલાં તથા કુંવારા આ લતને વળગી રહે છે. ચેહેરા જોવાથી આ ટેવ વાળાં ઓળખી શકાય છે.

કેટલાક છોકરા તથા કેટલીક છોકરી દુનિયામાં નામના મેળવતાં નથી, અને કેળવણીમાં પછાત રહે છે, તેનું કારણ આ કુટેવ છે.

ચિન્હો:—માથામાં દુઃખાવો, અનાજ ન પચવું, કબજીયત, કરોડબંધુના વિકાર, અપરમાર નમણી નજર, હૃદયનો ફડકો, પાસામાં શળ, પેશાબનું વગર ઇચ્છાએ ટપકવું, હિસ્ટીરીઆ, શરીરના અવયવોનું રહી જવું (Paralysis) વગર ઇચ્છાએ વીર્યપાત થવો, નર્પુંસકત્વ, ક્ષય, ઘેલાપણું, વગેરે ચિન્હો જણાય છે. એમ ન સમજવું કે આ બધા રોગ આ કારણથીજ થાય છે.

તે પોતાની મોટાઈ દબાવે, તથા માણસાઈ છોડી દે છે; અને હિંમતવાન, દૃઢમનનો તથા બપકાદાર નથી હોતો. અસ્થિર મનનો, માન ભંગ થયેલો, કિંમત વગરનો, તથા હલકાપણાના બાનવાળો થઈ જાય છે. યુક્તિબાજ નથી હોતો, કામ કરવામાં કાચો હોય છે, ખર્ચ ખોટું શોધી કાઢવામાં અસક્ત જણાય છે, વિચારશીલ નથી હોતો, મહાયુદ્ધિમાન નથી હોતો સભ્ય નથી હોતો, સ્ત્રી પ્રેમી નથી હોતો, દેખાવડો નથી હોતો, હંમેશાં ઉદાસ રહે છે, અચોક્કસ (irresolute) મનનો હોય છે, અને પોતાને તથા જનમંડળને બાર રૂપ થઈ પડે છે.

તેવીજ રીતે જે સ્ત્રીને હસ્તમૈથુન ટેવ હોય છે, તે મળતાવડો સ્વભાવ, ખુબસુરતી, મધુર અવાજ, રીતભાત, ઉત્સાહ, શરીરનો ઘાટ, ઉમદી આલ તથા પુરુષ તરફ પ્રેમથી જોવું, ઇ. ગુભાવે છે; અને હીજડી બની જાય છે.

હજારો રોગીની વૈદ સારવાર કરે છે, અને ખર્ચ કારણે જાણવા પામતા નથી. ક્ષય તથા જીર્ણવરથી દર સાલ હજારો મરે છે. ગાંડાની ખરૂંપીતાલમાં અડધી સંખ્યા હસ્તમૈથુનની ટેવવાળી હોય છે, માવિત્રને પોતાનાં છોકરાંની આ કુટેવની ખબર નથી પડતી.

હસ્તમૈથુનની ટેવ થવાનું કારણ ‘ બ્રહ્મ થયેલી ’ વિષયવાસના છે. બધું માના ગર્ભાશયમાં હોય ત્યારે સ્ત્રીપુરુષ ‘ સંભોગની ઇચ્છા ’ રાખે અને સંભોગ થાય તો ગર્ભાશયમાંનું બાળક, જન્મ થયા બાદ હસ્તમૈથુન કરવા માડે; કેમકે તેને વારસામાં સંભોગની ઇચ્છા મળેલી હોય છે, બાળક પાંચ, આઠ કે દશ વરસનું થાય એટલે હસ્તમૈથુન કરે છે. તેમાં પણ બાપને એ ટેવ હશે તો તે અવસ્ય શીખશે. સ્ત્રી પુરુષ સંપૂર્ણ તંદુસ્ત હોય, અને બાળક ગર્ભાશયમાં હોય ત્યાં લગી મહાબુદ્ધિનો નિયમ બરાબર પાળવામાં આવે, તો જન્મનાર બાળક સંપૂર્ણ સ્ત્રી કે પુરુષ તરીકે જન્મે, તથા તેને આ આદત ન પડે. સમજણ થાય ત્યારે કામવાસનાના ખરા ઉપયોગથી વાકેફ કરવામાં આવે તો, મિત્રોના શીખવવાથી પણ પણ શીખે નહીં. નિશાળીઆ ખોડીંગ સ્કૂલમાં શીખે છે. એકને આ ટેવ હોય તે બીજાને શીખવે છે, અને એમ બધા શીખે છે. જેને આ યુરી ટેવ નહીં હોય તથા જેઓએ સગર્ભાવસ્થા કાળમાં સંભોગ કીધો નહીં હોય તેમનાં છોકરાં, બીજાની શીખવણીથી પણ, આ યુફ કામ શીખશે નહીં. સગર્ભાવસ્થામાં સંગ થાય તો નાના બાલકને નાનપણથી આ યુરી ટેવ પડે છે. એક દાખલો આંહી આપું છું:—પોતાનાં છોકરાંને નાનપણમાંથી હસ્તમૈથુન ન કરવાનું કહેવાની એક સ્ત્રીને ટેવ હતી. એનાં છોકરાંના જેવાં તંદુરસ્ત છોકરાં અમે ક્યાંએ જોયાં નથી. પ્રથમ તેનું લક્ષ આ બાબત તરફ નહતું. અનાયાસે એક દિવસે તેણે પોતાના છોકરાને હસ્તમૈથુન કરતાં જોયો ત્યારથી તેને શીખામણ આપવા લાગી. તેણે તેને બોલાવીને આમ કહ્યું:—“ વહાલા વિલી ! તું જે કરતો હતો તે જોઇ હું નારાજ થઇ છું. એમ કરવું એ વાજબી ન કહેવાય. એ ટેવ ઝારી રાખીશ તો તું દુનિયામાં નામાંકિત નહીં થા. તારી શિશ્નેદ્રિયમાં ક્રુષ્ણતા (irritability) થશે, તારું શરીર દુબળું થઇ જશે, તારા ગાલ પરતી લાલી જતી રહેશે, અને તું મરી જઇશ. તારા મિત્રોને એ ટેવ હોય તો મના કરજે, અને કહેજે કે એ કામ સાફ નથી. વળી કહેજે કે, તમે નયળા થઇ જશો. ” છોકરે ધ્યાન પૂર્વક સાંભળ્યું, અને આદત છોડી દેવા વચન આપ્યું.

તેણે પોતાના મિત્રને હસ્તમૈથુન કરતાં એક વેળા જોયો. તરત પોતાની માને કહી દીધું. તેની માએ તેને બોલાવી હસ્તમૈથુનથી થતા ગેર-ફાયદા સમજાવ્યા. તેણે એ ટેવ બંધ કીધી. આમ બધા મિત્રો સુધરી ગયા.

આથી સાબિત થાય છે કે જ્ઞાન એજ બળ છે. જ્ઞાન મળવાથી છોકરાએ એ ટેવ છોડી દીધી.

બ્રહ્મ થયેલી વિષયવાસના વારસામાં મળે છે તે ઉપર કહેવાઈ ગયું. હવે ઉત્તેજક કારણોનો વિચાર કરીએ.

છોકરાંને મસાલાદાર ખોરાક, ચટણી, ઇંડાં, માંસ, ખજૂર, મિઠાઇ, ખારક, આદુ, મુંઠ, નાગરવેલનાં પાન, ચા, કાશી, ચૅકોલેટ, ગરમર, કેર (હોરાં), લવીંગ, તજ, કેશર, જયફળ, જવંત્રી, મરચાં, કાળાં મિરી, ગોળ, ઘણું લૂણ, સાકર, ખાંડ, તથા દારૂ આપવામાં આવે તો સંભોગ કૃત્રિમ વેહેલી થાય જ અને હસ્ત મૈથુન પણ કરે જ.

“ ગંદુ શરીર, સુવાળાં બિછાનાં, સોળતી સાથે એક જ બિછાનામાં સૂવું, ગરમ ખોરાકમાં સૂવું, ઘરમાં ગોંદાઈ રહેવું, કબજબત તથા તમાકુ હસ્તમૈથુનની ટેવ પાડનારાં છે.

“ કેટલીક ચાકરડીઓ છોકરીના ચાનિલિંગને આંગળીથી ઉરકેરે છે, તથા પુરુષની ઈંદ્રિયના ફૂલને ઉઘાડઠાંક કરે છે. એથી બાળકને આનંદ વર્તાય છે, અને રડતું રહી જાય છે. મોટી વયે તેને હસ્તમૈથુનની ટેવ પડે છે. માટે માવિત્રોએ ચાકરડીપર દેખરેખ રાખવી. ખાસ કરીને રાતમાં અચાનક તપાસ કરવી.

“ કેટલાંક માવત્રો, મૂર્ખાઈથી સમજણાં છોકરાં સમક્ષ ગ્રેમની વાતો કરે છે. છોકરાંનાં મન ઉશ્કેરાય છે, અને ઉશ્કેરાયલાં મનને તેઓ હસ્તમૈથુનથી શાંત કરે છે.

હસ્તમૈથુન કરનારનું શરીર દુબળું હોય છે. તેને ક્યારેક ઘણી ભૂખ લાગે છે, અને ક્યારેક નથી લાગતી. તે ખોરાક ઘણો ખાય છે. સાધારણ મસાલાદાર દાળ શાક તેને પસંદ પડતાં નથી. લૂણ (નીમક) પણ વધારે ખાય છે. આવા દરદી સાકરની પેટે હોંસથી નીમક ખાય છે. જે છોકરીને આ ટેવ હોય છે તે બીંત પરનો ચૂનો ખાય છે, તથા સ્કેટપેન ચાવી જાય છે.

ડૉક્ટર કોવન લખે છે કે ૧૪ વરસનો છોકરો તમાકુ પીતો હશે તો તેને હસ્તમૈથુનની ટેવ હશેજ. જે છોકરો કે છોકરી દીપન (stimulant) ખોરાક લે તે હસ્તદોષ કરે જ.

“ હસ્તમૈથુન કરનારને જયફળ, જવંત્રી, લવીંગ, તજ, તથા કેરવે (Caraway) પર ઘણી ઇચ્છા થાય છે.

“ હસ્તમૈથુનની આદતવાળો દરદી ઉંતાવળો ચાલ્યો જતો હોય તે વેળા સંધીવાથી પકડાઈ ગયા હોય તેમ, કમ્બરેથી વાંકો વળેલો જણાયો. ‘ દીન ઓફ લાઇફ ’ Teen of Life માં હશે તો પણ એવી રીતે

ચાલતો જોવામાં આવશે. (તેરમાંથી ઝોગણીસમા વરસ લગીની વયને Teen Of Life કહે છે.)

“ જે છોકરીને દશ વરસની ઉમ્મરેથી આ ટેવ પડી હોય તે ૧૭ ૧૮ વરસની વય થતાં લગી તેને વળગી રહે તો તેનાં સ્તનનો ભરાવો થતો નથી; છતી સપાટ થઈ જાય છે; ચાલતી વેળા ખમા આગળ પડતા જોવામાં આવે છે; ટદાર ખેસી શક્તી નથી; કમ્મરની નખળાઈથી વાંકી ખેસે છે; તેની હીંડણી Mode of walking વિલક્ષણ હોય છે; અને પગની વચ્ચે વિરોધ જોવામાં આવે છે; એક ઊઠે છે, અને બીજો નથી ઊપડતો, તેથી વિચિત્ર ચાલથી ચાલે છે.

છલાજ—દરેક છોકરાને નાનપણમાં સુનત ખેસાડાય તો ધણે ભાજે આ ટેવ નાખુદ થાય; કેમકે ચામડી ટૂંકી હોવાથી હાથરસ થઈ ન શકે. જે નાતમાં આ રિવાજ ન હોય તેમાં માતાએ દરરોજ બાળકને એટલે છોકરાને ગરમ પાણીથી નવરાવતી વેળા તેની ઇંદ્રિયની ચામડી ઉઘાડી, તેમાંનો સફેદ ભાગ સાથુ તથા ગરમ પાણીથી ઘોષ કાઢી નાંખવો. ઇંદ્રિયની ચામડી બહુ સાંકડી હોય અને ઊઘડતી ન હોય તો ડોક્ટરની સલાહ લેવી. કેટલાક છોકરાને પાછળથી અર્ધુદ થાય છે. માટે ઇંદ્રિયનું કુલ ખૂલ્લું થાય તેમ અવશ્ય કરવું. આવું કારણ ન હોય તો, એટલે કે, ઇંદ્રિયની ચામડી લાંબી ન હોય તો સુનત કરવા જરૂર નથી; એવી વેળાં છોકરાને સમજણ આપવી જોઈએ. દીપન ખોરાક બંધ કરવો તેમ દીપન પાન પણ ન લેવાં. હાથરસ બંધ કરવાથી સ્વપ્નમાં વીર્યપાત થવા માંડશે; તેમ થાય તો અનિદ્રા વીર્યપાત નીચે આપેલી દવા કરવી. ઇંદ્રિય જાગૃત ન થતી હોય તો ૧૫ રોજ ‘ પોટાસ બ્રામાઇડ ’ ૧૫ ગ્રેનની માત્રાથી લેવું, અને દરરોજ ત્રણવાર લેવું. પછી ફોસ્ફરસ, સ્ટ્રોન્ટિયનાઇન, કોકા, ડોમીઆના, ઇત્યાદિ તંતુને બળ આપનારી દવા લેવી. સ્ટ્રોન્ટિયનાઇનની માત્રા ૪૬ ગ્રેનની આપવી; સાથે ‘ એકસ્ટ્રાક્ટ કોકા લિક્વિડા ’ નાંખવું. દ્રામ ૧ ની માત્રા નાંખવી-છેલ્લી દવા સાંજના પ લગીમાં લેવી; મોડી લેવાશે તો સ્વપ્નમાં વીર્યપાત થશે. ઉંધ આણુવા માટે દર રાતે ‘ મોનોબ્રોલાઇડ ઓફ કમ્ફર ’ની ગોળી ૫ પાંચ ગ્રેનની આપવી. ‘ શૌરશાઇડ ઓફ ઝિંક ’ ગ્રેન ૧૦; ‘ એકસ્ટ્રાક્ટ ઓફ નક્સ લેમ્બિકા ’ ગ્રેન ૩૩; ‘ લીકરીસ પાઉડર ’ તથા ‘ એકસ્ટ્રાક્ટ નેસ્થન ’માં ગોળી ૧૦૦ વાળવી. દરરોજ ૩ ત્રણ ગોળી ખાવી. એક સવારે, બીજી બપોરે, અને ત્રીજી સાંજે પાંચ વાગ્યા પહેલાં.

થોડી મુદતના નખુંસકપણા માટે ‘ ટીચર કંન્થેરીડિઝ ’ કિતમ દવા છે.

લેક્ટોમોટાર અટકી ના રોગમાં નપુંસકપણું થાય છે. આવી વેળા 'નક્ત વોમિકા', ફેરફારસ, ડેમીઆના, ઇત્યાદિ ન દેવાય.

ઇન્દ્રિય જાગૃત થતી હોય, સંભોગ થઈ શકતો હોય, અને વીર્ય તરત નીકળી પડતું હોય તો અલ્પચર્મ લગભગ ૬ માસ પાળવું. પેટમાં ૧૫ એનની માત્રાથી સોડા ઓમાઇડ કે પોટાસ ઓમાઇડ દરરોજ ત્રણવાર લેવું. લગભગ બે અઠવાડિયાં કે તેથી લાંબી મુદત લગી લેવું જોઈએ. દિવસમાં ત્રણવાર લેવું જોઈએ. ઇન્દ્રિય પર સવાર સાંઝ થંડા પાણીની ધાર કરવી. બેશર પાણીની ધાર ઇન્દ્રિય તથા વૃષણ પર કરવી. વીર્ય તુરત સ્ખલિત થતું અટકાવવા દેશી દવા આ પ્રમાણે કરવી. (૧) આસોંધ ટંક ૫ અને સુંદ ટંક ૪, ચૂર્ણ કરી, ચાલીશ રૂપિયા ભાર દૂધમાં રાંધી ખીર કરવી. સાકર નાંખી સવારે અને સાંઝે પીવી, ઇન્ડિગો, અકલકરો, મેચરસ, કાળી મુસળી, ધોળા મુસળા, બહુ ફળી મીઠાં ગોખર, ગોખાં સત્વ, સૂકાં વડચુંદાં, કૌઆં, જાંટીગણુ જળખીજ, એખરો, ચીનીકબાલા, અને બાવચી, આટલી ચીજો સરખે વજનને લઈ, કપડ છાણુ કરી, તેમાં તેના વજનથી બમણી ખાંડ નાંખવી. ડાખલામાં કે સીસામાં ભરી રાખવું. તેમાંથી દરરોજ સવારના યોહોરમાં ૧ એક તોલો ચૂર્ણ દ્રાક્વું, ઉપર સાકર નાંખેલું ગરમ દૂધ-વીશ રૂપિયા ભાર પીવું.

હસ્તમૈથુનથી કે અતિ વિહારથી ચીને નપુંસકપણું થયું હોય તો આવા જ ઇલાજ કરવા.

વીર્ય પાતળું પડી ગયું હોય, રંગ પાણી જેવો થઈ ગયો હોય, અને પ્રમાણમાં ઓછું થઈ ગયું હોય તો જાંટીગણુ ખીજ પૈસા બે ભાર ને ફૂટી, કપડછાણુ કરી, ગાંડરના દૂધમાં (sheep) રાંધી ખીર કરવી. દૂધ રૂપિયા ૪૦ ભાર લેવું. માંહે સાકર નાંખવી. પીતી વેળા તજ, તમાલપત્ર, લવીંગ, અને જવચીના ચૂર્ણની નાની ચપટી ભર ભરાવવી અને પછી પીવી; સવારે એકવાર પીવી, ઋતુગામી થવુંજ, સ્ત્રીસંગ પ્રજોત્પત્તિ માટેજ કરવો જોઈએ,

જે સ્ત્રીને હાથરસની ટેવ હોય તેણે એ ટેવ બંધ કરવી. ગરમ ચીજ ન ખાવી. જે ચીજ છોડરાને ખાવાની મના કીધી છે તે બધી ન ખાવી. મન પવિત્ર રાખવું. કટિસ્નાન લેવું. ચણીઆની નાડી તાણી ન ખાંધવી. તંગ 'કોરસેટ' ન પહેરવો. હાથલની ગાંઠ તાણી ન ખાંધવી. તાણી બાંધવાથી કમ્બરની હેઠળના ભાગમાં, ઉત્પત્તિકર્મ અવયવોમાં, લોહી ભરાય છે; અને કામ ઉત્પન્ન થાય છે, માંદ એમ ન કરવું. માથાના વાળનો અંબોડો ન વાળવો. એથી માથાના પાછલા ભાગમાં લોહી એકઠું થાય છે, અને કામ ઉદ્ભવે છે.

પ્રકરણ પ મું.

વંધ્યાવસ્થા અને નામદાંષ.

સંભોગ કરવાની શક્તિના અભાવને નપુંસકપાણું (નામદાંષ) કહે છે. અને પ્રજા (છોકરાં) ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિના અભાવને ‘ વંધ્યાવસ્થા ’ કહે છે, એકની હૈયાતી હોય તો બીજાની હોવા જ નોંધએ એવો નિયમ નથી, કારણ કે, માણસ સંભોગ કરી શકે, અને કોષ ખાસ કારણથી પ્રજા ઉત્પન્ન કરી ન શકે. કેટલીક વેળા ઉત્પત્તિ કર્મ અવયવની ખોડ કે ઈજને લીધે માણસ સંભોગ કરી ન શકે, પણ પ્રજોત્પત્તિ કરી શકે. તેમજ બહારલા ઉત્પત્તિ કર્મ અવયવની ખોડને લીધે સ્ત્રી સંભોગ લાયક ન હોય, છતાં પ્રજોત્પત્તિ કરવા યોગ્ય હોય; અગર સંભોગ લાયક હોય, અને ગર્ભાશયના કે દૂરના (remote) રોગને લીધે પ્રજા ઉત્પન્ન કરવા અયોગ્ય હોય.

સ્ત્રીમાં વંધ્યાવસ્થા—આના બે વર્ગ પાડી શકાય; (૧) પરણેલી સ્ત્રી જેને મુદ્દલ સંતતિ ન થઈ હોય તે, તથા (૨) પરણેલી સ્ત્રી જેને એક છોકરું થયા બાદ ફરી ન થતું હોય તે.

ગર્ભધારણ થયા માટે બે બાબતોની જરૂર રહે છે. એક એક સ્ત્રી જવાન હોવી નોંધએ; અને બીજી એકે તે વૃદ્ધ ન હોવી નોંધએ.

કારણો:—ઉપદંશ તથા પ્રમેહ વંધ્યાવસ્થાનાં કારણ છે. ગર્ભાશય કે સ્ત્રીઅંડની ગેરહાજરી પણ વંધ્યાવસ્થાનું કારણ થઈ પડે છે. અતિ સંભોગથી એ સંતતિ નથી થતી. એક સતતિ થયા પછી, બીજી ન થતી હોય તો તેમ થવાનું કારણ કમળસુખનો અવરોધ (obstruction) સમજવું, કમળસુખ બંધ હોય તો વીર્યજંતુ ગર્ભાશયમાં દાખલ થઈ ન શકે, એટલે સંતતિ ન થાય. પ્રદર (દ્યુકારીમા)થી પણ સંતતિ થતી નથી, દવાથી આ રોગ દૂર થઈ શકે છે, ક્યારેક એવું બને છે કે પેલા પતિથી સ્ત્રી વાંઝણી હોય અને બીજાથી તેને છોકરાં થાય. આને Natural Antipathy કહે છે. ગર્ભાશયમાં ચાંદું હોય તો તેપણ વાંઝીઆપણાનું કારણ થઈ પડે છે. જેણે કુંવારાપણમાં હાથરસ (self abuse) કરેલ હોય તે વાંઝણી રહે છે, ગર્ભાશય સ્થલાંતર (displacement) વાંઝીઆપણાનું કારણ થઈ પડે

છે, આવા કેસમાં સ્ત્રીને દસ્તાન વેળા વેદના (ડિસમેનોરીઆ) થાય છે. ગર્ભાશયબ્રંશ (યુટેરાઇન પ્રોલાપ્સ) થી એ સ્ત્રીને સંતતિ નથી થતી. સ્પર્શસિદ્ધ થોનિ નામે રોગ જે સ્ત્રીને હોય તેને છાકરાં થતાં નથી. આ દૂર થઇ શકે છે. સ્ત્રીના ખાસ રોગવાળું પ્રકરણ આને માટે વાંચવું. એમાં સ્પર્શસિદ્ધ થોનિ રોગની દવા આપી છે. થોનિ સ્ત્રીપદને લઇને સ્ત્રી વાંધ્યા રહે છે. ફળવાહિની (Fallopian tube) પર કોઈ અંધિનું દબાણ થાય તો સ્ત્રી વાંઝણી રહે.

ગર્ભાશયનું સ્થલાંતર હોય તો બીજાં પ્રકરણમાં લખ્યા પ્રમાણે કરી, તેના મૂળ સ્થાને લાવવું.

સાધારણ નિયમ એવો છે કે. પુરુષમંથથી થોનિપટલ (હાઇમેન નામનો પડદો) તુટી પડે છે. ધણી વેળા તે મજબૂત હોવાથી એવી રીતે નથી તુટતો; કેમકે, થોનિમાર્ગમાં શિશ્નનો પ્રવેશ થઇ શકતો નથી. થોનિપટલ મજબૂત હોય છે. ત્યારે બહુ ભાગે તેમાં નાનું વીંધ હોય છે. તેમાંથી પીડા કરીને દસ્તાન પડે છે, ક્યારેક વીંધ નથી હોતું. આવી વેળા દસ્તાન ગર્ભાશયમાં ભરાઇ રહે છે. આનો ઇલાજ શસ્ત્રક્રિયા છે.

થોનિમાર્ગ સાંકડો હોય તો ગર્ભ ન રહે. ઇજ્જથી તે સાંકડો થઇ ગયો હોય તો તેને પોહોળા કરતાં મેહેનત પડે છે. બીજા કારણથી સાંકડો થઇ ગયો હોય તો ઇલાજ કામ લાગે છે. રોગથી થોનિમાર્ગની સામસામી દિવાલ ચોટી જાય છે. થોનિ વિસ્તારક યંત્ર (વેનઇનલ ડાએલેટર) થી સાંકડી થોનિ પોહોળી કરી શકાય છે. લાંબે દહાડે કાયસિદ્ધિ થાય છે. વિશેષ દક્ષીકત માટે પ્રકરણ બીજું જોવું.

થોનિમાર્ગ પર કે ગર્ભાશય મુખ પર અંધિ હોય તો ગર્ભધારણ થતો નથી. ગર્ભાશય ગ્રીવાની અંધિ હોય તો તે દેખાતી નથી, અને વીર્યજંતુને ગર્ભાશયમાં દાખલ થવામાં અડચણ કરે છે. આનામાટે શસ્ત્રવૈદની સલાહ લેવી.

સ્ત્રીને સંતતિ થવાના દેશી ઇલાજ:—(૧) પલાસના બીજને ગાયના ધીમાં ધસી થોનિમાર્ગ (Vagina) માં લેપ કરી સંભોગ કરવાથી ગર્ભ રહે છે.

(૨) કાળા ધતુરાનાં બીજ એન ૪૦; કેશર એન ૨૦; અફીણ એન ૧૦; કાંટાવાળાં માયા તોલે ૧૧૧ દોઢ; જવંત્રી એન ૨૦; જયફળ નંગ ૨ એ; બદામનાં બીજ નંગ ૧૨; એલચી નંગ ૪; નર લવીંગ નંગ ૪; કાગદી એલચી એન ૨૦; આ પ્રમાણે ચીજો લેવી. એક વાટકીમાં પાણી નાંખી તેમાં બદામનાં બીજ નાંખવાં. પછી દેવતા પર એ વાટકી રાખી તેમાં પાણી બીજ સહીત ગરમ કરવું પાણી ખરાબર ગમ થાય ત્યારે વાટકીમાંથી બદામનાં બીજ બહાર કાઢીને છાલ કિતારી નાંખવી પછી તેમને તડકે સૂકવવી. જયફળના કટકા ૪ ચાર કરવા. તેમને દૂધ દોવાની ત્રાંચડી-માં આગળથી રાખી ઉપર દૂધ દોવું. પછી એ દૂધ જમાવવું. દહીં બની જવા પછી જયફળના કટકા કાઢી લઈ તડકે સૂકવવા. આમ બદામબીજ તથા જયફળના કટકા તૈયાર થાય ત્યારે બીજાં વસાણાંમાં મેળવી ફૂટવાં, ફટી કપડછાણ કરી, તેમાં સરખે ભાગે ચીની સાકર નાંખી, ઉકાળીને થંડા કરેલા પાણી સાથે, એ રતાની ગોળી વાળવી. દસ્તાન બંધ થયા પછી ૭ દિવસ રહીને ગોળી વાપરવી. બપોરના ૧૨ વાગે સ્ત્રીએ કિમે પગે બેસી આંગળી-થી ગર્ભાશય સુખ (પેયોટી) સમીપ ૧ ગોળી રાખી દેવી. સ્ત્રીએ તે દિવસે ખાંડ ખાવું ન ખાવું. ગરમ ચીજ ન ખાવી. દૂધ તથા ભાત ખાવાં. શુદ્ધ પીવા. ઘડંતી રોટલી સાકર તથા અડદની દાળ ખાય તોપણ ચાકે. દાળમાં મીઠું ન હોવું જોઈએ. પુરૂષે ખાંડ ખાવું ન ખાવું. દૂધ ભાત સિવાય શીજું કાંઈ ન ખાવું, રાતે ૮ થી ૧૦ લગીમાં પુરૂષે સંભોગ કરવો. બીજે અટકાવ આવતાં લગી બ્રહ્મચર્ય બંને જણાંએ પાળવું, બીજે અટકાવ આવે તો ફરી એમ કરવું. આમ ત્રણ અટકાવ લગી કરી જોવું, જે સ્ત્રી પુરૂષ બ્રહ્મચર્ય પાળતાં હશે તેને જરૂર લાભ થશે, વીર્ય પાતળું પડીગયું હોય તો ૭ માસ લગી બ્રહ્મચર્ય પાળી પછી સંભોગ કરવો.

દસ્તાન બંધ થાય તે દિવસે ગોળી રાખી સંગ કરવાની બલામણુ નથી કીધી તેનું કારણ એ કે દસ્તાન હજી ચાલુ હોય છે. લાહી ન હોય પણ પાણી જેવો હોય. દસ્તાન બંધ થયા પછી એક અઠવાડીયા લગી રંગરહિત દસ્તાન હોય છે. એટલે તેટલી સુદત ગત થયા બાદ ઋતુદાન દેવું જોઈએ, આમ કરવાથી નિરોગી તથા દીધાંય બાળક જન્મે છે, વળી છાંસોં પણ થોડાં થાય છે અટકાવ (દસ્તાન) બંધ થાય તે તરતજ ઋતુદાન (સંભોગ) દીધાથી ઘણાં છોકરાં થાય છે. માટે હમેશાં, અટકાવ બંધ થયા પછી, એક અઠવાડીકે ખમીને, ગર્ભાધાન કરવું જોઈએ. દસ્તાન દેખાય તેજ

દિવસે સ્ત્રી બીજ ગર્ભાશયમાં હોતું નથી, દસ્તાન બંધ થયા પછી ૭ દિવસ રહીને સ્ત્રી બીજ ગર્ભાશયમાં દાખલ થાય છે, સ્ત્રી અંડમાંથી ફળવાહિની મારફતે ગર્ભાશયમાં આવતાં ૭ દિવસ લાગે છે, અને દસ્તાન બંધ થયા પછી સ્ત્રી અંડમાંથી બહાર નીકળે છે, અને ફળવાહિનીમાં દાખલ થાય છે. આમ દસ્તાન બંધ થયા પછી ૭ દિવસ રહીને સંભોગ કરવાથી ‘ટયુબલ’ : ‘ઓવેરીઅન’ તથા ‘એખ્ડોમિનલ’ પ્રેગનન્સીના કેસ થતા નથી; કારણ કે સ્ત્રી બીજ ગર્ભાશયમાં આવી ગયેલું હોય છે, તેની સાથે વીર્યજંતુનો સમાગમ થઈ ત્યાંજ ગર્ભ બંધાય છે, જો દસ્તાન બંધ થાય તેજ દિવસે સંભોગ થાય તો વીર્યજંતુ સ્ત્રી બીજની શોધમાં રહે છે. ગર્ભાશયમાં ન હોય એટલે ફળવાહિનીમાં શોધવા જાય છે. ત્યાં સમાગમ થાય તો ઠીક; નહીંતો આગળ વધે છે, અને સ્ત્રી અંડ લગી જાય છે. અને ત્યાં સ્ત્રી બીજના સમાગમમાં આવે છે. વખતે ફળદ્રુપ થયેલું સ્ત્રી બીજ, સ્ત્રી અંડમાંથી ફળવાહિનીમાં જતાં, છટકી જાય છે અને પેટના ભાગમાં પડે છે. આમ થાય તો ગર્ભ પેટમાંજ વધે છે. આને વેન્ડ્રૂલ અગર એખ્ડોમિનલ પ્રેગનન્સી કહે છે.

દીકરા દીકરી થવાનો નિયમ—સંતતિ ન રહેતી હોય તો રહે તેવા ઇલાજ ઉપર બતાવવામાં આવ્યા હવે આ જગોએ દીકરા દીકરી કેમ થાય તે બતાવું છું. ડૉક્ટર સિક્કટ લખે છે કે, દરેક વૃષણ પોતાનો જંતુ પેદા કરે છે, અને દરેક સ્ત્રી અંડ પોતાનું બીજ ઉત્પન્ન કરે છે. જમણા વૃષણમાં નરજંતુ^૩ થાય છે, અને જમણા સ્ત્રી અંડમાં નરબીજ થાય છે. તેજ પ્રમાણે ડાબા વૃષણમાં નારીજંતુ થાય છે, અને ડાબા સ્ત્રી અંડમાં નારી બીજ થાય છે. ગર્ભાધાન વેળા સજ્જતીયનો સમાગમ થવાથી જ ગર્ભ બંધાય છે. એટલે કે, પુરુષના જમણા વૃષણમાંનો વીર્યજંતુ સ્ત્રીના જમણા સ્ત્રી અંડમાંના બીજ સાથે સમાગમ પામે છે; અને પુરુષના ડાબા વૃષણમાંનો વીર્ય જંતુ સ્ત્રીના ડાબા સ્ત્રી અંડમાંના બીજ સાથે સમાગમ પામે છે.

સંભોગ વેળા હંમેશાં એક વૃષણમાંથી વીર્ય નીકળે છે. જેમાંથી નીકળવાનું હોય તે પેટ તરત ઉઘો ચઢે છે. સંભોગ થઈ રહ્યામાઠ તપાસ કરવાથી આ વાતની સત્યતા જાણવામાં આવશે. આ ઉપરથી ડૉક્ટર ટ્રૉલ

(૧) સુવાળીઓ=Testicle. (૨) ovary. (૩) spermatozoid. (૪) Ovum.

એવી ભલામણ કરે છે કે, એકને ઉંચો ચઢવા ઈએ અને બીજાને નીચો રહેવા ઈએ તો જે ઉંચો ચઢેલો હશે તેમાંથીજ વીર્ય નીકળશે. માટે પુત્રની ઇચ્છા હોય તેણે ડાબાને રેશમની દોરીથી બાંધી પછી સંભોગ કરવો. આમ કરવાથી ફરજતઆવપણે જમણાને ઉંચું ચઢવું પડશે. એમાંથી વીર્ય બહાર નીકળી યોનિમાં પડશે, અને ગર્ભ બંધાવાનો હશે તો પુત્ર સંતતિ થશે, કન્યા (દીકરી)ની ઇચ્છા હોય તેણે જમણા વૃષણ બાંધીને સંભોગ કરવો જોઈએ. આમ કરવાથી ફરજતઆવપણે ડાબો ઉંચો ચઢશે.

એના મિત્રોએ આ પ્રયોગ કરેલ અને ધાર્યા પ્રમાણે પ્રજા થયેલ.

પુરૂષમાં નપુંસકપાણું—જે કારણથી પુરૂષ સ્ત્રી સંગ કરી ન શકે તે નપુંસકપાણું કારણ થઈ પડે. ઇચ્છા પૂર્વક ઇન્દ્રિય જમત થાય અગર ન થાય તોપણ પુરૂષ નપુંસક હોય, જમત થયેલી ઇન્દ્રિય, પ્રવેશ થયા પહેલાં, થંડી થઈ જાય તો સંભોગ થઈ ન શકે; ઇન્દ્રિય એટલી થોડી જમત થાય કે પ્રવેશ થઈ ન શકે; અથવા સંપૂર્ણ જમત થયા છતાં પ્રવેશ કરવાની સાથેજ વીર્ય રખલિત (emission) થઈ જાય, અને સંભોગ થઈ ન શકે.

મૂત્ર માર્ગ સંકોચ—stricture of urethra થી વીર્ય નીકળી શકતું નથી, અને પાછું વળીને મૂત્રાશયમાં જાય છે. ઇન્દ્રિય થંડી થયા બાદ ટીપે ટીપે બહાર નીકળે છે. આ કારણથી વીર્ય યોનિ માર્ગમાં નથી પડતું, અને પુરૂષ સંતતિ ઉત્પન્ન કરી શકતો નથી.

અતિ વિહારથી સંતતિ નથી થતી. સ્ત્રી તથા પુરૂષ નિયમિત થાય છે, ત્યારે સંતતિ થાય છે. અતિ વિહારથી નપુંસકપાણું થઈ હોય તો ૬ માસ બ્રહ્મચર્ય પાળવું જોઈએ.

માનસિક થાકથી ટુંકી મુદત લગી નપુંસકપાણું રહે છે. મનની મેહેનત બંધ કરવાથી દૂર થાય છે. મૂત્રમાર્ગ વીંધ મૂળ સ્થાને ન હોય, અને ઇન્દ્રિયના મૂળમાં હોય તો વીર્ય યોનિ માર્ગમાં ન પડે; એટલે પુરૂષ સંતતિ ઉત્પન્ન ન કરી શકે.

કેટલાક પુરૂષોમાં સ્ત્રી સંગેચ્છાનો અભાવ જોવામાં આવે છે. આમ હોય તો સંગ ન થતા સખખ સંતતિ ન થાય. વૃષણ કોથળી (scrotum સાથે શિશ્ન (Penis or male organ) ચોટી ગયેલો હોયતો સંભોગ થઈ ન શકે, અને સંતતિ ન થાય શસ્ત્ર ક્રિયાથી આ અડચણ દૂર થઈ શકે છે.

શિસ્તની અધિ પણ નપુંસકપણાનું કારણ થઈ પડે છે.

સ્ત્રી પતિ તરફ પ્રેમ ધરાવતી ન હોય તો પતિ પણ પ્રેમ ન બતાવે. એક વખત પતિને જાણતા મળે તો તે બીજી વાર પ્રયત્ન ન કરે. કેટલાક પુરુષોને સ્ત્રી પર બહુ પ્રેમ હોય છે. સંગથી સ્ત્રીને દુઃખ (વેદના) થશે એમ સમજી સંભોગ કરતા નથી. આમ હોય તો સંતતિ ન થાય તેમાં નવાઈ નહીં.

વૃષણાશયમાં વૃષણો ઉતરેલાં ન હોય તો સંતતિ થાય અગર ન એ થાય. બહુભાગે થાય છે ખરી. બંને વૃષણો ન હોય તો સંતતિ ન થાય. એક હોય તો થાય કેમકે કારણથી વૃષણો ગળી જાય તો સંતતિ ન થાય એક ઈચ્છિ લાંબો શિસ્ત હોય તો સંતતિ થાય; કેમ કે જન્યુત થવાથી પ્રવેશ થઈ શકે અને વીર્ય યોનિ માર્ગમાં પડે.

બંને બાજુની સારણ (InguinalHernia) હોય તો બંને તરફ, જાન્યુ લગાડવા સખખ આગળ જતાં નપુંસકપણું થાય, ટ્રસના કદમાં, આકારમાં, દબાણના સ્થાનમાં, તથા લગાડવાની રીતમાં ફેરફાર કીધાથી સંતતિ થવાની આશા રહે છે.

વૃષણ રજ્જુની શિરા મોટી થવાથી નપુંસકપણું થાય છે. ઇલાજ:—વૃષણને ઝાળીમાં રાખવો. દરરોજ નકાનું આદાર વિદારના નિયમ પાળવા.

બહુ શરીર નપુંસકપણાનું કારણ થઈ પડે છે. પુરુષોમાં આવા કારણથી નપુંસકપણું થાય છે. જાડી સ્ત્રી પણ વાંઝણી રહે છે. આવા માણસોએ ચરબીનો વધારો કરનારી ચીજોનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. સાદો ખોરાક ખાવો, અને બ્રહ્મચર્ય પાળવું.

જનમથી ધુમરાનો સંકોચ—આ કારણથી પુરુષ નપુંસક રહે છે; કેમકે, વીર્યને બહાર નીકળવાનો રસ્તો મળતો નથી. આનો ઇલાજ સુનત કરાવવી એ છે.

એલીફન્ટાએસીસ એન્ડ પીનસ:—આ રોગથી પુરુષ નપુંસક બની જાય છે.

સ્વભાવનું મળતાપણું:—કેટલાક કહે છે કે, સ્ત્રી તથા પુરુષ સ્વભાવે મળતાં આવતાં હોય તો સંતતિ ન થાય આ માન્યતા ખોટી છે. તંદુસ્ત જોડું હોય તો સ્વભાવ મળતા હોય તોપણ સંતતિ થાય.

પ્રકરણ ૬ હું.

સ્ત્રીના હક તથા સ્ત્રીનું કામ.

સ્ત્રીએ નીચે લખેલા હક માટે લડત લડવી જોઈએ, તે મેળવવા જોઈએ, તથા અપણામાં મૂકવા જોઈએ:—(૧) સુટણીનો હક (૨) મિલકતનો વફીવટ કરવાનો હક, (૩) મ્યુનિસિપલ વફીવટમાં સભાસદ બનવાનો હક, (૪) ધારા આંધનારી સભામાં * સભાસદ બનવાનો હક, (૫) તેનાથી બની શકે તે ધંધો કરવાનો તથા પુરૂષના સરખો રાજ મેળવવાનો હક, (૬) કેળવણીની સંસ્થામાં પુરૂષના સરખા હક, (૭) પોતાના બદનની માલિકીનો હક.

આ હેતુઓ હક સ્ત્રીને નથી મળેલ તેથી તેને દુઃખ ભોગવવું પડે છે. ઉપરા ઉપર ગર્ભ ધારણ કરવો પડે છે. તેથી શરીર નબળાઈ જાય છે.

એક છોકરું ધાવતું હોય તેવામાં બીજનો જન્મ થાય છે. તેથી પેંડલાને ધાવણ છોડાવી બીજને આપવું પડે છે, અને બંનની સાથે માવજત કરવી પડે છે. આમ ઉપરા ઉપર બાળકો જન્મવાથી સામટાં છોકરાંની માવજત કરવા સમય પગવાળીને બેસવા પામતી નથી.

સ્ત્રીનું કામ.

બધી માતાઓ પોતાની દીકરીને પરણાવવા ઇનેજર રહે છે. તેટલા માટે પ્રથમ કેળવણી આપે છે. કેળવણી પૂરી થઈ રહ્યા પછી છોકરીઓ પતિની શોધમાં રહે છે, અને આગસમાં દિવસો ગાળે છે. હંમેશાં સ્ત્રીની સંખ્યા પુરૂષની સંખ્યાથી વિશેષ રહેતી હોવાથી બધી સ્ત્રીઓ પતિ મેળવી શકતી નથી; એટલે કુવારી રહે છે. આ સ્ત્રીએ શું કરવું? એમના માટે બે રસ્તા છે: (૧) વાબેદારી i જન્મારો ગાળવો, અથવા (૨) કોઈ પણ ધંધો કરવો. સ્ત્રી કયો ધંધો કરી શકે? આજ લગી કુવારી સ્ત્રીઓ સીવણું કરે છે, મળુરી કરે છે. નોકરી કરે છે, શિક્ષક તથા કલાકર્તું કામ કરે છે. આમાં પૂરનો દરમાયો નથી મળતો, તેથી ગુજરાત આલતું નથી. જે ધંધો તેમણે

* કોચીનમાં સ્ત્રીને ધારાસભામાં બેસવાનો હક છે.

લેવો હોય તે છોકરાના સરખો જ શીખવો જોઈએ. ધંધો બરાબર શીખેલી હોય તો કુંવારાપણામાં રહી ગુજરાન ચલાવી શકે. સ્ત્રી ખેતરનાં હલકાં કામ કરી શકે, ખેંકમાં શરાફતું કામ કરી શકે, વકીલનું કામ કરી શકે, બુક્સેલરનું કામ કરી શકે, ડાક્ટરનું કામ કરી શકે, સૂયાણીનું કામ કરી શકે, નર્સ (Nurse) નું કામ કરી શકે. અને વીમા કંપનીમાં દલાલનું કામ કરી શકે. આવાં કામો તેમને સોંપવામાં શો વાંધો છે ? આ કામ તેમની પાસેથી લેવાય તો, અનુભવથી, કરી શકે. હુશીઆરીનાં કામ સોંપી જુઓ, તથા પગારમાં વધારો કરો. તરત જ સ્વતંત્ર થશે, તથા બુદ્ધિબળમાં આગળ પડતો ભાગ લેશે.

એવી દલીલો ઉઠાવવામાં આવશે કે સ્ત્રીને ધંધામાં નાંખશો તો ઘર કામમાં અણુવાકેદ રહેશે. આ ખોટો ભ્રમ છે. સ્ત્રી પોતે પોતાનું ગુજરાન ચલાવી શકશે ત્યારે ભરણપોષણ ખાતર લગ્ન નહીં કરે. પણ ખરા ખર્ચ ખાતર કરશે.

પ્રકરણ ૭ મું.

પરભ્રુલી જીંદગી કેમ સુખરૂપ થાય.

પરભ્રુલી જીંદગી સુખ રૂપ તથા ચલાવા લાયક થાય તેટલા માટે દંપતિએ બ્રહ્મચર્ય પાળવું જોઈએ. એટલે કે, ઋતુગામી થવું જોઈએ. દર મહિને અટકાવ આવી બંધ થયા બાદ, એક અઠવાડીક રહીને, એક જ વાર, સંતાનોત્પત્તિ થવા ખાતર જ સંભોગ કરવો જોઈએ. અતિ વિહારથી પ્રેમ નથી બંધાતો. ક્યારે તથા કેવા સંયોગોમાં સગર્ભા થવું એ સ્ત્રીની મરજી પર રહેવું જોઈએ. આ હક, તેના બદનનો હક, તેને અપાય તો તે બહુ સુખી થાય. હજી એવો હક તેને મળતાં વખત લાગશે. ત્યાં લગી તેને દુઃખ ભોગવવું પડશે જ.

How to take care of a wife નામના ગ્રંથનો કર્તા લખે છે કે, દરવાન બંધ થાય કે તરત જ ઋતુદાન આપ્યાથી છોકરું રોગી થાય છે. વળી તરત જ સંગ કરવાથી સંતતિની સંખ્યા પણ ઘણી થાય છે. લખે છે કે એક અઠવાડીક રહીને સંગ થાય તો પ્રજા નિરોગી તથા યોડી થાય.

સ્ત્રીને એમ જણાય કે મારો પતિ મારી સાથે ઝેરરીતે વર્તે છે, તો એ હકીકત તેણે પોતાની બેનપણી કે સંબંધીને કહેવી ન જોઈએ. એમ કરવાથી પતિની ક્ષતિરાજીનું પાત્ર થવું પડશે. સરસ રસ્તો તો એ છે કે જોથી કચવાણુ જણાતી હોય તે પતિને કહી દેવું જોઈએ. ઘણી વેળા પોતાના વર્તનથી સ્ત્રીને માઠું લાગ્યું છે એ પતિના પ્યાલમાં પણ નથી હોતું. માટે સ્ત્રીએ પોતાને અસંતોષ થવાનું કારણ પતિને કહેવું. એથી તે પોતાની વર્તણૂક સુધારશે, અને બંનેને સુખ થશે.

પુરૂષ કે સ્ત્રી સંપૂર્ણ હોય એમ તો બનવું જ નથી. આપણે ગુન્હાથી, નિષ્ફલતાથી, અને અવિશ્વાસથી ભરેલાં છીએ. કેટલીક ખામી સુધારી શકાય તેવી હોય છે, અને કેટલીક ઘર કરી ગયેલી હોતાં સુધારી શકાય તેવી નથી.

દોતી. નાના ગુન્ડા, કજીઆ, મનભેદ, વાતવાતમાં ગુસ્સે થઈ જવાની ટેવ, ઇત્યાદિ, સુધારી શકાય. બેમાંથી જેને હાથે કાંઈ ખોટું કામ થઈ ગયું હોય તેણે તે તરત કબૂલ કરી દેવું જોઈએ. આમ કરવું કેટલાકને પમંદ નહીં પડે. પણ સમાધાન થવાનો એ જ રસ્તો છે. કબૂલ થાઓ, અને બીજી વાર એવું કામ ન કરવાનું વચન આપો. કાંઈ કારણસર સ્ત્રીને ઠપકો દેવો પડે તો નોકરની હાજરીમાં ન દેવો. એકલી હોય ત્યારે દેવો. નોકરની રજા ઠપકો આપશો તો તે સામો જવાબ દેશે અને તમારું માન નહીં જગવાય.

પતિ વ્યભિચાર ન કરે, પોતાની સ્ત્રીના દેખતાં બીજી સ્ત્રી સાથે ઠંડા મસ્કરી ન કરે, હંમેશાં અવકાશ લઈ કલાક વાર સ્ત્રી પાસે પાસે બેસી વાતો કરે, તો સ્ત્રી પતિને ચાહે ને માન દે.

સ્ત્રી સામો જવાબ ન દે, પતિવ્રતા ધર્મ પાળે, નત્ર સ્વભાવ રાખે, પતિ પાસે લૂગડાં તથા ધરણાં તેની શક્તિ અનુસાર માગે, ઉડાઉ ન થાય, વિચચી ન થાય, ઘર ઘર ન બટકે, તો પતિ તેને ચાહે તથા માન આપે.

શોક્ય પર હેત રાખનારી સ્ત્રી પર પતિનો પ્રેમ રહે છે. પતિનાં મા-વિવ્રને, બાંડરને, મિત્રને, પોતાનાં ચોરમાયાંને, જે સ્ત્રી માન આપે તેના પર પતિ પ્રસન્ન રહે, પતિના દુસ્મન સાથે દુસ્મનાવટથી જે સ્ત્રી વર્તે તેને પતિ ચાહે. પોતાનો ગુન્ડો ન છુપાવે ને પતિને કહી દે તેને પતિ ઇચ્છે. સ્ત્રી હંમેશાં પતિને ઘેર રહેવું ઇચ્છે, પતિ દુરાચરણ કરે તો ચુકિતથી સમજાવે, કટુંજનાં માણસો સાથે તેમના ગુણુ જોઈ તે પ્રમાણુ વર્તે, કોઈ વાતનો પતિ પાસે લઈ ન કરે, ઘરની ચીજની સંભાળ રાખે, આંગણું તથા ઘર વ્યવસ્થા રાખે, સારી રસોઈ કરે તો પતિ પ્રસન્ન રહે.

ખોરાકની અસર સ્વભાવ પર થાય છે. ખોરાક બરાબર રંધાતો ન હોય તો તેનાથી અપચો થાય. તેની અસર મગજ પર થવાથી સ્વભાવ ચી-ડીઓ થાય. આથી હંમેશાં ઘરમાં કંકાસ રહે. સ્ત્રી તથા પુરુષ વચ્ચે, મા છોકરાં વચ્ચે, બાપ છોકરાં વચ્ચે, બાંડર વચ્ચે, કંકાસ રહેવાનુ કારણ ચી-ડીઓ સ્વભાવ છે. અજીર્ણ રોગી બીજાના કામમાં ખોડ કાઢનારો હોય છે. નજીવા કારણથી ચીડાઈ જાય છે. તોરી હોય છે. ખોરાક સાદો લેવાય તથા બરાબર રાંધી ખવાય તો અજીર્ણ ન થાય.

સ્ત્રી તથા પુરુષનાં મન મળવા વગર સુખ ન થાય. નજીવી આવતો
બંને જણાંએ મનમાં લાવવી ન જોઈએ. જેમ બંને તેમ સંપત્તી વર્તવું. હંમે-
શના સહવાસથી, એક બીજાનો સ્વભાવ જાણી લેવાથી, મન મળી જાય છે.
આધેડ તથા વૃદ્ધ સ્ત્રી પુરુષ વચ્ચે અતિ સ્નેહ જોવામાં આવે છે તેનું કારણ
લાંબા વખતનો સહવાસ છે. એમની વચ્ચેનો પ્રેમ કૃત્રિમ નથી હોતાં: અંતઃક-
રણનો હોય છે. આથી સમજશે કે અતિ વિહારથી પ્રેમ નથી બંધાતો, પણ
સંયમી થવાથી પ્રેમ બંધાય છે.

ત્રીજો ભાગ સમાપ્ત.

કઠણુ શબ્દોનો કેષ.

અનાર્તવ=દસ્તાન ન દેખાય તે.
 અવાભાવિક=કુદરતના નિયમથી
 ઉત્પન્ન.
 અભાવ=ન હોવું.
 અવકાશ=કુરસદ.
 અસહ્ય=સાંખી ન શકાય તેવું.
 અર્જુન=દુષ્ટ પ્રથિ.
 અસુખ=દુઃખ
 અનિચ્છા=અચ્છા વગરનું.
 અપ્રિય=પમદ નહીં તેવું.
 એકાગ્રપણું=મનની સ્થિરતા.
 અંતરાવયવ=અંદરના અવયવ.
 અનુસાર=પ્રમાણ.
 અવગણના=અપમાન.
 અહોરાત=દિવસ તથા રાત.
 અપરમાર=ફેફસે અથવા મીરીઓ.
 અદ્વાયુ=દ્રુકા જીવનવાળું.
 આધીનપણું=તાબેદારી
 આળો=મરાબર ન રૂઝાયલો.
 આજીવિકા=જીવનરાન.
 આર્તવ દસ્તાન.
 ઉદ્ધર્વ=ઉપરનું.
 ઉપવૃથણ=વૃથણના પાછલા ભાગ સાથે
 જોડાયેલો નાનો પદાર્થ.
 ઉચ્ચ=ઉંચું.
 ઉત્તેજક=ઉત્તેજનાર.
 ઉત્પત્તિકર્મ અવયવ=અચ્ચાં ઉત્પન્ન
 કરનાર અવયવ.
 ઉપાંગ=ફળવાહિની, સ્ત્રી અંડ, વગેરે.
 નકતુપાંડુ=શરીર લીલું થઇ જાય તે
 રોગ.

એનીમા=અસ્તી.
 એન્ડીસેપટિક=જંતુનાશક.
 ઓરમાયાં=સાવકાં.
 ઓષ=હોડ.
 કષાર્તવ=દુઃખના સાથે થતું દસ્તાન.
 કંડુ=ખરજ.
 કમળ=ગર્ભાશયની ગરદન,
 કછોટો=એસણી.
 કનિનીકા=નેત્રનું એક પડ જેને આ-
 ધરિસ કહે છે તે.
 કંટક=કાંટો.
 કૃણુમંડળ=આંખનો કાળો ડોળો.
 કટિસ્તાન=હિપપાથ.
 કૃત્રિમ=અનાવડી.
 કુલો=જંગલો ઊપલો ભાગ.
 કયુરેટ કરવું=મોતરવું.
 કેન્સર=દુષ્ટપ્રથિ.
 કાન્સર=દુષ્ટપ્રથિ
 કામ=સંભોગની પ્રચ્છા.
 કેન્ડીલોમેટા=શુદ્ધ પર થતો મસો.
 ગર્ભાધાન=ગર્ભ રહેલો
 ગ્લાનિ=દિલગીરી.
 ગુર=મોટો
 ધૂમટો=શિશનની આમડી.
 ધર્ષણ=ધસારો.
 ટિશ્યુઝ=એક જાતના પરમાણુનો
 બનેલો પદાર્થ.
 ટ્યુબરક્યુલોસીસ='ટ્યુબરકલ' નામે
 પદાર્થથી થતો રોગ. જેમ કે ક્ષય.
 ડંદાસ=મિળજ (પતરાજી)

ટ્રેસિંગ=ઓસડ રાખવું તે.
 કુશ=પાણીની પીચકારી મારવી.
 વાલીમ=કેળવણી.
 તણખા=સટકા.
 તીવ્ર=તાબું.
 દુઃખદ=દુઃખદાયક.
 દંપતિ=સ્ત્રી પુરુષનું જોડું.
 દાહ=સોજો.
 દીર્ઘ=જૂનું.
 નિષ્કળતા=નાસી પાસ થવું તે.
 નષ્ટાર્તવ=દસ્તાનનું દેખાઇને બંધ થઈ જવું.
 નિરાસ=ના ઉમેદ.
 નિશ્ચિંત=ચિંતા વગરનું.
 પતન=ફગાવવું.
 પશ્ચાતાપ=પસ્તાવો.
 પાંછટ=વીશ ઓંસ.
 પોષાર્ધ=ગિછેરાધ.
 પોષણુ=કિછેરવું તે.
 પાંદુ=એક રોગ જેમાં શરીર આખું ધોળું થઈ જાય તે.
 પ્રક્ષાલન=પાણીની કે દવાની પિચકારી મારવી તે.
 પેસરી=ચોનિમાં રાખવાની ગોળી,
 પ્રસન્ન=પુશી.
 પ્રદર=સ્ત્રીની ચોનિમાંથી પડતું ધોળું પાણી.
 પ્રતિબંધ=મનાઃ અટકાવ.
 પ્રસરતું=ફેલાતું.
 પ્રમેદ=પરમો.
 પક્ષાઘાત=એક હાથ તથા એક પગ એક બાગુનાં ગતિ તથા જ્ઞાન રહિત થઈ જાય તે રોગ,

પ્રયાસ=કોશિષ.
 મસંગ=ટાણું.
 પાત=ફગાવવું.
 પટલ=પડદો.
 પ્રભ=છોકરાં.
 પૃથુ=પોહોળા.
 ફળવાહિની=સ્ત્રીબીજને ગર્ભાશયમાં લઈ જનાર નળી.
 બદકાર થવું=બગડી જવું.
 બિસ્ચુરી=લાંબો ચપ્પુ.
 બ્રહ્મ=બગડેલી.
 માનસિક=મનને લગતું.
 માહીતિ=જાણપણું.
 મધુપ્રમેદ=સાકરીઓ પરમો.
 મૂત્રપિંડ=પેશાબ ઉત્પન્ન કરનાર અવયવ.
 મૂત્રગાંઠ=મૂત્ર માર્ગ સંકોચ.
 મોજલા=આનંદી સ્વભાવના.
 યોનિ=સ્ત્રીનો ગુહ અવયવ.
 યોનિલિંગ=સ્ત્રીનું શિશ્ન.
 રોષ=ગુસ્સો.
 રજ્જુ=દોરી.
 રજસ્વલા=દસ્તાનવાળી.
 રીમુત કરવું=કાઢી લેવું.
 લકવો=પક્ષાઘાત.
 લઘુ=નાનું.
 લિંક=લિંકગાંઠનો રસ.
 વર્તવાથી=ચાલવાથી.
 વંધ્યત્વ વાંઝીયાપણું.
 વૈતરૂં=સખત મહેનત
 વિકાર=રોગ.
 વિસ્તારથી=વિગતવાર.
 વિષયસુખ=સંભોય સુખ

વિષયીપણું=વ્યભિચાર,
 વંધ્યાવસ્થા=વાંઝીયાપણું
 વિવર્તન=ઉલટું થઈ જવું.
 વિનોદ=આનંદ.
 વિચિત્ર=તરેહવાર.
 વીર્યપાત=વીર્યનું પતન.
 વૃષણુ=વીર્ય પેદા કરનાર અવયવ.
 વરમ=સોજો.
 વંક્ષણુ=૫૬ થાય તે જગા.
 વોહોરવો=માથે લેવો.
 વેશ્યાગમન=ગુણિકા સાથે વ્યભિચાર
 કરવો તે.
 વિચારશીલ=દિચારવાળો.
 વીર્યાશય=વીર્યને રહેવાનું સ્થળ.
 વક્રતા=વાંકું વળી જવું તે.
 વિષય વાસના=સ્ત્રીસંગ ઇચ્છા.
 વિહાર=સંભોગ.
 વિધવા=રંડાયેલી સ્ત્રી.
 વિસ્તૃત=પોહોળું.
 વિવ્રક્ષણુ=નવાઈ જેવું.
 વોટ=મત.
 શીયળ=પતિવ્રત.
 શિરા=કાળું લોહી હૃદયમાં પોચાડ-
 નારી નળી.
 શોથ=યોથર.
 શલાકા=સળી.
 શોકય=શોક અથવા સોખ.
 શ્રાવ=રસી.
 શોષણુ=સોસાવું તે.
 શિશન=પુરુષલિંગ.

શ્પિંગ=અંધન.
 સગર્ભા=પેટમાં છોકરું હોય તે.
 સાંસારિક=સંસારને લગતું.
 સમયાનુસાર=વખત પ્રમાણે.
 સુખાભાસ=સુખની લાગણી.
 સ્થળાંતર=સ્થાનથી ખસી જવું તે.
 સંક્રોચ=સંકેતું થઈ જવું તે.
 સજવ=જીવદાણું.
 સ્ત્રીઅંડ=સ્ત્રીબીજ ઉત્પન્ન કરનાર
 અવયવ.
 સ્કેપ=ખેતરવું.
 સક્રેપિંગ=ખેતરવાથી થતો પદાર્થ.
 સેપટીસીમીઆ=લોહી વિકાર.
 સપાઝીટરી=ગુદામાં રાખવાની સોગંદી.
 સ્પર્શસિદ્ધ=હાથકે બીજો પદાર્થ
 અડે તો પીડા થાય તેવું.
 સ્તિગ્ધ=ચીકાસ વાળું.
 સંતતિ=છોકરાં.
 સંધવા=ધણીવાળી સ્ત્રી.
 સાઇનોવાઇટિસ=સાઇનો વીઅલ
 પડતો સોજો.
 સંગી=મજબૂત.
 સંયમી=ઇદ્રિયને મનના તાબામાં રા-
 ખનાર.
 સોણું=સ્વપ્નું.
 હસ્તમૈથુન=હાથનું મૈથુન.
 હાથરસ=હસ્તમૈથુન.
 હસ્તદોષ=હાથરસ.
 ક્ષોભક=દાહ કરે તેવું.
 ક્ષુબ્ધતા=દાહ (સોજો.)

જાહેર ખખર.

૧ સ્ત્રી તથા પુરૂષમાં નપુંસકપણું. કિંમત ૦-૧૨-૦.

અ. પુરૂષમાં નપુંસકપણું:—(૧) સ્ત્રી સંગેચ્છાનો અભાવ. (૨) જનને દ્રિયનું જાગૃત ન થવું. (૩) સંભોગ વેળા આનંદની લાગણી ન થવી. અને (૪) વીર્યનું સ્ખલિત ન થવું.

ઘ. સ્ત્રીમાં નપુંસકપણું:—(૧) પુરૂષ સંગેચ્છાનો અભાવ. (૨) પુરૂષ સંગ ન થઈ શકવાનાં કારણો. (૩) સંભોગ વેળા આનંદની લાગણી ન થવી અને (૪) સ્પર્શસિદ્ધ થોતો.

૨. ન્યાયવૈદ્ય. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦.

વિષયો:—(૧) વૈદક પુરાવો (૨) મોતનાં ચિન્હ (૨) લાસનું સકલું. (૪) મોત થવાની રીત (૫) ઓલખાણ, ઉખર, અને જાતિ, (૬) લાસની તપાસ. (૭) નામદર્શિ તથા વંધ્યાવસ્થા, (૮) બળાત્કાર સંગ. (૯) સૃષ્ટિક્રમ વિરૂદ્ધ સંયોગ કર્મનો ગુહો, (૧૦) સદોષ ગર્ભપાત, (૧૧) બાલકતા, (૧૨) ગર્ભાધાનની મુદત, (૧૩) જંદગીનો વીરો, અતિ જીવન, તથા રોગનો દોષ, (૧૪) ગળાં ફાસો, ગળા દૂધો, પાણીમાં ડૂબવું, અને શ્વાસનું રૂધિર (૧૫) વીજળી પડવાથી થતી અસર તથા ભૂખમરાની અસર. (૧૬) બળવું, દાઝવું, અને સ્વયમેવ જલન. (૧૭) મુંઠમાર, જખમ, માલપ્રેટિસ અને લોહીના ડાઘ. (૧૭) ગાંઠા પછું પરીક્ષા, તથા ગાંઠપણનો દોષ. (૧૯) ઝેર, ઝેરનું નિદાન, તથા ઝેરની પરીક્ષા. (૨૦) કહેવાતા ઝેરના કેસમાં ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો. (૨૧) દાહકઝેર. (૨૨) ધાતુમય ક્ષોભક ઝેર (૨૩) વનસ્પતિ ક્ષોભક ઝેર. (૨૪) પ્રાણીજ ક્ષોભકઝેર. (૨૫) નિદ્રાજનક ઝેર. (૨૬) પ્રલાપક ઝેર (૨૭) માદકઝેર. (૨૮) કરોડ રજગુ પર અસર કરનારાં ઝેર (૨૯) ગ્લાનિ ઉત્પન્ન કરનારાં ઝેર. (૩૦) શ્વાસરોધક ઝેર. (૩૧) યાંત્રિક ક્ષોભક ઝેર. (૩૨) મરણોત્તર જખમ

(૩૩) ઝેરનાં નામ તથા વિષય. (૩૪) ઝેરના વર્ગ (૩૫)

ખૂન કે આપવાત.

સાર, સસ્તુ અને મનપસંદ છાપવાનું કામ
અમારે ત્યાંજ થાય છે.

સાથે બાઈન્ડીંગ ખાતું પણ રાખવામાં આવેલું
છે. એક વખત પધારી ખાત્રી કરવા ભલામણ છે.
મુદતસર કામ માગનારને તેજ પ્રમાણે આપવામાં
આવશે.

ધી યુનિયન પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ કં. લી.

ટંકશાળ.

અમદાવાદ.

